STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00086

ALE VERK

Sholem Aleichem

Permanent preservation of this book was made possible by
The Gerstein Family
in memory of
parents, Max & Rebecca Jackson

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

„פיער וועגען מיר געזעסען“:

ח. נ. ביאליק | מ. בן־עמי | שלום־עליכם | מענדעלי מוכר־ספרים

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

אידישע שרייבער

שלום-עליכם פֿאָלקס-פֿאָנד אויסגאַבע—ניו-יאָרק, 1919

Copyright 1920, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

אידישע שרייבער

אינהאלט

שלום־עליכם! . . . 7
ווי שען איז דער בוים! . . . 19
אויטאָ־דאַ־פע . . . 29
מיין בעקאַנטשאַפט מיט א. ל. לעווינסקי . . . 41
מ. מ. וואַרשאַווסקי און זיינע ליעדער . . . 51
אַ וואָך מיט י. ל. פרץ . . . 69
וועגען פרישמאַן'ס יובילעאום . . . 79
פרישמאַן צוגאַסט ביי שלום־עליכם . . . 89
מיין בעקאַנטשאַפט מיט ח. נ. ביאַליק . . . 99
פיער זענען מיר געזעסען . . . 09

שלום-עליכם!

דיאלאָג.

געשריבען אין יאָהר 1902.

שלום־עליכם!

— שלום־עליכם!

— עליכם־שלום!

— פון וואנען פאהרט מען?

— פון ווארשא.

— וואס איז אייער געשעפט?

— איך בין א אידישע צייטונג.

— מה שמכם?

— א י ד י ש ע פ א ל ק ס צ י י ט ו נ ג. און איהר, פון וואנען זענט איהר?

— פון וואנען זאל איך זיין? פון יעהופעץ.

— וואס איז א י י ע ר געשעפט?

— וואס זאל זיין מיין געשעפט? איך בין א אידישער שרייבער.

— מה שמכם?

— שלום־עליכם.

— שלום־עליכם? קומט דאך אייך שלום־עליכם.

— עליכם ועל בניכם.

— וואס־זשע מאכט איהר עפיס, פאני שלום־עליכם?

— וואס זאלען מיר מאכען? מע שרייבט.

— וואס שרייבט מען?

●

— וואס זאל מען שרייבען? וואס מע זעהט, דאס שרייבט מען.

— וואס האט איהר פון אייער שרייבען, וואס איהר שרייבט?

— וואס זאל מען האבען? צרות האט מען, בויכוועהטיג, הארצקלעהמעניש, בזיונות, יסורים, אנגסטען, גריזאטע...

— אט דאס איז גאר?

— וואס נאך האט איהר געוואלט?

— איך מיין...

— כבוד? אהן א שיעור און אהן איין ערך! קיין שרייבער אויף דער וועלט האט ניט אזוי פיעל כבוד, וויפיעל א אידישער מחבר. א קלייניגקייט ביי אידען א שרייבער, א מענש וואס שרייבט?

— איהר מיינט דאס ערנסט?

— וואס דען, אין שפאס? קוקט זיך צו, וואס סע טהוט זיך אפ אויף אונזערע יובילעיען: ווינשעוואניעס מיט „אטקריטקעס“ פון פערעהרער, פון הייסע חסידים און גלאט פון געטרייע לעזער שיטען זיך פון אלע עקען וועלט: פון כתרילעווקע, פון טונעיא־דעווקע, פון טעטרעוועץ, פון שלש־סעודות׳שאק, פון גאלאגאנישאק און פון סטרישטש — און פון וואנען ניט? היינט די קארעספאנ־דענציעס, וואס דער יובילאר אליין שרייבט אריין אין די בלעטער! היינט די סעודות, די באנקעטען, די טאסטען — הינט טראגען גאנצע קעפ! היינט די סטיפענדיעס, די צדקה, וואס סע ווערד בשעת מעשה צעטהיילט אין ארץ־ישראל לטובת הפועלים!... איהר שפיעלט זיך מיט׳ן כבוד פון א אידישען מחבר?

— ניין, ניט דאס מיין איך; איך מיין...

— פרנסה? מיט׳ן פולען מויל, אבי ער האט צייט און קאן נאך זיין דערצו א מלמד, א קרעמער, א מעקלער, א שדכן, אדער אזוי א איד א מקבל, וואס קאן געהן איבער די הייזער צונויפ־

מאַכען אויף זיין בוך... איהר שפּיעלט זיך מיט אַ אידישען מחבר? אַ אידישער מחבר איז אַ בעוואָהרענטער מענש.

— וואָס הייסט, ער איז אַ בעוואָהרענטער מענש?

— ער איז בעוואָהרענט פון ביידע וועלטען: פון עולם הזה און פון עולם הבא; ער איז בעוואָהרענט פון ברויט און פון געזונד, פון גוטע פריינד, פון ווייב און קינדער און פון לייב און לעבען...

— מיר דאַכט, פּאַני שלום־עליכם, איהר רעדט שוין מיט דער גאַל, איהר פערקריכט שוין אַהין, ווי יענער, וואָס אין יענעם „דור“?... נישט גוט אַזוי. נישט שען פאַר אַ אידישען שרייבער, וואָס שרייבט פאַר׳ן פאָלק, ער זאָל אַזוי ליאַפּען אויף אידען. אַ איד איז מחויב אָננעמען אַלסדינג פאַר ליעב און זאָגען דריי מאָל אַ טאָג...

— גם זו לטובה?

— אודאי גם זו לטובה! וואָרום וואָס וואָלט געווען, איהר זאָלט דאָס אויך ניט האָבען? וואָס פאַר אַ פּנים וואָלטען מיר געהאַט צווישען די פעלקער, מיר זאָלען די איין־און־איינציגע קאַפּאָטע אויך אַראָפּוואַרפען פון זיך? מיר האָבען דען עפּיס איין אַנדער מלבוש, אַחוץ אונזער ליטעראַטור, מיט וואָס צו בעווייזען זיך פאַר דער וועלט?

— איהר זענט אפשר גערעכט.

— וואָס הייסט אפשר? געוויס! נאָר לאָמיר רעדען פון עפּיס פריילינערס.

— ווען האָב איך יאָהרצייט?

— נישט דאָס. איך האָב צו אייך אַ שטיקעל...

— אַ שטיקעל בקשה? מסתמא עמיצען בעשרייבען אויף די גאַזעטען?

— חס ושלום! איך האָב צו אייך אַ שטיקעל געשעפט.

— מכח א שדוך?

— ניין... און אפשר יאָ, מכח א שדוך.

— ווער איז דער חתן? פון וואַנען איז די כלה?

— דער חתן איז אין יעהופּעץ, די כלה איז פון וואַרשאַ.

— אביסעל א ווייטער שדוך. ווי אזוי רופט מען זיי?

— די כלה הייסט אידישע פאָלקסצייטונג, און דער חתן — שלום־עליכם. געפעלט אייך דער פּלאַן?

— מהכתיתי, אבי...

— אבי וואָס?

— אבי גאָר ניט.

— האַלבע ווערטער האָב איך פיינט. זאָגט, וואָס קוועטשט אייך?

— ווער האָט אייך געזאָגט, אז עס קוועטשט מיך? עס הויבט מיך ניט אָן צו קוועטשען! הכלל, וואָס זשע ווילט איהר?

— וויל איך, אזוי ווי איך בין א אידישע גאַזעט, און איהר זענט א אידישער שרייבער, זאָלט איהר שרייבען, און איך וועל דרוקען.

— וואָס זאָל איך שרייבען?

— פעליעטאָנען... אויף צו לאַכען.

— לאַכען? עס גלוסט זיך וויינען...

— איהר מעגט אייך וויינען, אבי דער עולם זאָל לאַכען. איהר פערשטעהט, צי ניין?

— איך פערשטעה, פאַר וואָס זאָל איך ניט פערשטעהן? איהר ווילט, איך זאָל מיך פערשטעלען פאַר א מאַרשעלאַק, א פּורים־שפּיעלער, א פּאַיאַץ, א פערשלעפּטע קרענק, בכדי פריילין מאַכען דעם עולם...

— אַ! אָט דאָס הויבט זיך אָן מיט א אידישען מחבר!

ווער זאָגט דען מאַרשעלאָק, פּורים־שפּיעלער, פּאַיאַץ, פּערשלעפּטע קרענק? איך האָב נאָר געוואָלט, איהר זאָלט שרייבען אַזוי, אַז ס׳זאָל זיין מיט אַ שפּיצעל און מיט אַ וויצעל, מיט אַ גלעט און מיט אַ שטאָך, מיט איינעם וואָרט — דער עולם זאָל האָבען הנאה...

— און זאָגען: „אַ רוח אין זיין טאַטען אריין, אָט דעם שלום־עליכם׳ען! אַ האַנט — זי זאָל איהם נאָר אָפּדאָרען! אַ צונג — זי זאָל איהם נאָר אָפּנעמען!“...

— היינט וויל איך, איהר זאָלט זיך אַביסעל אויס׳טענה׳ען מיט אונזערע אידען, און דוקא אויף זייער גלות־שפּראַך, אויף „מאַמע־לשון“. איהר זאָלט זיי זאָגען, אַז איהר זענט טאַקי אַזעל־כע און אַזעלכע, איהר זענט אָבער אַזעלכע און אַזעלכע!... דאָס הייסט, איהר זאָלט זיי בעגראָבען — נאָר איידעל, פיין, לייטיש... איהר פערשטעהט, צי ניין?

— איך פערשטעה, פאַר וואָס זאָל איך ניט פערשטעהן? איהר ווילט, איך זאָל מיט זיי שפּיעלען אין יענעם שפּיעל, וואָס מע רופט דאָס „קעצעלע־מייזעלע“?... מהכתיתי, פאַר וואָס ניט? אַבי...

— אַבי וואָס?

— אַבי גאָר ניט.

— איך האָב דאָך אייך געזאָגט, אַז איך האָב פיינט האַלבע ווערטער. זאָגט, וואָס קוועטשט אייך?

— ווער האָט אייך געזאָגט, אַז עס קוועטשט מיך? עס הויבט מיך ניט אָן צו קוועטשען. הכלל, וואָס ווילט איהר נאָך?

— היינט וויל איך, איהר זאָלט זיי געבען בילדער.

— זיי זאָלען געהניצען?

— דערצעהלען מעשיות...

— זיי זאָלען קאָנען גרינג אנשלאָפען ווערען?

— שרייבען א גרויסען ראָמאַן, א ראָמאַן מיט א ליעבע, מיט ריהרענדיגע סצענעס, ס'זאָל פערהאַפּען דעם אָטהעם, מיט איינעם וואָרט — ס'זאָל זיין א „ראָמאַן"...

— אין זעכס טייל מיט א פּראָלאָג און מיט איין עפּילאָג, א־לא שמ"ר? משונה־ווילדע אומגעלומפּערטע סצענעס, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען, למשל: א מלמד פון נעסוויזש זאָל ראָמאַנסירען מיט א דיענסטמיידעל רבקה; ער זאָל שרייבען הייסע בריוועלעך, און זי זאָל זינגען זיסע ליעדלעך; נאָכדעם זאָל ער אוועקפאָהרען קיין פּאַריז און אין נייען חדשים ארום קומען צוריק א באַראָן, א מיליאָנער, און טרעפען זיין געליעבטע אין קיך ביי אפרים שקאָנטיסט, א מערדער, א באַנדיט, און דאָרטען זאָל זיין צווישען זיי א דועל; וויל איהם אפרים דער שקאָנטיסט צע־שפּאַלטען אויף צוויי, לויפט אוועק דער נעסוויזשער באַראָן צום גובערנאַטאָר און כאַפּט איהם אויף פונ'ם שלאָף און ברענגט איהם צו פיהרען מיט דריי זשאַנדאַרען; דערזעהען אזא מעשה, כאַפּט דער שקאָנטיסט א מעסער און שטעכט זיך, און רבקה די מויד פאַלט אין אָהנמאַכט און זינגט בשעת מעשה אויף דייטש אזא „טראַווערדיג" ליעד, אז א שטיין קאָן אויך צעגאַסען ווערען...

— שוין? האָט איהר שוין געענדיגט? מע בעדאַרף ניט קיין נעסוויזשער מלמדים זאָלען פאָהרען קיין פּאַריז, גובערנאַ־טאָרען זאָל מען אויפכאַפּען פונ'ם שלאָף, שקאָנטיסטען זאָלען זיך שטעכען און דיענסטמיידלעך זאָלען זינגען אויף דייטש „טראַ־ווערדיגע" ליעדער אין קיך. איך פערלאַנג פון אייך, איהר זאָלט געבען א ראָמאַן, נאָר א אידישען ראָמאַן, א פערליעבעניש, נאָר א אידיש פערליעבעניש. איהר פערשטעהט, צי ניין?

— איך פערשטעה, פאַר וואָס זאָל איך ניט פערשטעהן? איהר ווילט, איך זאָל אייך שרייבען פונ'ם לעבען, פונ'ם אמת'ען אידישען לעבען; איהר ווילט, איך זאָל אייך טאַקי שרייבען מיט נערוועז, מיט בלוט, טאַקי טיעף־טיעף פונ'ם האַרצען, דאָס וואָס

סע קאָסט געזונד, דאָס וואָס סע מאַכט אַלט פאַר דער צייט, נעקנייטשט דאָס פּנים, גרוי די האָר — אַט דאָס ווילט איהר? מהכתיתי, פאַר וואָס ניט? אַבי...

— אַבי וואָס?

— אַבי גאָר ניט.

— ווידער האַלבע ווערטער? אַמעהר זאָגט, וואָס קוועטשט איך?

— ווער האָט אייך געזאָגט, אַז סע קוועטשט מיך? עס הויבט מיך ניט אָן צו קוועטשען! הכלל, וואָס נאָך ווילט איהר?

— איך וויל, איהר זאָלט זיך מטריח זיין חאָטש איין מאָל אין חודש דורכקוקען די אַלע ביכער און ביכלעך, וואָס די שרייבערס שרייבען...

— מאַכען קאָלי פּאַפּיער...

— די דרוקער דרוקען...

— אַז מע שמירט, פאָהרט מען; אַז מע צאָהלט, דרוקט מען...

— די בוכהענדלער קויפען...

— בייטען ספרים אויף ספרים, „שילאָ נאַ שווייקאַ“...

— און דער עולם לייענט...

— אַ ברירה האָט ער? מע גיט נישט דער בהמה קיין קלייען, קייעט זי שטרוי...

— זאָלט איהר זיך מטריח זיין אַט דאָס אַלסדינג דורכקוקען, איבערלייענען און איבערגעבען נאָכדעם אין קורצען דעם לייענער, איהם רעכט צעקייען, וועלכעס איז גוט און וועלכעס טויג אויף כפרות...

— אַ רחמנות אויפ'ן מאָגען...

— מיט איינעם וואָרט — איהר זאָלט שרייבען קריטיק.

— משטיינס געזאָגט! בין איך מיר אויך אַ בהמה און פּגר אויך אין דער טשערעדע...

— נאָר וואָס דען? איך וועל אייך בעטען, ס'זאָל זיין שטיל...

— וואָס בעדאַרף מען שרייען?

— און אָהן פייער...

— און אויך אָהן וואסער...

— און אָהן כעס...

— כעס איז עבודה־זרה...

— אייער קריטיק זאָל זיין אי לעבעדיג, אי נוצליך, אי ערנסט, אי וויצליך... איהר פערשטעהט, צי ניין?

— איך פערשטעה, פאַר וואָס זאָל איך ניט פערשטעהן? איהר ווילט, איך זאָל פון די שמאַטעס, וואָס מע פערפלייצט מיט זיי אונזער ליטעראַטור־מאַרק, מאַכען אַ גאַנצען צימעס. גריבלען זיך אין אַ קופּע מיסט און אויסזוכען אמאָל אַ פּערעל — אַ גרינגע אַרבייט, מע קאָן פון איהר בלוי בעשטעהן, זעהר געזונד סאַי פאַר'ן גוף, סאַי פאַר דער נשמה. נו, מהכתיתי, פאַר וואָס ניט? איך בין גרייט, אַבי נאָר...

— אַבי נאָר וואָס?

— אַבי נאָר ניט.

— פע, פאַני שלום־עליכם! איך האָב אייך שוין וויפיעל מאָל געזאָגט, אַז איך האָב פיינט האַלבע ווערטער; מיט מיר בעדאַרפט איהר רעדען פּראָסט; זאָגט, וואָס בעדייט דער „אַבי“?... געלד?

— ווער רעדט פון געלד?

— וואָס דען? כבוד?

— ווער רעדט פון כבוד?

— וואָס דען ? געזונד ?

— ווער רעדט פון געזונד ?

— וואָס זשע דען זאָגט איהר „אבי“ ?

— אבי מע זאָל לייענען !...

ווי שען איז דער בוים!

איין עפּיזאָד מיט בּארעז, דערצעהלט לכבוד דעם זיידעז ר ב מ ע נ ד ע ל י צו
זיין פינף־און־זיעבעציגסטעז געבורטסטאָג, פוז זיין ערשטעז אייניקעל.

געשריבען אין יאָהר 1910.

ווי שען איז דער בוים!

איין עפּיזאָד מיט בּאָרעז, דערצעהלט לכבוד דעם זיידען רב מענדעלי, צו זיין פינף־און־זיעבּעציגסטען געבּורטסטאָג, פון זיין ערשטען אייניקעל*

אויב איהר ווילט זיך בעקענען מיט'ן זיידען נאָהענט, אויב איהר ווילט מיט איהם פערברענגען א שעה אין פערגעניגען, אויב איהר ווילט באמת הנאה האָבּען, עפּים נאָשען פונ'ם זיידען, — איז ניט אין א געזעלשאַפט, ניט אויף באנקעטען, בעת מע דולט א קאָפּ מיט טאָסטען און מע שטורעמט מיט אַפּלאָדיסמענטען און מיט הידדם.

אמת, ער וועט זיך אין א געזעלשאַפט ניט פערלירען. ער וועט זיך ניט בעהאַלטען אין א ווינקעלע און וועט זיך ניט שעמען פאַר קיינעם. ער וועט אייך אָפּענטפערען אויף אַלע אייערע טאָסטען און אויף אַלע רעדענישען, יעדען בעזונדער, און דוקא קלוג, און דוקא טיעף, און דוקא וויציג, און דאָס פּנים וועט איהם לייכטען, ווי א מנורה, און איהר וועט זיך פיהלען מיט איהם יום־טוב'דיג, ווי מע קאָן זיך נאָר פיהלען מיט איין אמת'ען תלמיד־חכם. דאָס וועט אָבּער זיין, רבותי, מעהר נישט אַז רב מענדעלי מוכר־ספרים. דאָס וועט ניט זיין „דער זיידע".

---

* איך בין דאָ מוסר מודעה פאַר דער גאַנצער וועלט, אַז דאָס האָב איך געקרוינט רב מענדעלי מוכר־ספרים מיט'ן נאָמען „זיידע". דאָס איז געווען מיט א פיערטעל יאָהרהונדערט צוריק. איך בין דעמאָלט געווען נאָך נאָר א קונדס און א „פאַרשייטער אייניקעל", ווי דער זיידע האָט מיך אָנגערופען אין איינעם פון זיינע בריעף צו מיר. פון דעמאָלט אָן איז אַוועק א גאַנג: זיידע! זיידעניו! — דער זיידע האָט דערלעבט, ברוך־השם, אייניקלעך א גאַנצען דור — כן ירבו וכן יפרצו!

שלום־עליכם.

„דעם זיידען" אויב איהר ווילט קענען, געהט מיט איהם, זייט מוחל, ארוים העט־ווייט הינטער דער שטאָדט ארוים, דאָרט אויף דער פרייער לופט, אונטער דער הימעל־יארמעלקע, דאָרט וואו עס וואַכסט א בוים, וואו עס שפּראָצט א גרעזעל, וואו עס פּיטערט זיך א קעלבעל, וואו עס גרינט א וואלד, וואו עס דרעהט זיך א מיהל, וואו עס לויפט א קליינע וואו עס קוקעט א פויגעל, וואו עס שפּרינגט א וועווריקעל, וואו עס פּלאַטערט א פּערחעל, וואו עס שמוצערען היישעריגען, וואו פליעגעלעך האָבען זיך צוגויפגענומען א גאַנצע חאַליאַסטרע און זשומען, און וויעגען זיך, און ווידמענען זיך, און זאָגען שירה, געבען־אָפּ א לויבעניש צו גאָט — אהין, אהין זאָלט איהר איהם נעמען, וועט איהר זיך דאָרטען ערשט בעקענען מיט'ן „זיידען", וועט איהר דאָרטען ערשט געוואָהר ווערען אקוראט, ווער דער „זיידע" איז.

איהר וועט זעהען פאר זיך אין איין צייט אי א טיעפען דענקער, אי א מאָדנעם קינסטלער, אי א קינד פון דער נאַטור. און ער וועט זיך אוועקזעצען מיט אייך אויף גאָט'ס ערד, אויף דער גרינער שמעקענדיגער קאָלדרע, וואָס איז בעשפּרענקעלט און בעצוויקעלט מיט אלערליי קוויטלעך. און ער וועט, קוקענדיג אין בלויען הימעל אריין, אייך ארויסזאָגען א טיעפען געדאַנק, און ער וועט אייך אָפּמאָהלען א לעבעדיג בילד, און ער וועט אייך דערצעהלען א שענע מעשה פון אמאָל, און ער וועט אייך זאָגען א קלוגען, שארפען, א אידישען וויץ, און ער וועט זיך צעלאַכען הילכיג אויף א קול, און ער וועט אייך מאכען צו גלייכער צייט דענקענדיג און לאַכענדיג און פריילין, און איהר וועט זיך פיהלען אזוי גוט, ווי נאָך קיינמאָל ניט, און עס וועט אייך באנג טהון, פאר וואָס איהר האָט דאָס פריהער ניט געוואוסט, און איהר וועט חרטה האָבען, פאר וואָס איהר האָט ניט פערחאַפּט מיט זיך קיין בליישטיפטעל אויף צו פערשרייבען ביי זיך די דאָזיגע טיעפע געדאַנקען, מיט די דאָזיגע לעבעדיגע בילדער, מיט די דאָזיגע שענע מעשיות פון אמאָל, מיט די דאָזיגע שארפע קלוגע אידישע וויצען.

ניין. דער מענדעלי מוכר־ספרים אינ׳ם לעבען איז ניט דער מענ־דעלי מוכר־ספרים, וואס אין בוך. מענדעלי מוכר־ספרים אין לעבען איז אליין א בוך.

פון דעם דאזיגען בוך דיים איך אוים א בלעטעל און געב עם דיר, פריינד לעזער, היינט, צום פינף־און־זיעבעציג־יאהריגען יובילעאום פון אונזער זיידען, לכבוד אונזער אלעמענס יום־טוב, דעם יום־טוב פון דער אידישער ליטעראטור.

בימים ההם — אין יענער צייט, ואני באדעסא — בין איך געזעסען אין אדעס אויף א דאטשע, ווייט הינטער דער שטאדט, ביי׳ם ברעג פונ׳ם שווארצען ים, אויפ׳ן „פאנטאן". יאהרען זענען געווען גוטע (טאלמאטשאוו איז נאך דעמאלט ניט געווען בעל־הבית...) — גוטע, גוטע יאהרען! עס איז אפגעגאנגען נאר געסט, ליעבע גוטע געסט. און גאט האט מיר געהאלפען. איך האב געהאט א גאסט — דער זיידע איז צו מיר געקומען פון שטאדט. געקומען צו־גאסט. דער זיידע מענדעלי מיט זיין נושא־כלים, דעם פליגעל־אדיוטאנט, י. ח. רבניצקי.

עס איז שווער זיך פארצושטעלען דעם זיידען מענדעלי אין אדעס אהן רבניצקי׳ן — פונקט ווי עס איז שווער אייך פארצו־שטעלען זיך, למשל, א לולב אהן א הדס, אדער א שטאדט אהן א „קאזיאנע ראבינער", אדער א ווארשעווער דאזאר אהן א זוהן א משומד, אדער א רוסישען פארלאמענט אהן א פורישקעוויטשען... לאז מיר הונדערט מאל מוחל זיין מיין פריינד און מיין חבר רבניצקי פאר דעם דאזיגען פערגלייכען. איך האב נישט געמיינט איהם, חלילה, פוגע בכבוד זיין. וואס האב איך צו איהם? נאר — איהר ווייסט דאך — א שרייבער אז ער האלט אין פערגלייכען, מאכען פאראלעלען, חאפט ער וואס עס קומט איהם פריהער אויפ׳ן זינען.

בקיצור, איך האב געהאט געסט: דעם זיידען מענדעלי און רבניצקי׳ן. אויסגעבאדען זיך אינ׳ם שווארצען ים, וואו דער זיידע

האָט אונז בעוויזען, וואָס הייסט שווימען צו זעכציג יאָהר און וואָס הייסט מאַכען קונצען אויפ'ן וואַסער, האָבען מיר גענומען די פיס אין די הענד און געמאַכט אַ שפּאַציער פונ'ם קליינעם פּאָנטאָן אויפ'ן גרויסען און פונ'ם גרויסען פּאָנטאָן נאָך ווייטער — און בעת מעשה האָט אונז דער זיידע דערצעהלט מעשיות מיט מעשיות, און מיר האָבען געהערט און געוואונדערט זיך און געקוואָלען און געקליבען נחת, ווי אמת'ע גוטע געטרייע איניקלעך. פּלוצים שטעלט זיך דער זיידע אָפּ:

— מה נאה אילן זה — וואָס זאָגט איהר אויף דעם בוים?

מיר הויבען אויף די אויגען — אַ בוים, שוין איין מאָל אַ בוים! ניט אַזוי דער בוים, ווי די בארען. אַי, בארען! בער־האַמאָטען! קיילעכיגע, געלע, פעטע זיסע, גלאַטע, ווייכע, הענגען־אַראָפּ אויף גראָבע צונעבראָכטע שטעקעלעך, שיקען־אַרויס פון זיך אַ ריח־ניחוח, קוקען אויף אונז פריינדליך, ווינקען צו אונז, בעטען זיך: „פערדיענט אַ מצוה, אידישע קינדער, מאַכט אויף אונז שהחינו"... און הינטער דעם בוים — נאָך אַ בוים, און נאָך אַ בוים, און אַלע אָפּגעשאָטען מיט בארען. אַ ים מיט בארען!

אָהן ווערטער האָט דער זיידע אָוועקגעשטעלט אויף אונז זיינע שאַרפע קלוגע אויגען דורך די גלאַנצענדיגע ברילען און מיט אַ מעפיסטאָפעל־שמייכעל אויף די דינע בעזילבערטע ליפּען האָט ער אונז דורכגענומען דורך און דורך, ווי איינער רעדט: „קינ־דערלעך, איך זעה — איהר זענט בעלנים אויף די דאָזיגע באַ־רען?"... און גלייך ווי מיר וואָלטען זיך אויפגערעדט פון פריהער אַלע דריי, איז געבליבען ביי אונז דער הסכם, אז מיר געהען אין גאָרטען אריין נאָך בארען.

אידען האָבען פיינט לאַנג טראַכטען: וואָס בארען? ווער בארען? ווען בארען? — דאָס האָבען מיר געלאָזט פריי. מסתמא וועט זיך עס מיט דער צייט פערענטפערען. דער עיקר איז: געפינען אַ טויער, אַ גאַנג אין גאָרטען אריין, און דאָרט

ווי וועט זיך ניט געפינען א בעל־הבית, א סטרוזש, א גערטנער — פאר געלד וועלען מיר שוין קריגען בארען.

און כך הוה. מיר האבען געפונען א טויער. אויפ'ן טויער א בלעטעל. אויפ'ן בלעטעל — אנגעשריבען מיט גאלדענע אותיות: „אנאטרא“. ווייסען מיר, הייסט עס, אז אנאטרא — דאס איז דער בעל־הבית פונ'ם גארטען.

געהערט האבען מיר, אז אנאטרא איז א גרעק, און א פיעל־פאכער מיליאנער, און א רשע. נאר צי ער פערקויפט בארען — דאס איז קיינער ניט מחויב צו וויסען. עס קאן זיין, אז ניין, און עס קאן זיין, אז יא. ער מעג זיך זיין א פיעלפאכער מיליא־נער, און די בארען פונ'ם גארטען זאל ער דוקא פערקויפען. דער שכל איז דאך מחייב: צו וואס דארף עס איין מענש אזוי פיעל בארען?...

אט אזוי טראכטענדיג, טרעטען מיר אריין פאוואלינקע אין א מחיה'דיגען גארטען, שפאציערען איבער אויסגעפוצטע סטעזש־קעס, געפלאסטערט מיט קליינע ים־שטיינדלעך און בעציערט פון ביידע זייטען מיט אונטערגעשוירענע ביימלעך, אונטער וועלכע עס קוקען ארויס שמעקענדיגע בלומען, וואס שמייכלען צו אונז און גריסען אונז גאר פריינדליך: „ברוכים הבאים! סקאצעל קומט! ווילקאמען!“... און מיר געהען ווייטער און ווייטער. פלוצים... פון וואנען האט זיך גענומען, מיט איין אימפעט און מיט א הוק, און גלייך אויף אונז — א הונד. אבער א הונד! א קאלב, ניט קיין הונד. א לייב. א לעמפערט! א געלע גלאנ־צענדיגע פעל. לאפעס ווייכע, קיילעכיגע, ווי ביי א טיגער. א מארדע א שווארצע, א נאסע, נאר א חנ'עווריגע. ציינער ווייסע, שארפע. אויגען רויטע, פייעריגע, ווי ביי א גזלן. א פארשוין א הונד, נאר א הונד.

איך ווייס ניט, ווי אזוי איהר, נאר איך — איך בין מיך מודה, וואס האב איך מיך דא צו שעמען? — איך האב פאר א

הונד מורא... שייך זאָגען מורא? דאָס וואָרט „מורא“ איז צו שוואך אויף ארויסצוגעבען אייך דאָס געפיהל, וואָס רופט ארוים ביי מיר א הונד. אַלע חיות אויף דער וועלט האָב איך ליעב, ליעב, גאָר אָהן א שום אויסנאָהמע. א הונד האָב איך אויך ניט פיינד. נאָר וואָס דען? איך בין מיט איהם ניט זיכער. איך, אז איך קום אין א שטוב אריין און דערזעה א הונד (ביי א כריסט, געוועהנליך, וואָרום ביי א אידען איז ניטאָ קיין הונד, און אויב ס'איז דאָ ביי אידען א הונד, איז דאָס ניט קיין הונד), אזוי הער איך שוין ניט, וואָס מע רעדט צו מיר. מיינע געדאַנקען זענען דאָרטען, ארום הונד... אז ער געהט צו מיר צו נאָהענט און שמעקט מיך ארום און לאַשטשעט זיך און דרעהט מיט'ן עק, איז מהכתיתי, זעהר פיין, מחותנים — אבי טשעפּע מיך ניט. זאָלסט נאָר ניט ארויפלעגען אויף מיר די קאַלטע לאַפּע דיינע און ניט שטופּען מיר די נאַסע מאָרדע אין פּנים אריין. איך האָב דיך ליעב, פערשטעהסט דו מיך, נאָר פון דער ווייטען...

פאר מיין חבר רבניצקי'ן וועל איך אייך ניט זאָגען. אפשר האָט ער מורא פאַר א הונד נאָך מעהר פון מיר? ער וויל מיך איינרעדען אפילו, אז ער האָט ניט אזוי מורא. וואָס איז די מורא? ער האָט דען ניט קיין שירעם? נאָך א מין שירעם!... איך האָב אייך גאָר פערגעסען זאָגען, אז מיין פריינד רבניצקי געהט נישט ארוים מפתח ביתו אָהן א שירעם, סאַי זומער, סאַי ווינטער. אז איהר וועט זיין אין אדעס און וועט בעגעגענען אין גאַס א אידען מיט א רויט שיינענדיג פּנים, מיט גוטע, א ביסעל פערזאָרגטע אויגען, מיט א פערטראַכטען ווייסען שטערן און מיט א שירעם אונטער'ן אָרעם, חאָטש אין דרויסען איז ווינטער און דער פראָסט ברענט, זאָלט איהר וויסען, אז דאָס איז ער, רבניצקי הייסט עס. איך ווייס דעם סוד פונ'ם שירעם: ס'איז פאַר א הונד. אי, די קשיא: פאַר א הונד איז נאָר גוט א שטעקען? — האָט נאָר נישט קיין טבע פרעגען קשיות.

הקיצור, מירביידע, איך און מיין חבר רבניצקי, אז מיר האָבען דערזעהען דאָס בעשעפעניש מיט'ן אָפענעם מויל גלייך אויף אונז, האָבען זיך אונזערע נשמות אָפגעטיילט פונ'ם גוף. אונזער ערשטער געדאַנק איז געוועזן: לויפען! ס'איז אָבער גוט צו לויפען, אז ס'איז דאָ פיס. וואָס וועט איהר טהון, אז די פיס האָט מען ביי אייך אונטערגעהאַקט אקוראַט ביי די קנעכלעך, און דאָס הארץ הענגט ביי אייך אויף אַ פאָדעם, און די האָר שטעהען קאפויר, און די אויגען — אָט־אָט שפרינגען זיי אייך ארויס פון שטערן? ליעבער פריינד, איהר האָט אונז ניט וואָס צו מקנא זיין. וואו מיר האָבען ערגיץ אַ שונא, רבונו של עולם, זאָל ער איבערגעהן אויף דעם שטאַנד, אין וועלכען מיר ביידע האָבען זיך געפונען אין יענער מינוט.

און דער זיידע? — יענעם מאָמענט וועל איך קיינמאָל, קיינמאָל ניט פערגעסען. ווי נאָר דער כלב האָט געעפענט דאָס מויל און אַ וואַרף געגעבען זיך אויף די אומגעבעטענע געסט, אזוי האָט דער זיידע צונויפגעלעגט די הענד אויפ'ן הארצען, צונויפ־גענומען די ליפען מיט אַ שמייכעלע, אריינגעקוקט אַ ווייל׳ע דעם הונד גלייך אין די אויגען אריין און אויסגעשאָסען אַ געלעכטער מיט אַ הילך — איך מעג שווערען, אז דער כלב האָט פערשטאַנען דאָס געלעכטער. און ניט נאָר פערשטאַנען — ער האָט זיך גע־פונען ווי בעלעדיגט. אקעגען אַ האַלבע מינוט זענען זיי אזוי געשטאַנען איינס אקעגען דאָס אנדערע און געקוקט זיך גלייך אין די אויגען אריין. און אפשר נאָך ווינציגער ווי אַ האַלבע מינוט. נאָר ביי מיר האָט זיך עס געצויגען איין אייביגקייט. דאָס איז געווען אַ שווערער, אַ קריטישער מאָמענט. אַ מענש און אַ חיה האָבען זיך בעגעגענט און געמאָסטען איינס דאָס אנדערע מיט'ן קוק, ווער וועט וועמען גובר זיין... נאָכדעם איז דעם הונד, אפנים, נמאס געוואָרען די גאַנצע מעשה, האָט ער אראָפּגעלאָזט די פייערינגע גזלנ׳ישע אויגען זיינע, האָט געגעבען אַ געהניץ מיט'ן גאַנצען מויל, זיך בעלעקט און אויסגעצויגען, אויסגעטרייסעלט

די נעלע גלאַנצענדיגע פעל, זיך אויסגעקערעוועט צו אונז, גאָר אַהן אַ שום דרך־ארץ, מיט'ן הינטען, און שמעקענדיג מיט דער נאָז זיינע אייגענע טריט, האָט ער זיך געלאָזט געהן זיין וועג.

יענעם טאָג האָבען מיר גענעסען בארען. נישט קיין שלעכטע בארען. נאָר דאָס זענען געווען בארען, וואָס מיין ווייב האָט גע־בראַכט צו פיהרען פון שטאָדט.

אויטאָ־דאַ־פע

ערֹאינערונגען לכבוד דעם ליטעראַרישען יום־טוב פונ׳ם זיידען מענדעלי מוכר־ספרים, געשריבען פון זיין ערשטען אייניקעל.

געשריבען אין יאָהר 1910.

אויטאָ־דאַ־פע

עראינערונגען לכבוד דעם ליטעראַרישען יום־טוב פונ'ם זיידען „מענדעלי מוכר־ספרים", געשריבען פון זיין ערשטען אייניקעל. *

דער בנוהג־שבעולם איז, אַז סע שטאַרבט — ניט דאָ געדאַכט, ניט פאַר אייך געדאַכט, ניט פאַר קיין שום אידען געדאַכט — אַ גרויסער מענש, בעקומט מען איהם ליעב און מע הויבט אָן נאָכזאָגען שבחים נאָך זיין בעט, און מע הויבט זיך אָן דערמאָנען און נאָכדערצעהלען פון איהם מעשיות, עפּיזאָדען, אַנעקדאָטען, אַפאָריזמען, געדאַנקען, ווערטלעך, גלייכווערטלעך, חכמות און נאַרישקייטען — אַלץ גיט אַהער, אַלץ איז אַ סחורה, אַלץ ווערד פערצוקערט. איך נעם מיר די שטאַרקייט צו זאָגען, אַז ס'איז אַ נאַרישער מנהג, און אויב איהר ווילט — טאַקי אַ שטיקעל עולה אויך. אַ קונץ נאָכ'ן טויט דערצעהלען שבחים? פאַר וואָס זאָל דער בעטרעפענדער אליין אויך ניט געניסען פונ'ם כבוד? פאַר וואָס זאָל ער אַליין ניט זעהן און ניט הערען די אַלע שבחים מיט די מעשיות, וואָס מע דערצעהלט זיך אָן פון איהם, מיט די עפּיזאָדען, אַנעקדאָטען, אַפאָריזמען, געדאַנקען, ווערטלעך, גלייכווערטלעך, חכמות און נאַרישקייטען? אדרבה, איך געה נאָך ווייטער: איך זאָג גאָר, אַז ס'איז מעהר יושר פאַר'ן לעבען אַלס נאָכ'ן טויט צו איבערגעבען אַזעלכע זאַכען, וואָרום טאָמער

---

* איך האָב שוין איין מאָל מוסר מודעה געווען פאַר דער גאַנצער וועלט, אַז דאָס בין איך געווען דער ערשטער, וואָס האָב אַנגערופען מענדעלי מוכר־ספרים מיט'ן נאָמען „זיידע", און ער מיך — „אייניקעל". פון דעמאָלט אָן זענען מיט גאָט'ס הילף אויסגעוואַכסען, קיין עין הרע, אַ גאַנצער דור מיט „אייניקלעך" — כן ירבו!

שלום־עליכם.

חלילה — לא יעלה ולא יבוא — עס מאכט זיך אמאל, איינער איז מגזם, דערצעהלט אויף איהם אזעלכעס, וואס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען, קאן ער ארויסטרעטען אין דער עפענטליכקייט, ואין החי יכול להכחיש את החי, און זאגען: „זייט זשע מוחל, רב איד, איהר האט, דאכט זיך, אויסגעטראכט אויף מיר, מחילה, א גרויסען ליגען"...

אויף איינעם א ליץ דערצעהלט מען, אז ער האט זיך אוועק־געלאזט למדינת הים, אין א ווייטען וועג אריין, און האט ארויס־געלאזט א קלאנג, אז דאס שיף איז אונטערגעגאנגען און ער איז דערטרונקען געווארען. לאחר זמן קומט ער צו פאהרען אהיים און טרעפט מסתמא איין איבערקעהרעניש: דאס ווייב האט צו־גענומען איין אנדערער, די שטוב האט מען פערקויפט, מיט זיין גוטס האבען זיך צעטהיילט זיינע גוטע פריינד — א חורבן! ער נעהמט ארום פון שמוני'ן צו בוני'ן: „האט איהר געהערט איין אומגליק, אזא־נ־אומגליק?" „צו וואס האט דאס אייך געטויגט?" „איך האב געוואלט הערען, וואס וועט די וועלט זאגען"...

א יובילעאום — דאס האבען שוין א סך חכמים געזאגט — איז געגליכען, להבדיל, צו א לויה. בדידי הוה עובדא — איך אליין האב איבערגעלעבט פאר א פאר יאהרען אזא מין „לויה", זיך אנגעהערט אויף זיך אזעלכע שבחים, וואס זענען מיר קיינמאל ניט געקומען אין חלום. איין עבירה נאר, וואס דער עולם האט זיך פערגעסען און גיך אנשווייגען געווארען... און מחמת איך וויים דעם טעם פון „יובילעאום", ווילט זיך מיר מהנה זיין דעם „זיידען", און דעם זיידענ'ס פיעלע פריינד און פערעהרער, חאטש מיט איינעם פון די פיעלע, פיעלע עפיזאדען, וואס איך האב וועגען דעם זיידען צו דערצעהלען און צו דערצעהלען.

די מעשה האט זיך געטראפען אין אדעס, ביי'ם ברעג פונ'ם שווארצען ים, אויפ'ן גרויסען פאנטאן, זומער אויף א דאטשע — מיט אלע סימנים, און דער בעסטער סימן וועט זיין דער נאמען

פון דער דאַטשע „מאַנדראַזשי" — און לאָז דער זיידע זיך דער־מאָנען, ואין החי יכול להכחיש את החי!...

אין יענער צייט — אַ יאָהר צוואַנציג דאַרף שוין זיין אין דעם — בין איך געווען אונטער'ן איינפֿלוס פֿונ'ם זיידען און גע־שריבען אַ גרויסעס אַלעגאָרישעס ווערק, טאַקי אַ ראָמאַן, נאָר מיט אַ פערשטעלעניש, כמו ווי להבדיל אַ מין „קליאַטשע". און מחמת מיר האָט זיך געגלוסט נעבען איין אַלעגאָריע, דאָס הייסט, איך האָב געהאַלטען פאַר די אויגען ניט דאָס ווירקליכע לעבען, נאָר די „כנסת ישראל", בין איך מסתמא פערקראָכען אין אלף השישי אריין. און, ווי געוועהנליך, בין איך געווען פערליעבט אין דעם דאָזיגען ווערק, ווי אַ חתן אין זיין כלה אין די געצעהלטע טעג פאַר דער חופה, געהאַלטען, אַז דערמיט ענדיגט זיך שוין די גאַנצע וועלט! און עס האָט זיך מיר זעהר געוואָלט בעווייזען פאַר עמיצען מיין געליעבטע כלה, מיין איך — מיין נייעס ווערק. וועמען זשע בעווייזט מען אַזאַ אבן טוב, אַז ניט פאַר'ן זיידען? סטייטש, איך האָב אַזאַ מבוא: סך הכל איין האַלבע שעה פון אדעס, און דאָרט זיצט דער זיידע מענדעלי — ווי זאָגט מען: אַ כשר'ער טאָפּ מיט אַ כשר'ען לעפעל... נאָר וואָס דען? ווי קומט די קאַץ איבער'ן וואַסער? טראָגען דעם ראָמאַן צום זיידען — צו אַ גרויס פעקעל. מטריח זיין דעם זיידען צו זיך — עפּים נישט קיין דרך־ארץ. פאַלט אַ איד אויף אַ המצאה: זומער־לעבען, הייסע טעג, מע בעדאַרף פערבעטען צו זיך אויף דער דאַטשע דעם זיידען — געניסען לופט, זיך אָפּבאָדען אין ים, און אביסעל שמועסען. איז אָבער אַראָפּברענגען דעם זיידען ניט אַזוי גרינג, מע בעדאַרף האָ־בען אַ שעת־הכושר. נאָט האָט מיר געהאָלפען, עס האָט זיך גע־פונען אַ שעת־הכושר — אַראָפּגעבראַכט דעם זיידען. אַ גאַסט אויף אַ גאַנצען מעת־לעת.

די מצוה פון „הכנסת־אורחים" איז, נאָך מיין נאַרישען שכל, מעהר לוקסוס ווי מצוה, און אויב עס וואָלט מיר זיין ערלויבט צו

רעדען נאָך מעהר עפענטליך, וואָלט איך זאָגען, אז ניט דערמיט אליין איז אברהם אָבינו געווען אזוי גרויס, וואָס ער איז געווען א מכניס־אורח, וואָרום וואָס קאָן זיין מעהר אנגענעהם ווי אויפ־נעמען געסט?

נאָר אויב אויפנעמען געסט בכלל איז א פערגעניגען, איז האָבען פאר א גאסט דעם זיידען רב מענדעלי — א יום־טוב. מענדעלי מוכר־ספרים אין א געזעלשאפט איז אזוי פיעל אָריגינעל, אייגענאַרטיג, ווי מענדעלי מוכר־ספרים אין דער ליטעראטור, און אויב איהר ווילט, איז ער אין לעבען נאָך מעהר בולט, ווי אין בוך. אין דער צייט ווען אז מיר בעגעגענען זיך מיט אנדערע שריפט־שטעלער, טרעפט זיך אמאָל, אז מיר האָבען דערנאָך חרטה, למאי מיר האָבען זיי געזעהן אזוי נאָהענט, איז דער זיידע מענדעלי פונקט דער היפך: ער איבערטרעפט אין א פערזענליכען בעגעגנ־ניש אלסדינג, וואָס איהר האָט אייך פאָרגעשטעלט פריהער אין אייער פאנטאזיע. נאטירליך, ער איז ניט מיט הערנער — נאָר איהר דערזעהט פאר זיך א פארשוין איין אויסערגעוועהנליכען. דאָס איז ניט נאָר א זקן שקנה חכמה, דער אמת'ער טיפ פון דעם אידישען תלמיד־חכם; דאָס איז א מענש, וואָס איז פול מיט לעבען, מיט בעוועגונג, וואָס דאָס לעבען טריפט ביי איהם אין אלע אָדערען, קוקט־ארויס פון דעם שארפען בליק פון די קלוגע אויגען, פון די טיפע קנייטשען פון דעם הויכען שטערן, פונ'ם יונגען שמייכעל וואָס אויף די דינע ליפען, און איהר פרעגט זיך: „אָט דאָס איז מענדעלי מוכר־ספרים?“... ביי מעהר נאָהענטע, אינטימע בעקאנטשאפט דערזעהט איהר פאר זיך א אידען א קינד, א זקן א קונדס, וואָס וועט אייך בעווייזען וואָס הייסט מוסקולען, וואָס הייסט נעהן גלייך ווי א סטרונע, וואָס הייסט קאָנען שפאנען, קאָנען לויפען, קאָנען שפיעלען זיך מיט קינדער — און איהר וועט פרעגען ביי זיך: „אָט דאָס איז א אידישער מחבר, וואָס מע פייערט זיין פינף־און־זיעבעציג־יאָהריגען יובילעאום?“ אין דער געזעלשאפט פון אזא גאסט הויבט איהר אליין אויך אָן פיהלען

זיך יונגער און פרישער און לעבעדיגער, און איהר פערגעסט מיט איהם, וואו די צייט קומט אהין, וואו דער טאָג געהט אוועק.

נאָר „שפּיעל, זאָגט מען, דעם חתן ווייגענדינגס, ער האָט זיך זיינס אין זינען". ווי גליקליך איך בין ניט געווען מיט'ן טהייערען גאַסט, ווי געשווינד די צייט איז נישט געלאָפען, איז מיר מיין ראָמאַן נישט ארוים פון זינען אפילו אויף איין מינוט. נאָר ווי טרעט מען צו צום עסק? ווי אזוי נעמט מען גלאַט אָט אזוי און מע טהוט א זאָג: „זיידע, איך וועל אייך לייענען מיין ראָמאַן?" — האָט אָבער גאָט געטהאָן א נס. דער זיידע אליין האָט מיך א פרעג געגעבען, אויף דער נאכט איז דאָס געווען, נאָכ'ן עסען: „וואָס הערט זיך? וואָס שרייבט מען עפּים נייעס?" איך האָב דערפיהלט, ווי דאָס הארץ האָט מיר אָנגעהויבען קלאַפּען „טיק־טיק־טאַק". דאנקען גאָט, געקומען די מינוט. און איך האָב מיך אָנגעחאַפּט מיט ביידע הענד, ארויסגעצויגען מיין ליעבלינג פון שופלאָד, וואו ס'איז געלעגען צונויפגעקאַטשעט, ווי א הייליגע שריפט, איבערגעבונדען מיט א רויטען פאָדעם־זייד — איך בין שוין גרייט געווען צוטרעטען צום עסק, שוין געוואָלט אָנהויבען לייענען, — אָן מיר איז, הייסט עס, גיט געווען קיין שום מניעה, — האָט מיך אָבער דער זיידע אָנגענומען ביי דער האנד: „איצט? ניין. איצט בעדאַרף מען געהן מקבל פּנים זיין די לבנה, וואָס געהט אויף פונ'ם ים".

שען איז דער ים, אז ער צעשפּיעלט זיך מיט אלע זיינע וועלען בייטאָג אויף דער שיין פון דער גינגאָלדענער זון. שען איז ער ביי'ם אונטערגאנג פון דעם רויט־פייעריגען קוגעל, וואָס לאָזט זיך אראָפּ, פאלט אריין אין אָפּגרונד אריין, און אלץ ווערד ווי מיט פייער בעגאָסען. אין א פורפור־מאַנטעל ווערד איינגעוויקעלט דער עק הימעל, און א קיהלע שטילקייט לאָזט זיך אראָפּ און געוועלטיגט און הערשט אויף דער ערד. טויזענד מאָל שענער איז אָבער דער ים ביינאכט, ווען עס שניידט זיך אוים און בעוויזט זיך אויפ'ן הימעל דאָס ווייסע בלאַט פון דער זילבערנער לבנה

און בעווייסט און בעזילבערט און בעגיסט מיט ווייסען חן און מיט זילבערנעם נאכט־כשוף די שטילע וואסערען פון בערוהיגטען ים, וואס קוים־קוים וואס ער ציטערט און שפיעגעלט אפ אין זיך די אלפי אלפים ורבוא רבבות פינקעלדיגע שטערען. ניין, דער זיידע איז גערעכט. ניט איצט איז די צייט צו לייענען ראמאנען. עס גלוסט זיך אפילו ניט געהן אין שטוב אריין שלאפען. איין עבירה, איין עבירה אזא נאכט! מיר פיקט אבער אין קאפ אלץ דער ראמאן, אלץ דער ראמאן! פון וואס מע זאל ניט רעדען, איך קום אויף מיינעם. איך וויל איהם חאטש איבערגעבען די אידעע, איהם בעקענען מיט'ן אינהאלט. „צו וואס? — זאגט דער זיידע. — אותיות מחכימות. מארגען אין דער פריה וועלען מיר זיך אוועקזעצען אינצווייען און איבערלייענען דעם ראמאן פון טאוועל ביז טאוועל“. אך, ווי גוט! אך, ווי גוט!

יענע נאכט איז קיין שלאף ניט געקומען אויף מיינע אויגען. איך האב מיר פארגעשטעלט, וואס וועט זיין, למשל, אז איך וועל איהם שוין האבען געהאט איבערגעלייענט מיין ווערק אינגאנצען? וואס וועט זאגען דער זיידע? „איך בין ענטציקט“? „איך בין נתפעל“? „איך בין איבערראשט“? ניין. ער איז ניט אזעלכער, וואס זאל זיך צעגיסען אין סענטימענטען, צוקערדיגע ווערטער („לאקריץ“ הייסט דאס אויף זיין לשון). עס וועט זיין געגוג פון זיין זייט, אז ער וועט ארויפלעגען אויף מיר זיין האנד: „נו? יישר כח! שרייבט, שרייבט א סך אזעלכע ווערק, און לאז דער זיידע האבען נחת פון זיין אייניקעל“...

און אפשר קאן זיין, אז ער וועט גאר ניט זאגען. לחלוטין גארנישט. ער וועט ניט האבען קיין ווערטער. און דאס שווייגען זיינס וועט זיין פאר מיר אויך גאנץ געגוג. א „זיידע“, וואס דער „אייניקעל“ האט איהם אריבערגעיאגט (איך בין זיך מודה, אז דער געדאנק איז אויך געווען), וואס האט ער צו זאגען?... אביסעל האט מיר וועה געטהאן דאס הארץ אויפ'ן זיידען, וואס איך האב

איהם אריבערגעיאָגט. ער איז דאָך עפּים נישט קיין מאָן־דהוא, עפּים א מענדעלי מוכר־ספרים! א קליינינקייט?! קומט א יונגעל, א שנעק, א שלום־עליכם, און שרייבט אָן א בוך, וואָס שטעלט אוועק אזא ריעז אויף א זייט, לאָזט איהם איבער הינטער זיך, — נעבאָך, נעבאָך!...

יענע נאכט איז דער זיידע אויך נים געשלאָפען, נאָר נים איבער מיין ראָמאן — איבער איין אנדער מעשה: דאָס חדר, וואו מיר האָבען בעלעגט דעם גאסט, איז געווען דאָס צווייטע פון׳ם קינדער־צימער, האָט דאָס קינד (דאָס „קינד" איז שוין איצ־טער א סטודענט) א גאנצע נאכט געשריען אויף צייהנדלעך, קיין אויג איהם נישט געלאָזט צומאכען! — „וואָס איז דאָס ביי אייך דאַרט פאַר א מין שרייער? — האָט זיך דער זיידע פאַר אונז געקלאָגט אויף מאָרגען אין דער פריה. — און איך וואָלט וועלען ויסען, וואו נעמט זיך צו א קינד אזוי פיעל כח, קיין עין־הרע נים?"...

נאָך א ביסעל ווערטלען זיך איבער׳ן „שרייער" און נאָך טיי טרינקען, האָט מיר דער זיידע א וואונק געגעבען:

— נו?...

פון אלע „נו׳ען" איז דאָס געווען דער סאמע בעסטער, סאמע זיסטער „נו". א גן־עדן־באלזאם איז זיך צעגאנגען אין אלע מיינע גליעדער, און איך האָב גענומען דעם זיידען און האָב מיך בעזעצט מיט איהם ביי זיך אין קאבינעט, צוגעמאכט דאָס פענסטער, פער־שלאָסען די טירען, ארויסגעצויגען די הייליגע שריפט פון שופלאָד, אויפגעבונדען דעם רויטען פאָדעם־זייד און...

— איך וועל מיך אוועקזעצען — זאָגט צו מיר דער זיידע — אָט דאָ ביי׳ם פענסטער אקעגען אייך, און איהר זעצט אייך אוועק אהער צו מיין לינקען אויער, איך זאָל אייך קאָנען בעסער האָרכען. נאָר פריהער דערצעהלט מיר, וואָס האָט איהר געוואָלט?

וואָס איך האָב געוואָלט? — דאָס איז געווען פאַר מיר ווי אַפּגעגעסן מיט איין עמער וואַסער. וואָס איז שייך?...

— אַ שרייבער, אַז ער זעצט זיך אַוועק שרייבן אַ בוך, — ניט מיר דער זיידע צו פערשטעהן — בעדאַרף זיך פריהער פרעגן: „וואָס וויל איך?"

איך בין מיך מודה: פאַר מיר איז דאָס געווען דאָס אמת'ע אַמעריקאַ אויפגעדעקט. שוין אַ יאָהר פינף אַז איך שרייב, שוין אָנגעשריבען, ברוך השם, אַזוי פיעל זאַכען, און נאָך איין מאָל ניט געפרעגט ביי זיך: וואָס וויל איך? וואָס קאָן אַ שרייבער וועלען? אַ שרייבער וויל שרייבען, וואָרום ער זאָל ניט וועלען שרייבען, וואָלט ער דאָך קיין שרייבער ניט געווען... אויסגעדרעהט האָב איך מיך פון זיינע הענד מיט אַ תירוץ, אַז ווייל דאָס, וואָס איך וויל איהם לייענען, איז איין אַלעגאָריע, וואָס טראָגט אין זיך אַ פערבאָרגענעם געדאַנק, וויל איך זעהן, צי וועט ער חאַפּען אַליין דעם געדאַנק, איידער איך וועל האָבען געענדיגט דאָס גאַנצע ווערק. און איך האָב גענומען לייענען, און עס האָט זיך מיר אויסגעוויזען, אַז ניט איך לייען, נאָר איין אַנדערער לייענט. איך האָב נישט דערקענט מיין קול — און דאָס האָט מיך געמאַכט אויפגערעגט, נערוועז. נאָר דאָס אַליין וואָלט נאָך געווען אַ האַלבע צרה — האָט זיך סאַמע אין רעכטען פייער צעשריען מיין קדיש דער שרייער, חאַטש טהו זיך אָן אַ מעשה! אוי, וואָלט איך איהם בעוויזען אַ שרייען! איך בין גרייט געווען אַלע מינוט זיך אויפהויבען, אַריינלויפען צום שרייער אין צימער אריין, איהם פערשטאָפּען דאָס מויל מיט וואַטע. האָט מיך אָבער דער זיידע ניט אָפּגעלאָזט. ער האָט מיך אָנגענומען ביי אַ האַנד, די אויגען האָט ער געהאַלטען צו — דאָס איז אַ סימן, אַז ער הערט מיט קאָפּ — און געהייסען מיר, איך זאָל גאָרניט קוקען אויף קיין זאַך, איך זאָל נאָר לייענען.

וויפיעל איך האָב אַזוי געלייענט — וויים איך ניט. אויפ'ן זייגער האָב איך ניט געקוקט. איך האָב געקוקט נאָר אויפ'ן זיידען,

געוואָלט זעהן, ווי ווייט ער איז אַנטציקט, איז אָבער שווער געווען צו זעהן אויף זיין פּנים וואָס ער טראַכט. אַ מענש, אַז ער זיצט מיט צוגעמאַכטע אויגען, וועט איהר קיינמאָל ניט טרעפען, וואָס ער טראַכט. פּלוצים עפענט ער אויף די אויגען, נעמט מיך אָן ביי דער האַנד, קוקט אויף מיר אַריבער די ברילען מיט אַ שמייכעל אויף די ליפּען און טהוט אַ מאַך מיט דער האַנד:

— הערט זשע, איך מוז אייך איבערשלאָגען אין מיטען דער מעשה. ווי מיינט איהר, קאָכט זיך שוין ביי אייך וואַרמעס אין קיך?

— וואַרמעס? געווים. איהר זענט אפשר הונגעריג? וועל איך הייסען עפּים געבען.

— הונגעריג? חס ושלום! איך וויל נאָר וויסען, אויב עס הייצט זיך דאָרט ביי אייך אין אויווען?

— געווים הייצט זיך אין אויווען.

— אויב עס הייצט זיך, טאָ נעמט און וואַרפט אַריין, זייט מוחל, אַט דאָס גאַנצע העפט אין אויווען אַריין און פערברענט דאָס אויפ'ן פייער, וואָרום דאָס איז ניט אייער זשאַנר. דאָס איז... דאָס איז — פּע!!!

— — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — —

מיר האָבען נאָך דעם ניט איין מאָל געזעהען זיך מיט'ן זיידען, אַסך מאָל גערעדט וועגען שרייבען, וועגען דעם, וועלכעס איז מיין זשאַנר און וועלכעס איז ניט מיין זשאַנר, — נאָר וועגען יענער מעשה מיט'ן „פּע“ און מיט'ן „אויטאַ־דאַ־פּע“ האָבען מיר קיינמאָל, קיינמאָל נישט גערעדט מעהר, קיינמאָל נישט מזכיר געווען אפילו. און דעריבער איז מיר ניט אויסגעקומען עד היום הזה אַרויסצוזאָגען דעם זיידען זאָל לעבען, וויפיעל איך בין איהם דאַנקבאַר! אַך, וואָלט מען בעדאַרפט האָבען, עס זאָל זיך אָפּט

הייצען ביי אונז אין אויוועץ אין דער צייט, ווען מיר האַלטען בײ'ם פערענדיגען א בוך, וואָס אונז ווייזט זיך אוים, אז ס'איז אזוי גוט, וואָס בעסער קאָן שוין גאָרניט זיין...

נערווי (איטאַליע), ז' חנוכה, התרע"א.

מיין בעקאַנטשאַפט מיט א. ל. לעווינסקי

געשריבען אין יאָהר 1910.

מיין בעקאַנטשאַפט מיט
א. ל. לעווינסקי

אונזער ערשטע בעקאַנטשאַפט מיט דעם אזוי פריה אָפּגע־שטאָרבענעם לעווינסקי איז געווען, נאטירליך, א ליטעראַרישע, און אָנגעהויבען האָט זיך עס מיט א יאָהר צוואנציג צוריק, אין דער צייט פון מיין „יודישע פאָלקסביבליאָטהעק“. אויף די בלע־טער פונ׳ם „המליץ“ (עליו השלום) האָבען מיר זיך בעגעגענט,ביידע אָנגעוואָפּענט מיט שטאָהלענע פעדערען און מיט איין אר־סענאַל פון מליצות, און האָבען מלחמה געהאַלטען אויף עטליכע נומערען „המליץ“, נישט געפּאַלען, חלילה, און נישט אונטערגע־געבען זיך איינער דעם אַנדערען, און אָהן א טראָפּען בלוט — ווי די אמת׳ע גבורי ישראל.

דעם ערשטען פּלוצליכען סטראַטעגישען אָנפאַל האָט ער גע־מאַכט אויף מיר. ער איז ארויס מיט א „מאמר“: „סטייטש, שלום־עליכם וויל אָפּ׳שמד׳ען אַלע בעסטע העברעער, מאַכען זיי פאר זשאַרגאָניסטען! שלום־עליכם צאָהלט אין טאָג אריין! צוואַנ־ציג קאָפּיקעס א שורה זשאַרגאָן! שמע ישראל!!“ און גע׳חתמ׳עט איז געווען: א. ל. לעווינסקי פון גאָרנאָסטאַיעווקע.

בין איך אָבער אויך ניט קיין מלופים־קינד, האָב איך געגעבען א נעם ארויס מיינע מליצה׳דיגע קוילען מיט מיינע העברעאישע פיילען, איינגעטונקען (אין גיפט? חלילה!) אין טינט און — היידא מיט א „מאמר“ קעגען דעם לעווינסקי׳ן פון גאָרנאָסטאַ־יעווקע. פערשטעהט זיך, אז מעהר פון אַלע האָט בעקומען פון מיר א פּאָרציע גאָרנאָסטאַיעווקע. ביי יעדען זאַץ און ביי יעדער

פראַזע איז געווען מיט אַ ביטערער איראָניע: „הסופר מנאָרנאָ־סטאַיעווקע". מיר צו הילף איז גיך אונטערגעקומען נאָך אַ גבור פון די גבורי־ישראל און גענומען בויקערען דעם גאָרנאָסטאַיעווקער אַנטיזשאַרגאָניסט פון הינטען און פון פאָרענט און פון אַלע זייטען. דער נאָמען פון דעם דאָזיגען גבור איז י. ח. רבניצקי. דער גאָרנאָ־סטאַיעווקער קונדס, אפּנים, האָט זיך אָבער ווינציג־וואָס איבער־געשראָקען פאַר אונז ביידען און האָט גענומען שניידען אַ „מאמר" נאָך אַ „מאמר", און אַלע מאָל מיט מעהר פייער. און מערק־ווירדיג! וואָס שאַרפער דער דאָזיגער פייערינגער אַנטיזשאַרגאָ־ניסט איז אַרויסגעטראָטען קעגען אונז, מעהר היימישער איז ער אונז געוואָרען. עפּיס האָבען מיר אַלע געפיהלט, אַז דער „שונא" טראָגט אויף זיך אַ פעל פון אַ טיגער און דאַרף זיין דערצו אַ גוט ברודערעל, „משלנו"...

און כך הוה. דאָס איבעריגע דאַרף איך ניט דערצעהלען. אַלע ווייסען, וואָס פאַר אַ מין „שונא", וואָס פאַר אַ מין „אַנטי" א. ל. לעווינסקי איז געוועזען בכלל, ובפרט צו דער ליטעראַטור פונ'ם אידישען פאָלק, וועלכע איז איהם געווען נישט ווינציגער טייער ווי זיינע אייגענע קינדער. מיט אַ ברייט שמייכעל איבער'ן ברייט־טען פּנים האָט ער מיך דאָס ערשטע מאָל בעגעגענט אין אָדעס. דאָס האָט בעדאַרפט צו זיין אונגעפעהר מיט אַ יאָהר צוועלף צוריק. איהם האָט מיר פאָרגעשטעלט, אויב איך האָב קיין טעות, דער „אבי אבות הגוטברודערלעך", וואָס זיין נאָמען איז לובאַרסקי, נאָר מעהר בעקאַנט אונטער'ן נאָמען „אונזער אברהם אליהו", וואָרום אברהם אליהו איז היימליכער אַלס לובאַרסקי... דעמאָלט איז לעווינסקי שוין נישט מעהר געווען אַ לעווינסקי פון גאָרנאָ־סטאַיעווקע, נאָר „א. ל. לעווינסקי", „רבי קרוב" — און אַך, וואָס מיר ביידע האָבען זיך אָנגעלאַכט, דערמאָנענדיג זיך אָן אונזער דועל אויף די בלעטער פונ'ם „המליץ"! עס האָט זיך מיר אויס־געדאַכט, אַז מיר זענען מיט איהם בעקאַנט שוין פון מי יודע ווען, און עפּיס אַ מאָדנע ווייכע וואַרעמקייט האָט זיך געפיהלט נעבען

איהם. נישט געווען דאָס מאָל, וואָס ער זאָל זיין אין „מיין" שטאָדט (אין קיעוו) און ניט זיין ביי מיר און ביי מיין גאַנץ הויזגעזינד א ליעבער, א גוטער, א וואַרעמער גאַסט. איך קאָן ניט אָנווייזען פּינקטליך — ווען, פון וואָסער א מאָמענט, עס האָט זיך פערבונדען אונזער גוטפריינדשאַפט. איך וויים נאָר, אז דאָס איז געווען א ליעבשאַפט א לאַנגאַנענדיגע. איין אַלטע ליעבשאַפט! זיין געטריישאַפט צו מיר (און מסתמא דאָס זעלבע צו יעדען פון זיינע אינטימע פריינד) איז געווען כמעט א איבער־נאַטירליכע. איך וועל געווים זיין א חוטא פאַר'ן רבונו־של־עולם, אויב איך וועל זאָגען, אז איך האָב אויף גאָט'ס וועלטעל מעהר שונאים ווי גוטע פריינד. אָבער אזא גוטען פריינד, ווי לעווינסקי, וויים איך ניט, אויב איך האָב ווען געהאַט, און גאָט ווייסט, אויב איך וועל איהם האָבען. איך זאָל, למשל, וועלען זאָגען, אז לע־ווינסקי איז מיר געווען געטריי, ווי א ברודער, וואָלט דאָס געווען ניט נאָר באַנאַל — דאָס וואָלט זיין א בעלעדיגונג, א פּראָפאַנאַציע פאַר'ן געשטאָרבענעם. און איך האָב זעהר מורא, אז דאָס זעלבע, וואָס איהר הערט פון מיין מויל, קאָנט איהר הערען, ווי געזאָגט, פון יעדען איינציגען פון אונזער ענגען קרייז, פון אונזער ליטע־ראַריש קלייזעל. א גוטען פריינד, זאָגט די וועלט, דערקענט מען אין איין „עת־צרה". מע בעדאַרף לייענען לעווינסקי'ס בריעף צו מיר קיין אויסלאַנד אינ'ם בעריהמטען יאָהר 1905, בעת איך האָב פערלאָזט דאָס „פאָטערלאַנד" און בין אוועק מיט'ן וואַנדערשטעקען קיין אַמעריקאַ.

„איך האָב צו אַמעריקאַ גאָר ניט, — אזוי אונגעפעהר שרייבט צו מיר לעווינסקי קיין לעמבערג — נאָר איך פערגין ניט אַמעריקאַ „אונזער שלום־עליכם'ן!" „דו פאָהרסט אוועק פון אונז, — שרייבט ער ווייטער — נאָר געדענקען זאָלסט דו, — מאַלע וואָס סע מאַכט זיך — אז ס'איז דאָ א שטאָדט אדעס, און דאָרטען האָסט דו פריינד, וואָס ליעבען דיך און וואָס וועלען דיך קיינמאָל ניט פערלאָזען!"... און זיין גדולה, זיין פרייד ביי מיין צוריק־

קומען „אהיים“? דאָס האָט ע ר מיך אויסגעשריבען נאָך פון דער שווייץ קיין אָדעס אויפ'ן ליטעראַרישען אָבענד לטובת האלמנה שטיינבערג מיט אַ גאַנץ בינטעל שרייבערס. אַך! ווער עס האָט ניט געזעהען לעווינסקי'ן אין יענער צייט, דער האָט גאָר קיין שענס ניט געזעהען. איך לאָז דאָס איבער פאַר מיינע קאָלעגען: ביאַליק, פרוג, רבניצקי, שלום אש און דער זיידע רב מענדעלי זאָל מאריך ימים זיין. זיי וועלען דאָס בעסער בעשרייבען. איך וויל ברענגען דאָ מעהר נישט אַז איין עפּיזאָד.

דעם גאַנצען טאָג האָט מען לעווינסקי'ן אין ערגיץ נישט געקאָנט געפינען. אויסגעזוכט גאַנץ אָדעס — ניטאָ לעווינסקי! וואו איז לעווינסקי? ער איז פערנומען מיט'ן קאָנצערט לטובת האלמנה שטיינבערג. מיר, די אויבען אויסגערעכענטע, דאַרפען זיך אָבער זעהר נויטיג מיט איהם זעהען. איז געבליבען, מיר זאָלען זיך מטריח זיין צו איהם אַלע, בנערינו ובזקנינו, אויף דער ראַטשע. דאַכט זיך, אויפ'ן „פאָנטאָן“. געקומען אויפ'ן פאָנ-טאָן — אַ נעכטיגער טאָג. שוין באַלד נאַכט — נישטאָ לעווינ-סקי! דאָס ווייב קלאָגט זיך; ער האָט נאָך בעדאַרפט קומען צו וואַרעמעס. ערשט אַרום נאָך מעריב-צייט — ער איז דאָ. אַ פערטראַגענער, אַ פערטראַסקעטער, איין אויסגעמאַטערטער, אַ פערשוויצטער. אַלץ מיט'ן קאָנצערט געוועזן פער'עסק'ט: „פּראָ-גראַם... טאַלמאַטשאָוו... אווינאָוויצקי“... „גוט. האַסט עפּיס געגעסען?“ „הא? ניין, גאָר פאַרגעסען!“

ער האָט פערגעסען עסען! — אַ וואונדער אביסעל, אַז אַזאַ מענש חאַפּט אַ אינפלוּענצאַ און שטאַרבט אוועק פּלוצים אין מיטען דרינען?

נאָך מעהר בולט קומט אַרויס ביי מיר לעווינסקי'ס פיזיאָ-נאָמיע אין זיינע פיעלע צעהנדליגער בריעף בשעת מיין קראַנק ווערען. זיינע העכסט פריינדליכע, ריהרענדיגע בריעף צו מיר

קיין נערווי, קיין סאנטבלאזיען און קיין לוגאנא אָטעמען מיט אזוי פיעל איבערגעבענהייט, וואָס נאָר א פאָטער צו א ליעבען קראנקען קינד איז פעהיג אזוי צו שרייבען. איטליכס בריוועל הייבט זיך אָן מיט א „חביבי יקירי!" און לאָזט זיך אוים: „והעיקר כל העיקרים היה בריא, היה בריא וחזק! * נאָך גאָר ניט לאנג, היינ־טיגען ערב סוכות איז דאָס געווען, ווען דער מלאך־המות איז שוין געשטאנען הינטער זיינע פלייצים, שרייבט ער צו מיר פאָלגענדעס (ווייל דאָס איז איינס פון זיינע לעצטע בריוולעך, אויב ניט דאָס לעצטע שבלעצטע, געב איך עס איבער דאָ כמעט אינגאנצען, ככתבו וכלשונו ממש):

„... ראשית כל ולפני כל: גמר חתימה טובה וכו'... אלא בחפצי אשר לגמר חתימה טובה עוד יוסיפו לך מלתא זוטרתא: שתזכה בגורל הגדול 200,000. חושב אנכי, אשר לגבי דקודשא בריך הוא, כמו להבדיל אצל בראָדצקי מיעהופיץ, אינו ולא כלום, ולגבי יהודי כמוך יהיה זה ענין. ומה דעתך? וזאת עוד, אשר באם יעלה הדבר בידי להיות בחוץ לארץ בחודש הבא, אשתדל להתראות עמך, אם רק תהיה עדיין בלוגאנאָ. ואנחנו, חביבי, חכינו ממך „מאומה" לגליון של ראש־השנה או לכל הפחות לסוכות, ואתה, גזלן, החשית. צרה עינך באדעסא שלנו. ומה יהיה גורל „גוטמאָרגנו" אינני יודע; אפשר שיגוע בלא עתו מחסרון כים או מחסרון דם... ואתה מתרחק ממנו. וכאשר יבנה המקדש תצטרך להביא חטאת שמנה! והעיקר מה שבדעתי עכשיו לכתוב לך הוא בדבר „הפתגמים" שלך. כמו שאתה רואה קבצתי לאחד אחד את כל הגלייכווערטלעך וסתם ווערטלעך שלך ובדעתי להדפיס אותם בחוברת אחת יפה מאד, עם הקדמה שלי או של אחד מאנשי שלומנו, הקדמה קצרה אבל מפורשת ומבוארת, ולמכור אותה במחיר נמוך מאד. ואתה, יקירי, נקבה שכרך, כמה שתמצא לנכון, באשר

---

* דער עיקר פון אלע עיקרים — זיי געזונד, זיי געזונד און שטאַרק.

חפץ אנכי לקנות אותה, אם לא לצמיתות, אבל לעשרים שנה (!?) או פחות מעט... זהו, ידידי היקר, מה שמצאתי נחוץ לכתוב לך עתה. את המחברת גופא אנכי שולח לך מחר. וחדשות, יקירי, אצלנו רק מעט. רבניצקי איז נאָך געל ווי געווען, ווערט אפילו אביסעלע גרויליך, אָבער נאָך אלץ געל, און שווייגט. ביאליק איז נאָך אלץ ביאליק, דאָס הייסט, ער שרייבט ווינציגער שירים און לאַכט פ י ע ל, און דער „זיידע" זיצט נאָך אין ווילנא... וכו'

בכל הברכות שלך

א. ל. לעווינסקי."

[פ ו ן ד י א ר ו י ס ג ע ב ע ר : מיר גיבען דאָ פאַר די לעזער די איבערזעצונג פון דעם בריעף אויף אידיש: ערשטענס און פריהער פון אלץ — א גמר חתימה טובה... נאָר איך וויל, אז צו דעם „גמר חתימה טובה" זאָל מען דיר צולעגען נאָך עפּיס א קליינינקייט: דו זאָלסט אויסנעמען דאָס גרויסע געווינס פון צוויי הונדערט טויזענד. איך מיין, אז ביי דעם אויבערשטען, ווי, להבדיל, ביי בראָדסקי'ן, איז דאָס פון די קליינע זאַכען; ביי אזא אידען אָבער ווי דו ווער דאָס זיין א ענין. ווי מיינסט דו? און ווייטער — אויב מיר ווער זיך איינגעבען צו זיין נעכסטען מאָנאַט אין אויסלאַנד, וועל איך זיך סטאַרען צו זעהען מיט דיר, אויב דו וועסט נאָך דעמאָלט זיין אין לונאָנא. און מיר, מיין טייערער, האָבען ערוואַרט פון דיר „עפּיס" פאַר'ן ראש־השנה־נומער, אָדער, לכל הפחות, אויף סוכות, און דו, גזלן, האָסט געשוויגען. דו פערגינסט ניט אונזער אדעס. און וואָס וועט זיין מיט אונזער „גוט־מאָרגען" * ווייס איך ניט. אפשר וועט ער אוועקשטאַרבען פאַר דער צייט פון געלד־מאַנגעל, אָדער פון בלוט־מאַנגעל... און דו דערווייטערסט זיך פון איהם. אז דער בית־המקדש וועט אויפגעבויט ווערען, וועסט דו דאַרפען ברענגען א פעטען „קרבן־חטאת"!

* א טעגליכע צייטונג אין אדעס, פון וועלכער דער פערשטאָרבענער לעווינסקי איז געווען דער רעדאַקטאָר־אַרויסגעבער.

און דער עיקר, וואָס איך וויל דיר אַצינד שרייבען, איז וועגען דיינע „שפּריכווערטער“. * ווי דו זעהסט, האָב איך צונויפגעזאַמעלט איינס צו איינס אַלע דיינע גלייכווערטלעך און גלאַט ווערטלעך און איך האָב בדעה זיי לאָזען דרוקען אין אַ זעהר שענעם ביכעל, מיט אַ הקדמה פון מיר אָדער פון איינעם פון אונזערע לייט, אַ קורצע הקדמה, נאָר איין אויספיהרליכע, און פערקויפען עס פאַר זעהר אַ נידריגען פּרייז. און דו, מיין טהייערער, בעשטים דיין לוין, וויפיעל דו וועסט נעפינען פאַר נויטיג, ווייל איך וויל דאָס אוועקקויפען, אויב ניט אויף אייביג, איז אויף צוואַנציג יאָהר (!?), אָדער אויף אַביסעל ווייניגער פון דעם... אָט דאָס איז, מיין טייערער פריינד, וואָס איך האָב געפונען פאַר נויטיג דיר צו שרייבען אַצינד. דאָס העפּט גופא שיק איך דיר מאָרגען. און בייעס, מיין טייערער, איז ביי אונז גאָר ווייניג...]

שפּעטער מיט אַ טאָג צוויי־דריי האָב איך ערהאַלטען פון איהם דאָס העפטעל. אין דעם זעלבען טאָג האָב איך געלייענט אין די צייטונגען, אַז לעווינסקי איז געפעהרליך קראַנק. אויף מיין אָנפראַג־דעפּעשע: וואָס מאַכט לעווינסקי? האָב איך בע־קומען פון מיינע פריינד פון אָדעס אַ קורצע תשובה:

דאָראָגאָי לעווינסקי סקאָנטשאַלסיאַ.

סך הכל דריי ווערטער, נאָר די דריי ווערטער האָבען צונגע־נומען דריי יאָהר פון מיינע נישט פיעלע יאָהרען, וואָס מיר איז נאָך געבליבען זיך נאַריש צו מאַכען אויף דער דאָזיגער נאַרישער וועלט...

ביי׳ם סוף פון מיינע פערביילויפענדיגע רשימות גלוסט זיך

---

* א. ל. לעווינסקי האָט זיך אַ געוויסע צייט אָפּגעגעבען מיט׳ן צונויפ־זאַמלען אַלע שפּריכווערטער און גלייכווערטלעך פון שלום־עליכם׳ס ווערק — סאַי די אָריגינעלע, שלום־עליכם׳דיגע, סאַי די פאָלקס־ווערטלעך, וואָס שלום־עליכם האָט בעאַרבייט אויף זיין שטייגער — און האָט דאָס געוואָלט אַרויסגעבען אין אַ בעזונדער ביכעל. — דאָס מאַנוסקריפּט מיט די ווערטלעך געפינט זיך ביי שלום־עליכם׳ס פאַמיליע צווישען שלום־עליכם׳ס נאָכגעבליבענע שריפטען.

מיר פֿאַרשטעלען אין זכרון לעווינסקי׳ס פּאָרטרעט מיט קורצע שטריכען, ווייל איך שרייב דאָס זעהר בחפזון׳דיג און נאָך ליגענדיג דערצו: אַ גרויסער איד, אַ ברייטער, מיט ברייטע פּלייצעס, מיט אַ ברייט שמייכעל אויפ׳ן ברייטען פּנים און מיט ברייטע הענד, וואָס וואָלטען וועלען ארומנעמען דאָס גאַנצע בינטעל אידישע שרייבערס מיט׳ן גאַנצען אידישען פֿאָלק און אריבערהאַפּען זיך אויף אַ ווייטע קיין ארץ־ישראל — אינ׳ם אידישען לאַנד — און דאָרטען געבען אַ לעב־אונטער, אָבער טאַקי וואָס לעבען הייסט, דהיינו: אַ גלעזעל כרמל־וויין, אַ גרויסען העברעאישען זשורנאַל, אַ גרויסע אידישע אַקאַדעמיע, אַ שפּאַציער מיט אידישע טעכטער אויפ׳ן הר־הכרמל, און אַ פֿאָהר אויף די אייגענע אידישע באַהנען, אומעדום מיט אייגענע אידישע בופעטען, מיט אידישע קיאָסקען, וואו עס פֿערקויפֿט זיך כל ספרי מענדעלי מוכר ספרים מיט כל שירי ביאַליק — חי נעלעבט, אַדנים סלאַוואָם!...

„אַדנים סלאַוואָם" — דאָס איז געווען לעווינסקי׳ס פּלונ־וואָרט, מיט וועלכען ער פֿלעגט אויסלאָזען יעדען שמועס און מיט וועלכען עס גלוסט זיך מיר פֿערענדיגען אויך די דאָזיגע שורות.

נערווי (איטאַליע), ו׳ מרחשון, התרע"א.

די אַנמערקונגען אין דעם דאָזיגען אַרטיקעל, ווי אויך די איבערזעצונג פֿונ׳ם העברעאישען בריעף, זענען געמאַכט פֿון די אַרויסגעבער.

מ. מ. וואַרשאַווסקי און זיינע ליעדער

געשריבען אין יאָהרען 1914—1900.

מ. מ. וואַרשאַווסקי און זיינע ליעדער

א.

אַ פּאָר ווערטער צו וואַרשאַווסקי׳ס ליעדער.

וואונדערבאַר איז די געשיכטע פון אונזער פאָלק ישראל. וואונדערליך איז אונזער אידישע ליטעראַטור. נאָר נאָך מעהר וואונדערליך איז די ביאָגראַפיע פון אונזערע שרייבער, פּאָעטען און משוררים. אייגענטליך, איז ביי אונז, אידען, נישטאָ קיין שרייבער, ווי ביי לייטען, דאָס הייסט, נישטאָ ביי אונז אַזעלכע, וואָס זאָלען זיך אָפּגעבען נאָר מיט שרייבעריי אליין; מע קאָן זאָגען, אַז ביי אונז איז כמעט נישטאָ קיין איינציגער שרייבער, וואָס זאָל לעבען פון דער פּען. ביי אונז שרייבט יעדער ווער עס וויל, ניט דער וואָס קען, וואָרום דער וואָס קען — יענער קאָן ניט שרייבען, מחמת ער איז פערטראָגען גאָר אין עפּיס אַנדערש, אין דאגות־פּרנסה, ער זוכט אַ שטיקעל ברויט... דעריבער וואַלגערען זיך ביי אונז אָפּטמאָל טאַלאַנטען, וואָס גערען לאיבוד, ווערען פערפאַלען. מע בעדאַרף נישט מיינען פון דעסטוועגען, אַז ביי אונז שרייבט מען חלילה וויניגער, ווי ביי אַלע אַנדערע פעלקער; אדרבה, צווישען אידען געפינט איהר אַ סך, אַ סך אַזעלכע, וואָס שרייבען און הערען ניט אויף צו שרייבען, פערגיסען טייכען טינט, פיהרען־איבער פּאַפּיער און פּענעס אומ־ברחמנות, און דרוקען ביכער און ביכלעך איז די טויזענדער. נאָר

נישט פון דעם מין שרייבער וויל איך רעדען אצינד. איך רעד פון די אמת'ע טאלאנטען, וואס ליגען אין דער פערבארגעניש, וואס יאגען ניט ארויסבעווייזען זיך אויף דער אידישער וועלט און וואס מע בעדארף זיי זוכען און געפינען.

איינער פון די דאזיגע טאלאנטען איז דער פערפאסער פון „אידישע פאלקס־ליעדער", מ. מ. ווארשאווסקי. דאס איז א נייער פארשוין, א גאסט אין אונזער פאלקסליטעראטור, און פערדיענט, מע זאל זאגען איבער איהם און איבער זיינע ליעדער עטליכע ווערטער.

מ. מ. ווארשאווסקי איז, ווי דאס רוב פון אונזערע שרייבער, א מענש א פערנומענער (ער איז א יוריסט), וואס האט נישט קיין צייט אפצוגעבען זיך מיט ליטעראטור; נאר אז ער האט א פרייע מינוט, זינגט ער זיך א אידיש ליעדעל, זיין אייגענע ארבייט, מיט א אידישער מעלאדיע, וואס ווערד ביי איהם בעשאפען אינאיינעם מיט די ווערטער. ער האט נישט אין זינען געהאט ארויסגעבען זיינע אידישע ליעדער פאר'ן פאלק, און אפילו אנשרייבען זיי אויף פאפיער, ביז עס האט זיך געמאכט, אז גאר אומגעריכט, צוריק מיט א יאהר דריי־פיער, האבען אייניגע פון זיינע בעקאנטע (און איך אויך בתוכם) דערהערט איהם זינגען און שפיעלען זיינע אידישע ליעדער — און מיר זענען אלע געווען אנטציקט. מיר האבען דערהערט א ניי מין געזאנג, מיר האבען דערפיהלט א פריש מין געשמאק, א בעזונדער מין זיסקייט, סאי אין די ווערטער, סאי אין דער מעלאדיע, און מיר האבען זיך צוגעזעצט צו איהם, ער זאל זיי ארויפשרייבען אויף פאפיער. — און פון יענער צייט אן קאן מען שוין הערען ווארשאווסקי'ס ליעדער זינגען אין א סך אידישע הייזער דא אין קיעוו, און אויך אין אנדערע שטעדט, וואס אין אונזער געגענד. מע זאל פערשטעהן אקוראט ווארשאווסקי'ס ליעדער, מוז מען זיי הערען זינגען, ווארום דאס זענען נישט גלאט אזוי שירים, וואס גראמען זיך — שטראם־גראם; דאס זענען ליעדער, און ליעדער פאר'ן פאלק; דאס זענען אזעלכע ליעדער, וואס

אין זיי שפּיגעלט זיך אָפּ, ווי אין אַ לויטער וואַסער, דאָס גאַנצע לעבען פונ'ם אידישען פאָלק מיט אַלע אידישע פריידען און ליידען, אידישע צרות, דער אידישער דלות, אידישע טרערען... וואַר־שאַווסקי'ס ליעדער זענען נישט נאָר קינות, קלאָגליעדער אליין; אדרבה, מעהרסטענטהייל פון זיי זענען דוקא פריילינבע, לעבעדיגע ליעדער, וואָס אפילו אַז זיי הויבען זיך אָן טרויעריג, מיט איין אומעטיגען מאָטיוו, לאָזען זיי זיך אָפּטמאָל אויס מיט אַ גע־לעכטער:

אַז מע צאַפּט פון מיר דאָס בלוט אַרויס
און מע מוטשעט מיך פאַמעליך,
לאָך איך מיך גוט פון מיינע שונאים אויס
און געה מיר גאָר אַ פריילין!...

נאָר אַז אָך און וועה איז צום געלעכטער! אין דער גאַנצער פריילינקייט הערט זיך אַ געוויין, אין זיין געלעכטער הערט מען טרערען... נאָר וואַרשאַווסקי'ס העלדען האָבען פיינט בעקלאָגען זיך:

ווי פאַר'ן עמוד
זינגען זיי תמיד...

זיי זענען, צום מייסטען, טאַקי גרויסע אָרעמע לייט, נעבאָך קבצנים, נאָר פריילינבע קבצנים:

חאָטש איך בין מיר אָרעם אידעל
און עס דאַרט מיר גוט דער מוח,
שמחת־תורה זינג איך אַ ליעדעל
און מאַך אַ גוטע כוסה אויך!...

זיי זענען, צום מייסטען, גרויסע בעלי־בטחון, זיי גלויבען אין גאָט און זענען מקבל באהבה אויף זיך אַלע צרות, סאַי די וואָס פונ'ם אויבערשטען, סאַי די וואָס פון מענשען, סאַי פון פרעמדע, סאַי פון אייגענע... זעלטען חאַפּט זיך אַרויס ביי איהם אַ קלאָג, אַז:

בײ יעדען איז אַ יום־טוב דאָס שטיקעלע לעבען —
בײ מיר איז דאָס לעבען שוואַרץ װי די ערד...

זעלטען־זעלטען האַפּט זיך אַרױס בײ איהם אַ געװײן: „עס זינגט זיך ניט, עס זינגט זיך ניט!"... פּערקעהרט, בײ יעדען אומגליק, בײ יעדער צרה שלא תבוא, פּערענטפערט ער דעם רבונו־של־עולם און זאָגט דעם געװיסען „גם זו לטובה":

איך בין קראַנק, איך שפּײ מיט בלוט,
אין בקור־חולים נעמט מען מיך ניט...
איך שטאַרב, איך געה־אױס, װי אַ לעכט, —
שאַ! ברידער, גאָט איז גערעכט...

ער רעדט זיך אױס דאָס האַרץ, אַז אַמאָל, ניט היינט געדאַכט, איז געװען אַ סך — אַ סך ערגער, און ער טראָגט נישט קײן שנאה, קײן פּערדראָס אױף זײנע שונאים; אדרבה, ער װאָלט טרינקען מיט זײ „ברודערשאַפט":

טהײערע מלכה,
געזונד זאָלסט דו זײן!
פאַר װעמען זאָל איך טרינקען
דעם דאָזיגען װײן? —
— — — — — — — —
איך װאָלט טרינקען פאַר מײנע שונאים,
נאָר זאָג זײ ניט אױס!
— — — — — — — —

װאַרשאַװסקי'ס העלד איז אַ גרױסער מאמין, און האָטש די נאַכט איז לאַנג, האָטש די נאַכט איז פינסטער, גלױבט ער פון דעסטװעגען, אַז אָט־אָט געהט־אױף די זון אין ציון; ער זעהט איהר שײן פון דער װײטען, ער הערט הימעלשע געזאַנגען פון פײגעל, װאָס פליהען דאָ און דאָרט:

די הענד שוין אויפגעבונדען,
צעבראכען ליגט די קיים...
דער גלות איז פערשוואונדען,
פערשוואונדען צער און לייד!...

ווייבאלד אזוי, איז ער דאך גערעכט, אז ער זינגט:

וואס זשע דארף מען, ברידער, אומעטיג זיין?
ס'איז איין עבירה, כלעבען, א גרויסע —
אמעהר, טראגט אריין איין עמער וויין,
לאמיר מאכען בעסער א כוסה! —
זיך מוטשען און זינגען ליעדער,
פליעסקעט, פליעסקעט, ברידער!...

וואס נאך פאר א סוד ליגט אין ווארשאווסקי'ס ליעדער? — וואס זיי זענען פראסט און עכט אידיש, נישט גע'מלאכה'ט — און דאס איז אמת'ע פאעזיע. ווע‎מען פון אונז איז נישט בעקאנט דאס בילד פונ'ם אידישען חדר:

אויפ'ן פריפעטשיק ברענט א פייערעל
און אין שטוב איז היים,
און דער רבי לעהרענט קליינע קינדערלעך
דעם אלף־בית...

אדער ווי געפעלען אייך, אשטייגער, „שרה און רבקה", די צוויי שוועסטער פון „ראחמעסטריווקע"? און דאס בריוועל פון אמעריקא, וואס א זוהן שרייבט צו זיין מאמע און גיט איהר אפ א גרוס פון יעדען בעזונדער: פון לאה'ניון און פון דבורה'לען, וואס ווייזט מיט'ן גרויסען פינגער אויף דער באבעניו'ס פאטרעט:

און מיין שענער יונג מיין סאני
ארבייט, גאלדענע האט ער הענט!
משה'לע זאגט שוין „מודה אני",
רחל'ען וואלסט דו ניט דערקענט...

אָט אזוי זינגען זיך אידישע, באמת אידישע פאָלקסליעדער! אויך די שפּראַך פון ווארשאַווסקי׳ס ליעדער איז די אמת׳ע פאָלקס־שפּראַך, א פּראָסטע אידישע קאַפּאָטע, נישט געקינצעלט, נישט פערדייטשערט, פונקט אזוי ווי מע רעדט ביי אונז אין אונזער געגענד.* איך בין רעכט איבערצייגט, אז עס וועט גאָר נישט לאַנג געדויערן און ווארשאַווסקי׳ס „אידישע פאָלקסליעדער" וועלען ווערען ביי אונז באמת פאָלקסליעדער, וואָס מע וועט זיי קאָנען הערען זינגען אומעדום, אין יעדער אידישער שטוב, דאָרט וואו מע הערט נאָך אמאָל א אידיש וואָרט, דאָרט וואו מע שעמט זיך נישט מיט אונזער אָרעמער אידישער פאָלקסשפּראַך, וואָס מע רופט זי „זשאַרגאָן"...

אויגוסט 1900, קיעוו.

---

* מיר בעטען ביי די, וואָס די אויסשפּראַך איז ביי זיי א ליטווישע, זיי זאָלען מוחל זיין ווארשאַווסקי׳ן די גראַמען: „וואונדער — קינדער, מוטער — ביטער, בלוט — נימ, צו — פריה, זים — פוס", וכדומה אזעלכע פערזען, וואָס פאַר׳ן ליטווישען לעזער קומען זיי אוים פּריקרע. דערפאַר זענען מיר מוחל די ליטווישע שרייבער זייערע גראַמען: „שונאים — פנים", ווייל „פנים" לייענט זיך ביי זיי ווי ביי אונז „שונאים", אדער די גראַמען: „אויך — גיך", ווייל „אויך" לייענט זיך ביי זיי „עך" און „גיך" — „געך"... אויך די מאָס פון די פערזען איז ביי ווארשאַווסקי׳ן נישט אויסגעהאַלטען אומעדום גלייך, ווייל ער נעהט מיט דעם גאַנג, אז אין ליעדער איז נישט די מאָס דער עיקר; ער בויעט זיינע ליעדער אויף דער אָרט, ווי עס האָט געשריבען גאָלדפאַדען, וועלכען ער שעצט גאַנץ הויך אלס פאָלקסדיכטער און האַלט זיין שרייבען פאַר א מוסטער ביי׳ם צונויפלעגען פאָלקסליעדער אין זשאַרגאָן.

ב.

די געשיכטע פון וואַרשאַווסקי'ס לידער.

(צו דער צווייטער אויפלאַגע).

דאַס איז געווען מיט אַ יאָהר פיערצעהן־פופצעהן צוריק. אין אַ געשפּרעך מיט אַ געשוואוירענעם אַדוואָקאַט אין קיעוו (מ. מ—ר) דערצעהלט מיר דער דאָזיגער אַדוואָקאַט אַ מעשה, אַז יענע וואָך איז ער געפאָהרען מיט זיינעם אַ קאָלעגאַ, אויך אַ גע־שוואוירענער אַדוואָקאַט, מ. מ. וואַרשאַווסקי, פון קיעוו קיין וואַ־סילקאָוו אין געריכט אַריין, האָט איהם אָט דער וואַרשאַווסקי דעם גאַנצען וועג געזונגען אידישע לידלעך אין „זשאַרגאָן“, נאָר אַזעלכע, וואָס צעגעהען זיך ממש אין אַלע איברים. בעזונדער איז איהם פערבליבען אין טעם אַ לידעל, וואָס הויבט זיך אָן מיט די ווערטער:

„אוי, מאַכט חאַנצי בולקעס!
אוי, באַקט זי בייגעל!“...

— ועמענ'ס לידלעך זענען דאָס? וואו קריגט מען זיי און וואו זענען זיי געדרוקט?

— זיינע אייגענע לידלעך, אין ערגיץ ניט געדרוקט. ער אַליין מאַכט די לידער, ער אַליין בעשאַפט די מוזיק צו זיי און ער אַליין זינגט זיי — אַלסדינגג אַליין.

— סטייטש, וואָס־זשע שווייגט איהר? גיט איהם אַהערצוצו, אָט דעם פויגעל!

און ס'איז געבליבען, אַז אין אַ פרייען טאָג ברענגט ער מיר איהם צו פיהרען.

דער נאָמען וואַרשאַווסקי איז מיר געווען בעקאַנט פון לאַנג אין קיעוו. דאָס איז געווען אַ געשוואוירענער אַדוואָקאַט, אַ טיפּ פון יענעם מין געשוואוירענע אַדוואָקאַטען, וואָס האָפּען ניט קיין שטערען, קנאַקען ניט, לאָזען זיך ניט הערען אויף דער וועלט, זיצען זיך שטיל אין זייער קאַבינעט, קוקען לאַנג־לאַנג אַרוים אויף אַ קליענט, נאָר אַז דער קליענט איז געקומען, איז ער שוין זיכער, אַז ער האָט נעטראָפען ניט צו קיין אַדוואָקאַט, וואָס קוקט איהם אין דער האַנד אַריין און שאַצט איהם די קעשענע, נאָר צו אַ פריינד, צו אַ ברודער, וואָס וועט איהם אויסהערען ווי אַ פריינד און בעהאַנדלען ווי אַ ברודער.

פערשטעהט זיך, אַז אַזעלכע מענשען פּלאָגען זיך זייער גאַנץ לעבען, פיהרען אַ ביטערע מלחמה, קומען קוים־קוים אויס מיט'ן שטיקעל ברויט און ווערען געעלטערט פאַר דער צייט.

אויף וואַרשאַווסקי'ן איז דאָס אָבער געווען שווער צו דער־קענען. דאָס איז געווען אַ פאַרשוין אַ לעבעדיגער, איין אמת'ער כתריליק — איין אָרעמס און אַ פריילּיכס, און צווישען חברה געשוואוירענע אַדוואָקאַטען — די נשמה. קיין אָבענד, קיין יום־טוב, קיין קערמעשעל איז זיך ניט בעגאַנגען אָהן מאַרק מאַרקאָ־וויטשען. ווארום מאַרק מאַרקאָוויטש וואַרשאַווסקי האָט געהאַט אַ בעזונדערען טאַלאַנט אויף צו פריילּיך מאַכען דעם עולם מיט זיינע אויסגעצייכענטע הומאָריסטישע עקספּראָמטען אין ריימען, וואָס ער האָט אייך געקאָנט, ווען איהר ווילט, צוטראַכטען צו יעדען איינציגען נאָמען, און מיט דער בעסטער כאַראַקטעריסטיק אָפּשילדערען אייך אַ מענשען אין דריי־פיער ווערטער.

קופּערניק מיט זיינע גלענצענדע רעדעס און וואַרשאַווסקי מיט זיינע עקספּראָמטען־קופּלעטען האָבען גע'שמ'ט אין שטאָדט, און ביידע זענען געווען געליעבט אין אַלע אינטעליגענטישע קרייזען פון קיעווער ראַיאָן. נאָר אַז דער זעלביגער וואַרשאַווסקי קאָן אויך אידישע ליעדלעך מאַכען אין „זשאַרגאָן" — דאָס איז מיר

אפילו אויף די געדאַנקען נישט געקומען. מע קאָן זיך דעריבער פאָרשטעלען, מיט וואָס פאַר א נייגיעריגקייט איך האָב ארויסגע־קוקט אויף וואַרשאַווסקי'ן מיט זיינע ליעדלעך.

די עטליכע טעג זענען אריבער — מע האָט מיר געבראַכט דעם פוינעל.

א מענש פון אריבער פופציג, קורצען וואוכס מיט קורציזיכ־טיגע, נאָר שמייכלענדיגע און א סך רעדענדיגע אויגען, גוט געפּאַקט, איין אָפּגעטראָגען רעקעל מיט א ביסעל אויסגעריבענע עלענ־בויגענס, איין אלטגעזעסענער שניפּס, א גיך גענגעל, א שען קול און א שטאַרק הילכיגער געלעכטער — אָט דאָס איז וואַרשאַווסקי'ס פּאָרטרעט.

דער גאַסט האָט זיך לאַנג נישט געלאָזט בעטען, זיך אוועק־געזעצט צום פּאָרטעפּיאַן און גענומען זינגען און זיך אליין אקאָמ־פּאַנירען זיינע שענע ליעדער מיט אזוי פיעל הומאָר און געפיהל און מיט אזא שענער, הארציגער שטימע, אז איך האָב איהם פּשוט ארומגעחאַפּט קושען:

— גזלן! פאַר וואָס לאָזט איהר ניט אָפּדרוקען די דאָזיגע ליעדער? ווען איך זאָל ניט וויסען, אז דאָס זענען אייערע אייגענע, וואָלט איך געמעגט שווערען, אז איך האָב זיי אמאָל געהערט זינגען פון מיין מאַמען!

אזוי פיעל פאָלקסטהימליכקייט האָט זיך געפונען אין די ווער־טער און אזוי פיעל פּראַסטקייט אין זייערע מעלאָדיעס!

דער געדאַנק פון לאָזען דרוקען די ליעדער איז אָבער געווען פון וואַרשאַווסקי'ן אזוי ווייט, אז ער האָט גאָרניט געוואָלט הערען דערפון. און דערצו האָט ער זיך מיר מודה געווען, אז חאָטש ער האָט אמאָל געשטודיערט אין דער ראַבינער־שולע (אין זשיטאָמיר). האָט ער אידישקייט געלערענט אזוי ווינציג און פערגעסען אזוי

פיעל, אז ס'איז איהם שווער אפילו אַנצושרייבען זיינע ליעדער אויף פּאַפּיער.

קענען דעם האָט זיך אָבער געפונען א מיטעל — און מיר האָבען איהם גענומען אטאַקירען פון אַלע זייטען אזוי לאַנג, ביז מע האָט ביי איהם גע'פועל'ט, ער זאָל מיר דיקטירען דעם טעקסט, און פאַר א מוזיקער — די נאָטען, און דער ערשטער באנד וואַר־שאַווסקי'ס ליעדער איז למזל צונויפגעשטעלט געוואָרען, און מע האָט זיך גענומען זיי אַרויסגעבען על חשבון החברה פון קיעוו.

יענע צייט איז געווען די צייט פון „ציוניזם": ציוניסטישע אָבענדען, פערזאַמלונגען און דיסקוסיעס. און אַזוי ווי די פער־זאַמלונגען זענען בעשטאַנען פון סאַמע הייסע דעבאַטען און טרו־קענע — אָפּטמאָל אַביסעל צו טרוקענע — רעדעס, האָט מען זיך שטאַרק גענויטיגט אין א פּערבייסעכטס, אין א מין קאָמפּאָט — „פּאור לא באָן באוש", ווי דער פראַנצויז דריקט זיך אויס.

דער דאָזיגער קאָמפּאָט איז געווען די ערשטע צייט שלום־עליכם'ס „מעשיות", און דערנאָך איז צוגעקומען אויך וואַרשאַוו־סקי'ס ליעדער.

ס'איז כמעט ניט אוועקגעגאַנגען איין אָבענד, איין ציוניס־טישע פערזאַמלונג, מע זאָל אונז ניט שלעפּען פון „קרעשטשאַטיק" אויף „פּאָדאָל" און פון „פּאָדאָל" אויף „קרעשטשאַטיק". איך האָב געמוזט עפּיס פאָרלייענען, און וואַרשאַווסקי האָט געמוזט עפּיס זינגען — און ניט „עפּיס" זינגען, נאָר טאַקי א סך זינגען! אַלסדינג, וויפיעל ער האָט פערמאָגט, האָט ער געמוזט אויסזינגען, גאָר אָהן א שום תירוץ, — חאָטש נישט מיין לייענען, נישט וואַר־שאַווסקי'ס געזאַנג האָבען זיך אָנגעקעהרט מיט'ן ציוניזם. ס'איז שוין אָבער געוואָרען אזא רגילות — פערפאַלען! אָנגערעדט זיך ווי די פּויקען און אָנגעגעסען זיך מיט דעבאַטען, האָט מען אוועק־געשטעלט א טישעל, צונויפגערוקט די בענקלעך, אוועקגעזעצט שלום-עליכמ'ען אויבענאָן, און די ערנסטע פער'עסק'טע פּנימ'ער

האָבן שױן בעצײַטענס, אױף קרעדיט, געשענקט אַ שמײַכעל, און ס׳איז אַרױס אױף דער סצענע כתרילעװקע, און דער עולם האָט זיך געפֿיהלט גאַנץ יום־טוב׳דיג.

נאָר דער אמת׳ער יום־טוב האָט זיך אָנגעהױבן ערשט דער־מאָלט, אַז װאַרשאַװסקי האָט זיך אױפֿגעװעקט בײַ׳ם ראַיאַל. באַלד נאָך די ערשטע צװײ־דרײַ לידער האָבן אָנגעהױבן פֿליהען בעשטעלונגען פֿון אַלע זײַטען, װי פֿון געבעטענע בעלי־בתּים אױף אַ חתונה:

— „טײַערע מאַמע“!

— „אַ גוט מאָרגען, יענקעלע“!

— „תּנחום דער טרובאַטש“!

— „די מיזינקע“! „די מיזינקע“!

— „שמחת־תּורה“! „שמחת־תּורה“!

און דער גוטער װאַרשאַװסקי, װאָס האָט ניט געװאוסט װאָס הײסט אָפּזאָגען, אַז יענער װיל, האָט אױסגעהערט אַלע בעלי־בתּים און מיט פֿערגעניגען געגעבען יעדען בעל־הבית, װאָס ער פֿערלאַנגט, נעבאָך גוט געשװיצט, גלײַך װי מע װאָלט איהם גע־צאָהלט דערפֿאַר מי יודע װיפֿיעל!

נישט אײן מאָל, געהענדיג פֿון די אסיפֿות בײַנאַכט צו־פֿוס (אױף צו בעשטעלען פֿאַר די אומזיסטע „אַרטיסטען“ אַ פֿאַיעטאָן — דערױף איז קײנער ניט געפֿאַלען), האָט ער מיר מיט זײַן הילכיגען גוטמוטהיגען געלעכטער איבערגעגעבען און בעװיזען, אַז דאָס העמד איז אױף איהם „פּיטש־נאַס“.

— האָטש אױסצודרעהען, אַ רוח אין זײַער פֿאָטער און מוטער אַרײַן, חאַ־חאַ־חאַ!

נאָר אָט איז געקומען די צײַט, ער זאָל שױן אַמאָל דערלעבען נחת אױך. עס איז אַרױס מיט גאָט׳ס הילף דער באַנד מיט לידער (לערך מיט אַ יאָהר צעהן צוריק), געדרוקט אין קיעװ

בהשתדלות פון פריינד און ציוניסטען. און מחמת די ליעדער זענען שוין געווען בעקאַנט פון אַ סך פריהער, האָט מען די ערשטע טויזענד ביכלעך צעהאַפּט ווי מצה־וואַסער, נישט איבערגעלאָזט אפילו אויף אַ רפואה.

מאָהלט אייך, קיין גרויסע גליקען האָט דער מחבר ביי דעם געשעפט ניט געקאַנט מאַכען. ער איז געווען גליקליך, וואָס זיינע פריינד האָבען געדעקט די קאָסטען. אַ בעלן אויף אַרויסצוגעבען די צווייטע אויפלאַגע האָט זיך עפּיס ניט געפונען. אַ קונה, וואָס זאָל בעצאָהלען דערפאַר דעם „מחבר" עטליכע הונדערטער במזומן — אודאי ניט (פאַר זשאַרגאָנישע ליעדלעך מזומן געלד?). אַליין אַרויסגעבען דאָס ביכעל — האָט וואַרשאַווסקי ניט פערמאָגט קיינמאָל אַזאַ גרויסען קאַפּיטאַל. סיידען מיט דער צייט, אַז דער אויבערשטער וועט רחמנות האָבען?... גאָט, אַז ער וויל, קאָן ער!...

דערפאַר האָט ער אָבער געהאַט כבוד — אַ יובילײ!

איך מאַך ניט קיין שפּאַס: מיר האָבען איהם געפּראַוועט אַ יובילײ.

אַזוי האָט דאָס טאַקי געהייסען: „דער אַנדערהאַלבען־יאָה־ריגער יובל פון וואַרשאַווסקי'ס ליעדער".

דאָס האָט בעדאַרפט הייסען: אַזוי ווי אַנדערהאַלבען יאָהר האָבען זיך וואַרשאַווסקי'ס ליעדער בהשתדלות פון פריינד און ציוניסטען געדרוקט און זענען מיט גאָט'ס הילף אין אַ גוטער שעה אַרויס פון דרוק — איז אַ גוט יום־טוב אייך, אידען!

דעם יובל האָט מען „געפּייערט" טאַקי ביי מיר אין שטוב. פורים איז דאָס געווען (אויב איך האָב קיין טעות ניט), נאָך דער סעודה.

אַ יום־טוב איז דאָס געווען דוקא אַ פריילינער, מיט טאַסטען און מיט רעדעס.

סאַמע אין מיטען יום־טוב האָבען זיך אַריינגעריסען אַ בינטעל קיעווער סטודענטען, יונגע לייט ווארעמע, היציגע, אידיש בלוט,

און מע האט געמאכט א כוסה, און מע האט געהויבען א טאסט, און מע האט גערעדט א רעדעניש, און מע האט געלויבט דעם מחבר אין טאג אריין, געבענשט איהם מיט'ן נאמען: „דער אידי־שער בעראנזשע", און מע האט געהאפט א רקוד'על מיט'ן בעל־היובל און מיט'ן בעל־הבית, און מע האט געטאנצט און מע האט געזונגען — חי־געלעבט!

ווי נאר ס'איז אויספערקויפט געווארען דאס ביכעל, איז דער נאמען פון ווארשאווסקי'ס לידער גיך געווארען מפורסם נישט נאר אין קיעוו און ארום קיעוו, נאר ווייט־ווייט איבער'ן גאנצען לאנד איז כמעט נישט געווען די אידישע שטוב, וואו מע זאל נים וויסען צו זינגען דעם „אלף־בית". און דער קול, אז דער פער־פאסער אליין זינגט זיינע לידער פאר'ן עולם אין קיעוו, האט דערגרייכט אויך אין אנדערע שטעדט, און מיר האבעןביידע אנ־געהויבען בעקומען זעהר פריינדליכע איינלאדונגען פון א סך גרויסע און קליינע שטעדט, מיר זאלען קומען לוסטיג מאכען דעם עולם — איך מיט מיינע „מעשיות", ווארשאווסקי מיט זיינע „לידעלעך"... אז דאס לעבען איז ליעב, איז די וועלט הפקר!

דאס איז געווען די גליקליכסטע צייט, קאן מען זאגען, דער סאמע פריהלינג פון ווארשאווסקי'ס לעבען. איך געדענק אזוי ווי היינט דעם חשבון, וואס ער האט מיר געמאכט פון אונזער ער־שטען טורנע איבער'ן לאנד.

— צו למ"ד אלפים! — האט ער מיר געזאגט מיט זיין הילכיגען געלעכטער. — צו למ"ד אלפים דארף אונז איבערבלייבען ריינע, א רוח אין זייער פאטער און מוטער אריין!

— און דערנאך װעלען מיר אריבערשווימען דעם ים — האט ער גענומען פאנטאזיערען ווייטער — און מאכען א רייזע איבער אמעריקא, און דארטען וועלען מיר איבערקעהרען די וועלט!...

נאר דער וועלט איז, אפנים, בעשערט געווען, זי זאל נים איבערגעקעהרט ווערען. ווארום פון אונזער גאנצער נסיעה און

נאָך אַלע איינלאַדונגען זענען מיר דערווייַלע געווען נאָר אין צוויי סאַמע נאָהענטע שטעדט: אין ביעלאָצערקאָוו און באַרדיטשעוו — און וועה־וועה, וואָס ס'האָט זיך געטהאָן! עס האָבען געשוויצט די ווענד! עס האָט געקאָפּעט פון דער סטעליע! אַ דערשטיקעניש!

אמת, צו למ״ד אלפים איז נאָך געווען גענוג ווייט („למד" איז געווען, נאָר די „אלפים" האָבען געפעהלט). מיר האָבען אָבער געהאַט פאַר זיך אַ גאַנצע וועלט. שוין געווען צוגעגרייט פאַר אונז איין אָבענד אין יעקאַטערינאָסלאַוו, און פון דאָרטען האָבען מיר בעדאַרפט פערפאָהרען קיין אדעס, און ווייטער, און נאָך ווייטער. האָט זיך גאָט אַריינגעמישט און ס'האָט זיך געטראָפען אַ מעשה:

געקומען קיין יעקאַטערינאָסלאַוו, האָב איך געפונען אַ דעפּעש בסך־הכל פון דריי ווערטער:

„וואַרשאַווסקי געפעהרליך קראַנק"...

און ווען טרעפט זיך אַזאַ זאַך? ווען איהר האָרכען, ס'איז כדאי צו וויסען.

כל ימיו האָט זיך וואַרשאַווסקי נעבאַך געראַנגעלט מיט'ן דלות, ווי איין אמת'ער העלד, חלילה ניט אַרויסבעוויזען קיינעם, אַז ער און זיין פאַמיליע (אַ ווייב און אַ טאָכטער) ליידען נויט. נאָר גראָד אויף דער עלטער, שוין צו עטליכע און פופציג יאָהר, געפעלט עפּיס איין אייזען־קאָמפּאַניע פון דאָנער באַססיין, חלילה ניט קיין אידען, נאָר בעלגיער, כריסטען, מע זאָל אַראָפּברענגען צו זיך אין דער קאָנטאָר, אין יעקאַטערינאָסלאַווער גובערניע, אַלס פּראָקוריסט, איין אָנשטענדיגען, איין אָרענטליכען יוריסט פון קיעוו, ער מעג זיין אַ איד. און וואו קאָן מען קריגען אַ מעהר אָנשטענדיגען און מעהר אָרענטליכען מאַן, ווי מ. מ. וואַרשאַווסקי?

און אָט אַזוי איז אונזער וואַרשאַווסקי פּלוצים מיט אַ מאָל נתגדל געוואָרען, בעקומען אַ שטעלע פון שענע עטליכע טויזענד

רובעל א יאָהר געהאַלט, מיט א דירה, מיט אַלעם גרייטען, מיט א פאַיעטאָן און מיט פערד — אז מע שמועסט פון כל טוב!

וואָס טהוט גאָט? זאָגט ער, אז אָנשטענדיגע און עהרליכע לייט דאַרף ער אליין האָבען. און וואַרשאַווסקי לעגט זיך אוועק, מוטשעט זיך פריהער אָפּ העכער א יאָהר אין אונמענשליכע לייד׳ען — און דער אידישער בעראַנזשע שטאַרבט אוועק עלענד און פערגעסען פון דער גאַנצער וועלט און לאָזט איבער א פאַמיליע אָהן שום מיטלען צום לעבען.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

וואַרשאַווסקי איז געשטאָרבען, און זיינע ליעדער האָבען אָנ־געהויבען ווערען וואָס וויטער אַלץ מעהר פּאָפּולער אינ׳ם אידישען פאָלק, ביי אונז, אין דער „טשערטאַ“, און אויך וויט־וויט, הינטער דער „טשערטאַ“. נישט נאָר ביי אונז, נאָר אין אויסלאַנד, אין אמעריקא און נאָך וויטער פון אמריקא אויך.

אויף אַלע אידישע קאָנצערטען טרעטען־ארויס קינסטלער, וואָס זינגען אויסגעצייכענט וואַרשאַווסקי׳ס ליעדער, נאָר דער אַנטיק דערביי איז, וואָס ביי די ליעדער און אויף די אַפישען ווערד זעהר זעלטען (כמעט קיינמאָל ניט) דערמאַנט דער נאָמען וואַר־שאַווסקי.

נאָך מעהר: נישט לאַנג איז מיינער א חבר, א אידישער שרייבער פון וואַרשא, געוועזען אין אדעס אויף א אידישען קאָנ־צערט און איז נתפעל געוואָרען, ווי אזוי איי ארטיסטין האָט געזונגען א אידיש „פאָלקסליעד“:

> שטאַרקער! שטאַרקער!
> רייסט די סטרונעס, רייסט אויף צוויי —
> די מיזינקע אויסגעגעבען!“

ביי דעם אידישען שרייבער איז וואַרשאַווסקי׳ס ליעד א „פאָלקסליעד“. און דער נאָמען וואַרשאַווסקי איז ניט דערמאַנט ביי איהם!

ווער ווייסט? אפשר איז דאָס א מעלה? אפשר איז דאָס א אידעאַל, וואָס יעדער פּערפאסער מעג זיך ווינשען אזא פּאָפּולאַ־ריטעט צו דערגרייכען?

מע זאָגט, אז דאָס ליעד „לאַרעליי“, וואָס אַלע קענען, ווייסען ניט אַלע, אז דער מחבר פון דעם איז היינע.

דער נאָמען פון יענעם פראַנצויז, וואָס האָט בעשאַפען די „מארסעליעזא“, ווייסט אודאי איינער פון טויזענד, אָדער פון צעהנטויזענד, אז ער איז רוזשע דע־ליל.

אָדער א סך ציוניסטען ווייסען נפתלי הערץ אימבער, דעם, וואָס האָט געמאַכט דעם „עוד לא אבדה תקותנו“?

בעת איך האָב געשריבען מיין הקדמה צו דער ערשטער אויפ־לאַגע פון װאַרשאַװסקי'ס ליעדער, האָט זיך מיר פערוואַלט זאָגען נביאות, אז ס'וועט ניט נעמען קיין סך צייט און װאַרשאַװסקי'ס ליעדער וועלען ווערען עכטע פאָלקס־מאָטיווען, געזונגען פון פאָלק בכל תפוצות ישראל.

איך האָב ניט געוואוסט, אז מיין נביאות וועט גרייכען אזוי ווייט, אז די דאָזיגע ליעדער וועלען ווערען אזוי פאָלקסטהימליך, אז זיי וועלען טאַקי קענען אַלע, לאַנג־לאַנג, כל זמן עם וועט גע־זונגען ווערען א אידיש ליעד, נאָר דעם פערפאסער וועלען ניט אַלע קענען, און דער נאָמען װאַרשאַװסקי וועט פערגעסען ווערען, גלייך ווי ס'איז נאָר קיינמאָל אויף דער וועלט קיין װאַרשאַװסקי ניט געוועזען...

נערווי, 20טען פעברואַר, 1914.

א וואָך מיט י. ל. פּרץ

געשריבען אין יאָהר 1915.

אַ וואָך מיט י. ל. פּרץ

פאַראיאָהרען פּסח איז דאָס געוועזען.
נאָך אַ שווערער שלאַפקייט און נאָך אַ לאַנגער קוראַציע אין די וואַרעמע לענדער, בין איך געקומען קיין וואַרשא. אַ סך פריינד און גוטע פריינד האָבען מיך אָפּגעוואַרט אויפ׳ן באַהנהויף, און צווישען אַלע פּרץ און דינעזאָהן.
ווער עס האָט געקענט פּרצ׳ען, האָט זיך גאַרנישט געקענט פאָרשטעלען פּרצ׳ען אָהן דינעזאָהנ׳ען. אַ ריהרענדע חבר׳שאַפט! אַ מאָדנע ליעבשאַפט! און ניט פון נעכטען איז דאָס געווען, און ניט פון פאַראיאָהרען. נאָך מיט אַכט און צוואַנציג יאָהר צוריק, אַז איך האָב געהאַלטען ביי אַרויסגעבען מיין ערשטעס יאָהרבוך „די אידישע פאָלקסביבליאָטהעק״ און פּרץ האָט מיר צוגעשיקט קיין קיעוו זיין באַלאַדע „מאָניש״, איז תיכף נאָך פּרצ׳עס בריעף אָנגעלאָפען אַ בריוועל פון וואַרשא, פון דינעזאָהן, וואו ער פרעגט זיך נאָך אויף דעם „אויפגעהענדען שטערן״, און אַז איך האָב איהם געענטפערט, אַז איך בין פון דער באַלאַדע ענטציקט און אַז דער אויטאָר שיינט צו זיין אַ גרויסער טאַלאַנט, איז קיין מעהר גליקליכער פון דעם דינעזאָהן אויף דער וועלט ניט געווען. ער, דינעזאָהן, ניט פּרץ, האָט מיר שוין צוגעשיקט נאָכדעם אַ גאַנצע „טעטראַד״ מיט קליינע ערצעהלונגען פון י. ל. פּרץ, פון וועלכע ס׳איז גרינג געווען אויסצוקלויבען און אָפּצודרוקען אַזעלכע זאַכען, ווי דער „חעלעמער מלמד״, „וועגנום און שולמית״ און דעסגלייכען. פון דעמאָלט אָן און ווייטער איז אַלץ, וואָס פּרץ האָט אַרויסגע־וואָרפען (איך וועל שפּעטער זאָגען פאַר וואָס איך בענוץ דאָס וואָרט „אַרויסגעוואָרפען״), איז דאָס געגאַנגען דורך דינעזאָהנ׳ס הענד.
אַז דינעזאָהן איז געווען זיין ביזנעס־סעקרעטער, ווי עס הייסט ביי אייך, אָדער פינאַנץ־מיניסטער, ווי מיר האָבען איהם, בדרך

ליצנות, נערופען — פון דעם איז אפגערעדט, ווארום אין געלד־זאכען איז פרץ געווען, לויט דינעזאהנ׳ס אפשאצונג, ערגער פון א קינד, א קינד, וואס דארף האבען א מאמע. און אין דינעזאהנ׳ען האט פרץ געפונען א מאמע, א געטרייע, איבערגעגעבענע מאמע, וואס איז גרייט געווען זיך מוסר־נפש זיין פאר איהם אלע מינוט. און גאט זאל אייך היטען זאגען א שלעכט ווארט וועגען פרץ׳ען אין דינעזאהנ׳ס געגענווארט! און ניט נאר זאגען — טראכטען שלעכטס וועגען פרץ׳ען האט שוין געהייסען א בעלעדיגונג, א פער־שוועכונג. די ווארשאווער לצים אפילו האבען זיך געוויצעלט איבער דעם, און דינעזאהן האט געוואוסט, אז לצים וויצלען זיך, און האט זיך געמאכט דערפון: „דערוויף זענען זיי לצים, זיי זאלען זיך וויצלען“. ער האט געטהאן זיין זאך באמונה, נישט געלאזט קיין שטויב זאל אויף איהם פאלען. און טאמער האט ער געזעהען ביי עמיצען א שענס, און טאמער האט איהר איהם דערצעהלט עפּיס א גוטע זאך, האט ער זיך באלד דערמאנט, אז ביי פרץ׳ען איז א סך בעסער. עס איז דערגאנגען אזוי ווייט, אז בשעת פרץ איז פערגאנגען מיט א נייער זאך, האט מען דאס געקאנט ארויס־זעהן אויף דינעזאהנ׳ס פנים, און אז פרץ האט די נייע זאך אנ־געשריבען, האט דינעזאהנ׳ס פנים געשיינט ווי די זון.

די בעסטע אילוסטראציע דערצו איז א בריעף פון פאר־צוויי־יאהרען. די ערשטע העלפט איז פון י. ל. פרץ, די אנדערע העלפט פון יעקב דינעזאהן, וואס קוועלט אן פון זיין ליעבען, טייערען פרץ, און, ווי א פערליעבטע מוטער, האט ער איבערגעצעהלט אפילו די שורות — גאנצע זעכס שורות מיט א האלבע — „א גבורה פון א אידען!“...

אט האט איהר דעם בריעף:

„12—1, 1913.

„ליעבער, ליעבער שלום־עליכם,

איך בין בטבע א פיינד פון בריעף־שרייבען. אבער דיין צו־שריפט צו דינעזאהנ׳ס בריעף האט מיך שרעקליך געריהרט. וואס

זאָל איך דיר אָבער שרייבען? איך לעז אַלץ וואָס דו שרייבסט, אפילו ווענען אונזער בעקאַנטען פּ... איך לעז און בעוואונדער... און וואָלט זעהר געוואָלט, דו זאָלסט געזונד ווערען. זיי געזונד!

דיין, י. ל. פּרץ".

„וואָס זאָגט איהר, אפשר ניט אַ גבורה פון אַ אידען? גאַנצע זעכס אַ האַלב שורות אויפשרייבען, שוין מיט דער אונטערשריפט! און גלויבט מיר, ליעבער שלום עליכם, ווער עס קען פּרצ'ען ווייסט, אַז דאָס איז באמת זיך אָנגעטהאָן אַ כח פון זיין זייט. געדענקט זשע, זעהט וואָס גיכער פאַלקאָם געזונד צו ווערען. האָפּט און ווילט אין גיכען צו אונז אין וואַרשא צו קומען. עס האַלט ביי'ם נעבוירען ווערען ביי מיר אַ פּלאַן. מיר, דאָס איז טייטש: איהר, פּרץ און איך, זאָלען מיר פאָהרען קיין ארץ־ישראל, אַ קוק טהון, אַ טראַכט טהון און אַ דערצעהל טהון פון דאָרט אַלץ, וואָס מיר וועלען מיט אונזערע אויגען דאָרט זעהען בחוש און מיט'ן הארצען דורכפיהלען, טרעטענדיג אויף די ערד, פון וועלכער מיר שטאַמען, אין וועלכער עס זענען בעהאַלטען אַלע אונזערע גייסטיגע וואַרצלען, און צו וועלכער אונזערע תפילות און האָפנונגען זענען געווענדט.

איך בעט אייך, ווערט באַלד געזונד! חוץ אַלץ וויל איך גלאַט אַזוי אויך ניט, איהר זאָלט קראַנק זיין — טאַ זייט־זשע בעסער געזונד, האָטש מיר און פּרצ'ען צוליעב. אונז טהוט וועה, אַז איהר שרייט נעבאַך פון יסורים. אונז קלעהמט דאָס הארץ, אַז מיר דערמאָנען זיך, ווי איהר פיהלט אייך אַצינד, דעריבער ווילען מיר, דעריבער בעטען מיר אייך, טהוט אונז צוליעב און ווערט טאַקי באַלד באמת געזונד און שטאַרק.

דאָס הארץ אונזערס בעט אויך נאָך אַ רפואה שלמה פאַר אייך, פאַר אייער פרוי און ליעבע טהייערע קינדער. צום גיכען זעהען זיך געזונדערהייט,

אייער י. דינעזאָהן."

ווי איהר זעהט פונ'ם בריעף, איז נאַר איין וואונש געווען ביי זיי ביידע — איך זאָל זיין געזונד. דאָס פאָהרען מיט זיי אין דרייען אין ארץ־ישראל — דאָס, דאַרף מען פערשטעהן, איז געווען מעהר ניט אז א לעקאכעל, ווי מע זאָגט צו א קראַנק קינד. דער עיקר — איך זאָל געזונד ווערען — „חאָטש מיר און פרצ'ען צוליעב"... און איך האָב זיי צוליעב געטהאָן — און בין געזונד געוואָרען און געקומען צו פאָהרען אויף די אנדערע טעג פסח קיין ווארשא און ארייננעפאַלען אין די ברייטע געזונדע אָרעמס פון דעם ריעז י. ל. פרץ און אין די קליינע דאַרע הענטלעך פונ'ם קליינ־טשיקען גוטינקען אייביג־פערליעבטען יעקב דינעזאָהן — און מיט די צוויי האָבען מיר זיך שוין ניט געשיידט א וואָך כסדר. ווי ארום א ציטעריג קינד, זענען זיי די גאַנצע צייט ארומגעגאַנגען ארום מיר, געהיט, איך זאָל מיך, חס ושלום, ניט פערקיהלען. אזוי ווייט, אז אויפ'ן רעסעפּשאָן, וואָס דער „הזמיר" האָט מיר געגעבען (פרץ איז געווען דער פרעזידענט פון „הזמיר"), האָט פרץ ניט געלאָזט מיך זיצען מעהר ווי עטליכע מינוט, חאָטש ער אליין איז געווען דער רעדנער פון מיין כבוד וועגען, — און וועל־בער רעדנער וויל עס ניט, מע זאָל איהם הערען?... ס'איז אָבער געווען ענג און הייס. „א ו ן ד ע ר א י ז ב י י א ו נ ז א צ י ט ע ר י נ ע ר, א י י ן א פּ ג ע ש ר י נ ע נ ע ר" — אזוי האָט גע'טענה'ט פרץ, אָנווייזענדיג אויף מיר מיט אמת'ער ליעב־שאַפט פון איין עלטערען ברודער.

איך שטרייך־אונטער די דאָזיגע ווערטער מיט א בעזונדער כונה, ווייל ווער עס האָט געקענט פרצ'ען פערזענליך, דער ווייסט, אז ער איז געווען ווייט פון סענטימענטען, פּונקט דער היפּך פון זיין מאמע דינעזאָהן, וועלכער איז א מאמע צו אַלע שריפטשטעלער, צו די עלטערע ווי צו די אינגערע. פּרץ איז געווען צייטענווייז קאַלט ווי אייז, שטרענג ווי א רבי און שניידענד ווי א מעסער. „שטיוועל פּוצען!" — האָט ער געקאָנט געבען א שנייד־אָפּ א יונג א גראַמענמאַכער, וואָס איז געקומען צו איהם מיט א „בינטעל

פּאָעזיע", אַזוי אַז יענער האָט נישט געוואוסט וואו אַ טהיר עפענט זיך. און צוריק, האָט ער אָנגעשמעקט, אַז ס'איז דאָ אַ טאַלאַנט — האָט ער איהם אויפגעהויבען ביז צום הימעל און האָט אָנגעזאָגט דורך דינגזאָהנען אַ בשורה אין שטאָדט, אַז ס'איז געבוירען גע־וואָרען ביי אידען אַ שעקספּיער, אַ ישעיה הנביא, אַ משיח! משיח!... איך מיין, אַז איך האָב קיין טעות נים, אַז דאָס ערשטע ווערק, וואָס שלום אש האָט אָנגעשריבען, איז דורכגעגאַנגען פערביי פּרצ'עס אויגען, און אַז פּרץ איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט געזאָגט אויף שלום אש, אַז ער איז ש ל ו ם א ש...

דאָס אייגענע איז געווען אויך מיט אַנדערע, מיט די יונגערע. און פערשטעהט זיך, אַז ער האָט אָפטמאָל געהאַט אַ מיאוס'ען טעות אויך. נישט אַלע פּורים איז יום טוב, און נישט אַלע תמיד ווערד געבוירען אַ שלום אש. פּרץ האָט זיך אָבער ווינציג־וואָס נעקימערט פון אַזעלכע זאַכען — אויסגעלאַכט זיך אינ פערגעסען. פּרץ איז בכלל געווען אַ נאַטור, וואָס האָט פיינט געהאַט קליינ־ליכקייטען. אַ ברייט ווארעם האַרץ, אַ קאָלאָסאַלער קאָפּ, אַ מענש אַ ריעז — אָט דאָס איז געווען דער איינדרוק, וואָס ער האָט געמאַכט; און דער עיקר — אַ פּקח, מיט אויגען פון אַ תּלמיד־חכם, טיעפע, בליצענדיגע, גרויסע אויגען, אַ ברייטער בליצענדיגער קוק און אַ מויל, וואָס פערעלט, נעדאַנקען, וואָס ברויזען, זעצען ווי פון אַ קוואַל, און ווערטער אַזעלכע שענע און אַזעלכע געפלינעלטע, אַז ס'איז נאָר געווען אַ וואונדער, פון וואַנען נעמען זיך צו אונזער אַזוי־נערופענער „אָרעמער שפּראַך" אַזוי פיעל פיינע קיילעכיגע פערעלדיגע ווערטער?

איך האָב געקענט פּרצ'ען אַ סך מיט יאָהרען, נאָר איך האָב איהם קיינמאָל נים געזעהן אַזוי פריש און בליהענד און גלענצענד, ווי פאַר־אַ־יאָהרען פּסח, אין דער וואָך, וואָס מיר האָבען פער־בראַכט אינאיינעם. גלייך ווי דאָס האַרץ האָט איהם געזאָגט, אַז דאָס איז אונזער לעצטע וואָך, האָט ער זיך צו מיר בעזונדערס צונעלאָזט, גענומען אַ בעזונדערען אינטערעס אין מיר און אַנט־

פלעקט פאַר מיר זיין הארץ, די קדשי־קדשים פון זיין נשמה, גער־רעדט פון נייע שאַפונגען... וואָס מיך האָט איבערראַשט — איז די גלייכגילטיגקייט, מיט וועלכער ער האָט אויסגעהערט מיין קריטיק איבער זיינע מיסטישע פּאָעמען אין דער לעצטער צייט. איך האָב איהם גאַנץ אויפריכטיג אַרויסגעזאָגט מיין מיינונג וועגען דער „גאָלדענער קייט"; איך האָב איהם געזאָגט, אַז איך וואָל־אוועקגעבען צעהן „גאָלדענע קייטען" פאַר איין מעשה'לע פון זיינע „פאָלקסטהימליכע געשיכטען". האָט ער זיך אויפגעהאַפּט מיט אַ געשמאַקען הילכיגען געלעכטער: „חאַ־חאַ־חאַ — דינעזאָהן זאָגט אויך דאָס אייגענע!"

דאָס איז די „גאָלדענע קייט", וועלכע פּרץ האָט עטליכע מאָל איבערגעניצעוועט — גאַרנישט פּרצ'עס טבע. פּרץ האָט פיינט געהאַט, ווי, למשל, דער זיידע מענדעלי, זאָל מאַריך ימים זיין, אַז ער שרייבט־אָן אַ זאַך, צאַצקעט ער זיך מיט דעם, פיילט דאָס און פּוצט דאָס איבער עטליכע מאָל, איידער ער לאָזט דאָס אַרויס פון האַנד, און אַז ער לאָזט דאָס אַרויס, ציטערט ער איבער דעם, ווי איבער אַ טייער קינד, שפּיעגעלט זיך אין דעם, זוכט חסרונות, גלעט דאָס אויס נאָך אַ מאָל — אַזוי שאַפט דער זיידע מענדעלי און אַזוי שאַפען אייניגע פון זיינע אייניקלעך... נאָר ניט אַזוי האָט געשאַפען פּרץ. מיט איין אונגעהייערער שנעליגקייט, אַבי ס'איז איהם נאָר געקומען דער רוח־הקודש, האָט ער אַרויסגעוואָרפען איין נאָוועלע נאָך דער אַנדערער, און צום ערשטען זענען זיי, פערשטעהט זיך, דורכגעלייענט געוואָרען פאַר יעקב דינעזאָהן, און יעקב דינעזאָהן האָט געפונען, אַז אַזעלכעס איז נאָך נישט דאַ געוועזען. דאָס האָט ער שוין פערשפּאַרט זאָגען. דאָס האָט מען שוין געקאָנט זעהן אין זיינע אויגען.

גאַרנישט קוקענדיג דערויף, וואָס איך האָב מיך אַזוי וואָכעדיג אויסגעדריקט וועגען זיין ליעבלינג די „גאָלדענע קייט", האָט זיך פּרץ גאַנץ אָפענהערציג מודה געווען פאַר מיר, אַז ער האַלט, אַז דאָס איז די בעסטע פון אַלע זיינע שאַפונגען, און אַז ער וועט

דאָס, מיר און דינעזאָהנען אויף־צו־להכעיס, איבעראַרבייטען נאָך אַ מאָל, ביז עס וועט אַרויס אַ כלי שלמה. און תוך־כדי־דבור איז ער אַריבערגעשפּרונגען אויף מיר און אויף מיינע אַרבייט מיט אַזוי פיעל וואַרעמקייט און אינטערעס, גלייך ווי ער וואָלט גערעדט פון זיינע אייגענע אַרבייט, און מיט פרייד גערעדט וועגען מיין ערפאָלג, גלייך ווי וועגען זיין אייגענעם ערפאָלג.

איך וויל דענקען, אַז דעם אייגענעם אינטערעס האָט פּרץ געהאַט אין אַנדערע שריפטשטעלער, וועלכע זענען געווען נאָהענט צו זיין האַרצען. און עס קאָן גאָר אַנדערש ניט זיין, וואָרום אויב מיר, שריפטשטעלער, זענען אַ משפּחה, וואָס בעשטעהט פון טאַטע און מאַמע, שוועסטער און ברידער, פאַר וואָס זאָלען מיר זיין ערגער פון אַלע אַנדערע משפּחות? וואו שטעהט עס, אַז מיר, שריפטשטעלער, בעדאַרפען זיין ענגהערציג, קוקען איינס אויף דאָס אַנדערע, ווי אויף „קאָנקורענטען" פון פּערשיעדענע לאַגערען?...

אָט האָט איהר נאָך אַ בריעף פון פּרצ'ען, פון וועלכען ס'איז צו זעהן, ווי אַ שריפטשטעלער אינטערעסירט זיך מיט די ווערק פון אַ צווייטען און וויל, אַז יענעמ'ס שריפטען זאָלען ערשיינען וואָס שענער (עס האָט זיך אונטערהאַנדעלט וועגען איין אויסגאַבע פון אַלע מיינע ווערק אין אילוסטראַציעס):

„ליעבער שלום־עליכם,

איך האָב געהערט, אַז איהר ווילט אַרויסגעבען אייערע זאַכען אילוסטרירט, און אַז מען פּראָפּאָניערט אייך דעם יונגען קראַטקע צו דער אַרבייט. און אַזוי ווי איך וואָלט זעהר געוואָלט זעהן אייערע זאַכען אילוסטרירט און האָב דערביי אמונה אינ'ם טאַלאַנט פון יונגען קראַטקע, על כן שרייב איך אייך מיין דעה און עצה, אַז איהר זאָלט מיט קראַטקע ענדיגען.

אייער י. ל. פּרץ."

מע דאַרף נישט פערגעסען, אַז פּרץ האָט צו יענער צייט אַליין געהאַט אַזעלכע צוועלף בענדער פון זיינע ווערק, און דאָך

האָט איהם נעפּרעהט צו זעהן דעם ערפאָלג פון זיין חבר׳ס ווערק, און מיט׳ן גאַנצען הארצען געווינשט, אז דער ערפאָלג זאָל זיין נאָך בעסער, נאָר נישט מורא געהאט פאר קאָנקורענץ... „דיין ערפאָלג איז אונזער אַלעמענ׳ס שטאָלץ“ — האָט ער צו מיר געזאָגט אין א מינוט פון השתפכות־הנפש. אין אזעלכע מינוטען האָט פּרץ ליעב געהאט, ווי איהר זעהט פון זיין ערשטען בריעף, אריבערצור־געהן פון „איהר“ אויף „דו“. דאָס זענען געווען די בעסטע מינוטען ביי פּרץ׳ען...

די וואָך פון פסח איז אוועקגעגאַנגען, ווי עס נעהען אוועק אַלע וואָכען פון א גאַנץ יאָהר, און טאָקי ווידער א מאָל, ווי דאָס הארץ האָט איהם געזאָגט, איז פּרץ נישט אָפּגעטראָטען פון מיר און צוזאַמען מיט דינעזאָהנען האָבען מיר אויסגעמאָסטען ווארשא אין דער לענג און אין דער ברייט, זיך אינדרייען געפאָטאָגראַפירט, גע׳חלומ׳ט פון אידיש טהעאטער, פון ליטעראטור, געבויעט פּלענער און לופט־שלעסער, ווי נאָר אין די יונגע יאָהרען — ווער האָט דעמאָלט געקאָנט זאָגען, אז דאָס וועט זיין ביי מיר די לעצטע וואָך מיט פּרץ׳ען?...

ווענען פרישמאַן'ס יובילעאום

געשריבען אין יאָהר 1913.

ווענען פרישמאַנ'ס יובילעאום

מע זיצט זיך אין דעם שענעם פרייען שווייצערלאַנד, אונטער די בלויע הימלען, אויף די הויכע מיט שניי־בעדעקטע אַלפּענבערג, ווייט פון דער ליעבער היים, אָפּגעריסען פון אייגענע און פון היימישע, און מע הערט נישט אַ אידיש וואָרט. נאָר דער גוטער גאָט פערלאָזט נישט און גוטע מענשען פערגעסען נישט און שיקען צו צייטונגען פון גאָר דער וועלט און פון כל המינים; לייענט מען זיך אָן און מע הערט זיך אָן צרות פון דער היים, צרות צרורות אויף אידען, מיט גזירות רעות, מיט רדיפות, מיט אַנגסטען, מיט באָיקאָט, מיט געוויינען, וועלכע קיינער וויל ניט הערען, מיט טרערען, וועלכע קיינער וויל ניט זעהען — און פּלוצים לייען איך אַ נייעס: אַ יובילעאום! אין ווארשא, ווי אויך אין אַנדערע שטעדט, קלויבט מען זיך צו פייערען אַ יובילעאום פון איינעם פון אונזערע גרעסטע און פון אונזערע בעסטע און פון אונזערע שענסטע — פון דוד פרישמאַן — און עס ווערד אויף אַ ווייל־ע ליכטיג אין די אויגען, פריי אויף דער נשמה, גרינג אויפ'ן הארצען.

און אָט פאר וואָס: מיר זענען דאָך עפּיס אידען אויף דער וועלט, און אידען זענען דאָך עפּיס אַנדערש פון אַלע פעלקער. אַלסדינג, וואָס אַלע פעלקער האָבען, האָבען מיר, ברוך־השם, ניט. האָבען מיר נישט קיין באָדען, קאָנען מיר ניט שטעלען קיין דענק־מאָלען אונזערע גדולים. גישטאָ וואו. האָבען מיר נישט קיין מעצענאַטען, קיין ליעבהאָבער מיט פולע קעשענים, קיין אייגענע נאָבעלס, קאָנען מיר נישט אַרויסקוקען, אַז עמיצער פון אונזערע בעסטע זאָל בעעהרט ווערען אמאָל מיט אַ בכבוד'ען פרייז. האָבען

מיר נישט קיין אקאדעמיע פון אונשטערבליכע, קאנען מיר נישט ערווארטען, אז עמיצער זאל ביי אונז פרעטענדירען אויף אונ־שטערבליכקייט. דאס איינציגע, וואס ביי אונז איז נאך דא, איז — א יובילעאום. א יובילעאום איז, להבדיל, א מפטיר. נישטא קיין אנדערע כבודים פאר אידען. נישטא קיין עמטליכע אויסצייכע־נישען, קיין ארויפשטייגענישען, קיין אויפהויבענישען, קיין מע־דאליען, קיין אייבלען — איז פערבליבען ביי אונז מפטיר אין שוהל, אדער דער ערשטער פסוק פון „אתה הראית”, אדער סנדקאות אויף א ברית, און פאר אונז אידישע שריפטשטעלער — א יובי־לעאום. עס קאן זיין, אז פילאזאפיש גענומען, אויפ׳ן שטייגער פון קהלת, איז אלסדינג בלאטע שבבלאטע, נאר כל־זמן א מענש לעבט — און לעבט נישט צוליעב דעם, וואס ער עסט און וועט נאך עסען און עסען, — איז אונזער חוב, מיט וואס מיר קאנען און ווי וויים מיר קאנען, ארויסבעווייזען אזא מענשען, און דוקא ביי זיין לעבען, נישט נאכ׳ן טוידט, אז מיר אנערקענען, אז ער האט געלעבט נים אומזיסט. און ארויסבעווייזען קאנען מיר עס נאר — דורך א יובילעאום.

דאס איז, וואס ס׳איז שייך צום יובילאר אליין. א יובילעאום האט אבער נאך א בעדייטונג פאר אונז גופא, אפשר נאך מעהר ווי פאר׳ן בעל־היובל. איך רעד ניט פון חברים שריפטשטעלער (קנאת סופרים תרבה חכמה), איך רעד פון גרויסען פובליקום. פונ׳ם לעזער רעד איך. אז מיר פייערען עמיצענ׳ס א יובילעאום, עפענען מיר אויף זיין ספר־הזכרונות, פיהרען־אונטער א סך־הכל צו אלס־דינג, וואס ער האט געטהאן, גערעדט אדער געשריבען, צעגליע־דערען עס און שאצען עס אפ נאך אונזער אויג און פערשטאנד, און דערמיט בעקאנען מיר א וועלט נישט נאר מיט די ווערק פון דעם און דעם שריפטשטעלער אליין, נאר מיט זיין פיזיאנאמיע אלס מענש און אלס שרייבער, נישט ווארטענדיג ביז ער וועט אמאל צומאכען איין אויג און מיר וועלען זיך צעגיסען דערנאך אין הספדים און נעקראלאגען, וועלכע זענען שטענדיג, פון זינט די

וועלט שטעהט, שטאַרק איבערטריבען, אַז פּלוני בן פּלוני איז געווען אַזוינער און אַזוינער... אַט דאָס איז, נאָך מיין מיינונג, די בעדייטונג פון אַ יובילעאום. און אויב עמיצער פון אונזערע בעריהמטע האָט פערדיענט אַ יובילעאום, האָט דאָס אַם מעהרסטען און אַם כשר׳סטען פערדיענט — דוד פרישמאַן.

דוד פרישמאַן איז איין אָריגינעלע פּערזענליכקייט אין אונזער ליטעראַטור. אָריגינעל איז ער דערמיט, וואָס אומעדום און אַלע מאָל, אין יעדער עפּאָכע, ווען ער האָט זיך בעוויזען, האָט ער זיך בעוויזען מיט עפּיס אַזעלכעס, וואָס איז נייע און אייגענאַרטיג און וואָס מאַכט אַ רושם און וואָס טראָגט אויף זיך, וואָלט איך זאָגען, דאָס שטעמפּעל „פרישמאַן״. שוין דער ערשטער אַרויסטריט זיינער אין דער העברעאישער ליטעראַטור, נאָר אין דער יוגענד, אַלס קריטיקער מיט זיין „תהו ובהו״, איז געווען אַ דונער־קלאַפּ פאַר אַ גאַנצען דור פון מחברים. דאָס איז ניט געווען קיין געוועהנליכע בעל־הבתישע קריטיק, ווי עס פלעגט זיך פיהרען פאַרצייטען, נאָר אַ קאַנאָנאַדע פון אַ יונגען לעבעדיגען אָפּיצער, וואָס האָט אָנגעגורט די לענדען און האָט זיך אַרויסגעריסען מלחמה־האַלטען מיט שוואַכינקע, קליינינקע, נישט בעוואָפּענטע מענשעלעך, וואָס זענען נעפאַלען תחת חרב, ממש ווי די פליענען נעבאַך, — עס איז געווען אַ גאָט׳ס רחמנות צו קוקען.

פערשטעהט זיך, אַז פרישמאַן, וועלכער צעהלט שוין איצט מסתמא ניט איין גרויע האָר, קוקט איצט אודאי מיט אַ פערביסען שמייכעל אויף דעם דאָזיגען ביכעלע, ווי אויף אַ פּראָדוקט פון די יונגע יאָהרען, ווי אויף אַ קונדס׳עריי. דאָס דאָזיגע קונדס׳עריי אָבער — איך זאָג עס נאָך מיין איינענעם ערפאַהרען — האָט געמאַכט אַ שטאַרקען איינדרוק נישט נאָר אויף די מחברים, נאָר אויך אויף דעם „קהל הקוראים״, און געהאַט אַ בעזונדערע ווירקונג אויף אונז, דעמאָלט נאָך גאָר יונגע, קינפטיגע שרייבער.

די דאָזיגע ווירקונג האָט פרישמאַן נישט אויפגעהערט צו פערשפּרייטען אויך שפּעטער אויפ׳ן יונגען דור מיט זיין אויסגע־

צייכענטער געשליפענער שפּראַך, איך וואָלט זאָגען, פרישמאַנ'ס העברעאישער שפּראַך. פרישמאַנ'ס העברעאישע שפּראַך איז איין איינענטימליך העברעאיש. די „נאַטור־געשיכטע" פון בערנשטיין, למשל, אין פרישמאַנ'ס איבערזעצונג, איז אַ מייסטערווערק, אויף וועלכע אַ סך יונגע־לייט האָבען זיך געלערענט — אויסער וויסענשאַפט — שרייבען העברעאיש. אַ גאַנצע רייהע פון פרישמאַנ'ס פעליעטאָנען אין דעם העברעאישען „היום" און אין אַנדערע העברעאישע צייטונגען האָבען בעשאַפען אַ בעזונדערען סטיל, פרישמאַנ'ס סטיל. און נישט נאָר אין דער שפּראַך און אין'ם סטיל איז פרישמאַן געווען ניי. ער איז געווען ניי אויך אין'ם שאַפען. מיט זיינע „אותיות פורחות" האָט ער געוויזען אַ נייעם דרך, אַז מע דאַרף נים שרייבען דוקא קיין לאַנגע מעשיות, וואָס זאָלען זיך ציהען ווי דער גלות, און אַז מע קאָן אין קורצינקע, גאָר קורצינקע מעשה'לעך און נאָוועלען זאָגען אַמאָל מעהר, ווי אין אַ גרויסער לאַנגווייליגער געשיכטע. און אויב פרישמאַנ'ס פּראָזע איז ניי, אייגענאַרטיג, אויסגעפיינט און אָפּגעקירצט, איז זיין פּאָעזיע אויסגעהאַקט פון שטיין, פון איידעלשטיינער, געפיילט און געשליפען מייסטעריש. עפּיס פיהלט זיך אַ געניטע האַנד פון אַ געניטען מייסטער נאָך גאָר אין די ערשטע זיינע דיכטונגען. און מיר דאַכט, אַז פרישמאַן איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט אָפּגעזאָגט זיך פון די י"א תנועות און אריינגעטראָגען די נייע מעטריק אין דער פּאָעזיע פון אונזער ליטעראַטור. (דער גרויסער ביאַליק איז אודאי נאָך דעמאָלט געווען אין דער ישיבה און נאָך געשלייפט זיך דעם קאָפּ איבער אַ שטיקעל מהרש"א).

אָט די אַלע אייגענשאַפטען, די פיינקייט פון דער שפּראַך, די אָריגינאַליטעט פונ'ם סטיל, הן אין פּראָזע והן אין פּאָעזיע, האָט פרישמאַן אריבערגעטראָגען פון דער העברעאישער אין אונזער אידישער פאָלקס־ליטעראַטור, אין אונזער אידיש לשון. און דאָס איז געווען מיט אַ יאָהר פינף־און־צוואַנציג צוריק, און איך האָב מורא, אויב נישט איך בין געווען דער ערשטער, וואָס האָט מטמא

געווען פרישמאַנ'ען דעם העברעאיסט, אַרויפגעפיהרט, ער זאָל איינטונקען די פעדער אין אונזער אידיש טינטורעל און פּרובען געבען אַ שרייב, ווי מע האָט דאָס נאָך דעמאָלט גערופען, „אויף זשארגאָן". און פרישמאַן האָט איינגעטונקט די פעדער און גע־געבען אַ שרייב „אויף זשארגאָן" — און ס'איז אַרויס די בע־ריהמטע פּאָעמאַ „אופיר" (אינ'ם ערשטען בוך פון דער „אידישער פאָלקס־ביבליאָטעק", אַרויסגעגעבען פון מיר אין קיעוו אין די יאָהרען 1887 און 1888). אָנגעהויבען שרייבען אויף אידיש, איז פרישמאַן צוגעטראָטען צו דעם נישט ווי יענע מיוחסים די העב־רעאישע שרייבערס, וואָס האָבען געטהאָן דער וועלט אַ טובה און האָבען זיך אַראָפּגעלאָזט צו דער שפחה, צו דער דיענסט־מויד (ווי די מיינסטע פון זיי האָבען דעמאָלט אָנגערופען דעם „זשארגאָן"), נאָר ווי איין אמת'ער אריסטאָקראַט האָט ער צוגע־צויגען צו זיך דאָס פאָלק און גענומען רעדען מיט איהם אַ פיין, נאָר אַ פערשטענדליך, אידיש, אַ ריינע, איינפאַכע, נאָר אַ פערעל־דיגע שפּראַך.

פון דעמאָלט אָן איז אָפּגעלאָפען אַ סך וואַסערען. דער „זשארגאָן" איז געוואָרען אויס זשארגאָן, נאָר „אידיש", און ס'איז אויסגעוואַכסען אַ אידישע ליטעראַטור, אין וועלכער פרישמאַן פער־נעמט, דאַנקען גאָט, זעהר אַ בכבוד'יג אָרט, גאַנץ אויבען־אָן, אַלס דיכטער, קריטיקער, אַלס זשורנאַליסט און אַלס פעליעטאָניסט, — נאָר פון יענעם מין פעליעטאָניסט, וואָס יעדער זשורנאַל האַלט זיי לכבוד שבת און לכבוד יום־טוב. וואָרום פרישמאַן אַלס פעליעטאָ־ניסט איז נישט דער ליץ, דער פּלוידערזאַק, וואָס קומט אַלע טאָג אַ קיצעל טהון דעם עולם. פרישמאַנ'ס פעליעטאָן איז דער פּראָ־דוקט פונ'ם אייראָפּעאישען געשמאַק, פון דער אייראָפּעאישער עסטעטיק, דורכגעזייט דורך אידישען געלעכטער און אידישע טרע־רען — דער עכטער אידישער הומאָר. פרישמאַנ'ס וויטץ איז ווייט פון בית־המדרש, נאָר עכט אידיש, טיעף, שאַרף און שטעכעדיג, נאָר פיין; בייסענדיג, נאָר איידעל; שניידענדיג, נאָר מיט כבוד...

פרישמאנ׳ס א פעליעטאָן לכבוד שבת איז אליין א שטיק שבת, פרישמאנ׳ס א ליעד איז א „זמר לכבוד יום־טוב". אלסדינג איז דורכגעוועבט מיט אידישער פילאָזאָפיע. אלסדינג איז דורכגע־קנעטען מיט אידישע טרערען און מיט אידישען געלעכטער, און אויף אלץ שוועבט דער אידישער גייסט. אלץ איז עכט נאציאָ־נאַליסטיש, און אלץ איז שטענדיג אייגענאַרטיג, טיפּיש, איך וואָלט געזאָגט פרישמאניש. פרישמאן איז פון דעם מין פעליעטאָניסטען, וואָס אז איהר בעקומט דאָס ערב־שבת׳דיגע בלאַט, קעהרט איהר איבער די ערשטע זייט, חאַפּט א קוק פון אונטען אויף דער צווייטער זייט, אויף דער דריטער זייט, דערזעהט איהר איין אונטער־שריפט: ד. פרישמאן — ווייסט איהר שוין פריהער, אז איהר וועט דאָרטען געפינען אי דעם וויטץ, אי דאָס לעצטע וואָרט פון דער צייט, אי דעם אידישען קרעכץ, אי דעם אידישען איינפאַל, — און דאָס אלסדינג אין דער אייגענאַרטיגער פרישמאנ׳ס לייכטער, גלאַטער, פיינער שפּראַך, וואָס לייענט זיך ווי א וואַסער. איהר זענט זיכער, אז איהר וועט דאָרטען געפינען וואָס צום דענקען און וואָס צום לאַכען, און חאָטש דאָס וועט זיך בייסען און חאָטש דאָס וועט אייך אפשר אָנריהרען, אלס מענש און אלס איד, סאַמע דאָרט, וואו סע טהוט וועה, נאָר איהר וועט הנאה האָבען און איהר וועט וועלען לייענען נאָך און נאָך. אָט דאָס איז דוד פרישמאַן. אָט דאָס איז דער כח פון דעם, וואָס איז צו גלייכער צייט א טאַלענט און א דיכטער און א עסטעט און א הומאָריסט, א אייראָפּעאיש געבילדעטער מאַן און דערצו נאָך א תלמיד־חכם, פאַר וועלכען א איד האָט פון תמיד אָן דרך־ארץ.

איך בין איבערצייגט, אז פרישמאנ׳ס יובילעאום וועט זיין א יום־טוב נישט נאָר פאַר דער אינטעליגענץ, נאָר אויך פאַר די ברייטע מאַסען פון אונזער פאָלק, וועלכע האָבען שוין אָנגעהויבען צו אונטערשיידען פון א שרייבער צו א שרייבער, אין וועלכער עס האָט זיך אָנגעהויבען אויסאַרבייטען א ליטעראַרישער גע־שמאַק — און דאָס איז דער פערדיענסט פון אזעלכע שריפט־

שטעלער, ווי פרישמאַן, און אין דעם פערדיענסט האָט פרישמאַן אויב נישט דעם גרעסטען חלק. איך בין איבערצייגט, אז ניט נאָר אין די גרויסע צענטרען, נאָר אין אַלע אידישע שטעדט און שטעדט־לעך, וואו א אידיש וואָרט ווערד געלייענט און אָפּגעשאצט, וועט פרישמאַנ'ס יובילעאום אַרויסרופען א גרויסען אינטערעס און וועט איבערגעהן אומעדום פייערליך און גלענצענד, נישט קוקענדיג דער־רויף, וואָס מיר לעבען איבער א שטיקעל ביטערע צייט. איך בין איבערצייגט, אז די אינטעליגענץ און דאָס פאָלק וועלען זעהען דעם טאָג פונ'ם דאָזיגען יובילעאום אויסצייכענען אויפ'ן פיינסטען אָרט, ווי עס פאַסט פאַר אזא פערדיענטען און בעליעבטען יובילאַר, ווי דוד פרישמאַן. איך בין איבערצייגט אויך אין דעם, אז דער גרויסער סקעפּטיקער, דער בעל־היובל אַליין, שמייכעלט דאָרט ערגיץ אין דער שטיל, מאַכט זיך דערפון: „אידישע יובילעאומס.... אידישער כבוד"... הערט איהם ניט! נעמט איהם, דעם חתן דנן, זעצט איהם אַוועק אויבען־אָן, און פייערט איהם א יובילעאום, א גרויסאַרטיגען, א וואַרעמען יובילעאום, ווי ער האָט דאָס כשר פער־דיענט! פייערט איהם א יובילעאום, ס'זאָל רעש'ען, ס'זאָל זיך לאָזען הערען אויף דער וועלט און ס'זאָל זיין א כבוד סאַי פאַר'ן שריפטשטעלער, סאַי פאַר די לעזער!

לאָזאַנאַ (שווייץ), ערב 1913.

פרישמאַן צו־גאַסט ביי שלום־עליכם

א פאר עפּיזאָדלעך.

געשריבען אין יאָהר 1914.

פרישמאַן צו־גאַסט בײַ שלום־עליכם

דאָס איז געווען שוין לאַנג, גאַנץ לאַנג: מיר ביידע, ניט איך, ניט פרישמאַן, האָבען נאָך אפילו נישט גע'חלומ'ט פון יובי־לעאומס...

פערזענליך האָבען מיר זיך נישט געקענט. נאָר גוטע פריינד זענען מיר געוועזען, אוהבים נאמנים, געשריבען זיך איינס דאָס אנדערע בריוולעך, „ידידי־יקירי־בריוולעך", און געצויגען, געצויגען איינס צו דאָס אנדערע, ווי ס'איז גאַנץ נאַטירליך ביי יונגע שריי־בערס.

נאָר ווי קומט די קאַץ איבער'ן וואַסער, אַז מען איז צעריסען — איינער אין קיעוו, דער אנדערער אין וואַרשאַ — אַ פּאָלג מיך אַ גאַנג!

נאָר ס'איז אַ תירוץ? — אוהבים נאמנים!...

בקיצור — פרישמאַן איז געקומען קיין קיעוו צו־גאַסט צו שלום־עליכמ'ען.

געקומען פרישמאַן!

פערשטעהט זיך, ארויסגעפאָהרען אויפ'ן וואָקזאַל בענגענען פרישמאַנען, געבראַכט פרישמאַנען גלייך צו זיך אַהיים, איהם אָפּגעטראָטען אַ גאַנצען אַפּאַרטאַמענט — גוטע צייטען געווען, זיי וועלען זיך שוין ניט אומקעהרען מעהר...

ווי אזוי מע האָט פערבראַכט די צייט — בעדאַרפט איהר נישט פרעגען. ביידע געווען יונג, ביידע פריש, ביידע פריילין און ביידען האָט געשפּאַרט — לאַכען האָט זיך געוואָלט, לאַכען!

איך וועל ניט דערצעהלען פון די געלעכטערען, וואָס זענען געווען אין שטוב, אין גאַס, אין טהעאַטער. דאָס זענען געווען אָפּ־שניצלעך פון צוויי קונדסים, וואָס האָבען זיך לאַנג־לאַנג געצויגען איינס צו דאָס אַנדערע, און גאָט האָט זיי געהאָלפען — חברה האָבען זיך „צונויפגעסקאָמפּאַניעט". ער האָט געשריבען פּאַראַ־דיעס אויף זיך אליין אינ'ם געשטאַלט פון „אופיר":

„גאָלד און זילבער און באַרליאַנטען" — און מע האָט געלאַכט. מען איז געגאַנגען אין גאַס און מע האָט געקאָפּירט בעקאַנטע פּאַרשוינען — געוויינטליך, ליטעראַטען — און מע האָט געלאַכט.

מען איז געקומען אין טהעאַטער, אין דער אָפּערא, גאַנץ אויבען־אָן אין אַ לאָזשע־בענואַר, האָט זיך דער גאַסט אוועקגע־זעצט דוקא מיט'ן פּנים צו דער טיר און אָפּגעזעסען אַזוי אַלע פיער אַקטען — און מע האָט געלאַכט.

געווען גוטע יאָהרען — זיי וועלען זיך שוין ניט אומקעהרען מעהר, און ניט פון דעם וויל איך אייך דערצעהלען.

איך וועל אייך דערצעהלען נאָר אַ פּאָר עפּיזאָדלעך פון יענער צייט.

עפּיזאָדעל נומער איינס.

ווי באַלד פרישמאַן איז געקומען, נאָך אויפ'ן וואָקזאַל, האָט ער אויסגענומען מיט מיר אַ תנאי: אינקאָגניטאָ — די „חכמי קיעוו" דאַרפען נישט וויסען, אַז ער איז פרישמאַן.

די „חכמי קיעוו" — דאָס איז געווען אַ בינטעל אידישע שריי־בער, צווישען זיי גאַנץ בעריהמטע; צווישען זיי אויך גאַנץ קליי־ניטשקע.

דאָרט זענען געווען: משה אהרן שאַצקעס, יהל"ל, יצחק יעקב ווייסבערג, דובזעוויטש, דאַרעווסקי — און נאָך גאָר־גאָר קליינינקע.

דער גרעסטער טייל פון זיי פלעגן זיין ביי מיר אָפטע געסט, און פון זיי האָט זיך עס פרישמאַן דווקא געוואָלט אויסבעהאַלטען.

וואָס זשע טהוט גאָט? — טראַגט עס אָן איינעם פון זיי צו מיר אַקוראַט דעמאָלט, ווען פרישמאַן זיצט, און עס ווערד אַ שמועס — געוויינטליך, וועגען ליטעראַטור, און, געוויינטליך, וועגען קריטיקער, „אונזערע קריטיקער"; און אונזערע קריטיקער — דאָס איז געווען פרישמאַן, און נאָך אַ מאָל פרישמאַן, און ווידער אַ מאָל פרישמאַן.

איך געדענק שוין ניט אַקוראַט, צי פרישמאַן האָט שטאַרק אָנגעריהרט ערגיץ אין אַ פעליעטאָן אָט דעם נפש, צי ניט שטאַרק, צי נלאַט אין אַ בריעף איהם אָנגעריהרט דעם כבוד, — נאָר וואָס דער פאַרשוין האָט אויסגערעדט אויף דעם פרישמאַנען! אש האָט ער פון איהם געמאַכט! עפר ואפר! מיט דער בלאָטע גלייך! גאָר ניט שייך צו זאָגען! פרישמאַן האָט זיך נאָכגעפרעגט אויף פרישמאַנען, און יענער האָט ניט אויפגעהערט צו שיטען פעך און שוועבעל אויף פרישמאַנען!

נאָך מעהר קונץ: מיר דאַכט, אַז אָט דער איד האָט מיט אַ קורצער צייט פריהער פאַר דעם, אָדער אין דער זעלביגער צייט טאַקי, געהאַט געשריבען צום זעלביגען פרישמאַנען „לכבוד־בריוו־לעך" מיט אַזעלכע טיטלען און מיט אַזוינע קאָמפּלימענטען, אַז ביי'ם גרעסטען עניו קאָן זיך דער קאָפּ פערדרעהען!... די גע־לעכטערען, וואָס זענען דעמאָלט געווען אין קיעוו נאָכדעם, ווי דער נפש איז אַוועק, האָט מען בעדאַרפט הערען, מיין איך, אין וואַרשאַ!

נאָר איך האָב מורא, אַז נאָך אַזאַ שוויץ־באָד איז דאָס געווען פרישמאַן'ס לעצטער „אינקאָגניטאָ"...

עפיזאָדעל נומער צוויי.

„מחברים" פלעגען אָפט, זעהר אָפט קומען צו מיר אין שטוב. איך רעד פון דעם מין „מחברים", וואָס שרייבען און שרייבען און קיינער דרוקט זיי ניט.

איינער אזא מחבר האָט זיך מיר אמאָל געקלאָגט אויף צעדערבוים'ען: „וואָס איז דאָס פאר א מין רעדאקטאָר, אָט דער צעדערבוים? וואָס איך שרייב איהם און שרייב, און ער דרוקט ניט! איך שרייב — און ער דרוקט ניט!"...

א ראָמאַן האָט ער געבראכט צו פיהרען. פון א קליין שטעדטעל אין פּאָלטאַווער גובערניע, און וויל צוויי זאכען: ערשטענס, מירביידע, איך און פרישמאַן, זאָלען איהם איבערלייענען פון אָנהויב ביז'ן סוף.

דאָס הייסט, ניט חלילה מיר זאָלען לייענען. ניין! לייענען וועט ער, און מיר'ן איהם הערכען.

איז איין מאָל אוועק. והשנית — מיר זאָלען איהם דרוקען. דאָס הייסט, ניט דעם מחבר — דעם ראָמאַן זאָלען מיר דרוקען.

ווי אזוי מיר ווילען — אין א צייטונג, א זשורנאל, א בוך — ס'אהרט איהם ניט וואו, אבי דרוקען.

ער וויל זעהר, אז זיין ראָמאַן זאָל זיין געדרוקט.

הכלל, וואָס מחוט מען דאָ? דארף מען זיך אוועקזעצען, הייסט עס, און הערכען, ווי ער וועט לייענען.

פעררויכערט צו ציגאַרען, אוועקגעזעצט זיך גאַנץ בעקוועם אין וויעג־שטוהלען, דעם מחבר — אויבען־אָן ביי'ם טיש מיט'ן פעקעל כתבים — א חיבש פעקעל: דריי גרויסע גראָבע נעדיכטע „טעטראַדען", ביכער!

ניין, איך וועל אייך ניט דערצעהלען וואָס דער מחבר האָט אונז געלייענט.

דאָס איז געווען אַ ראָמאַן „אין דריי טײלען“, אויפ׳ן שניט פון שמ״ר, בעזאַלצען מיט הומאָר און בעפעפערט מיט „סאַטי־ריקאַ“...

נאָר דער גאַנצער אַנטיק האָט געשטעקט אין דעם, ווי אַזוי דער מחבר האָט געלייענט זיין ווערק, ווי אַזוי ער האָט בעטאָנט, געקוועטשט, בע׳טעמ׳ט איטליכס וואָרט בעזונדער, געמאַכט מיט די הענד און מיט אַלע איברים, אָנגעקוואָלען, געשעפּט תענוג, ממש געוואַכסען פאַר נחת, אַליין געלעקט פון זיך די פינגער, ווי אַזוי אַ מענש קאָן נעמען און אַזעלכעס אָנשרייבען מיט אַ פּראָס־טער פען, מיט שוואַרצער טינט אויף ווייס פאַפּיער!...

בעדאַרף מען אייך נאָך דערצעהלען, וואָס פון אונז ביידען איז געוואָרען, אַז מיר האָבען נאָך די ערשטע עטליכע פּראַזען געגעבען אַ קוק איינס אויף דאָס אַנדערע? ברוין און בלוי און אַלערליי קאָלירען — נאָך אַ מינוט, און מיר וואָלטען געווען אָדער דערשטיקט געוואָרען אויפ׳ן אָרט, אָדער געפּלאַצט אויף שטיק־שטיקלעך!

אַ גליק, וואָס דער געלעכטער, וועלכען מיר האָבען אַ היבשע צייט געהאַלטען פערשטיקט אין זיך, האָט זיך דורכגעשלאָגען אַ וועג דורך דער נאָז און איז ארויס לאויר העולם.

דער ערשטער האָט געפּלאַצט פרישמאַן — און אוי־וועה, ווי איך האָב געציטערט פאַר איהם, טאָמער דערזעהט דער מחבר, אַ קשיא אויף אַ מעשה, און האַפּט אַ „טעטראַד“ פון זיינע „טעט־ראַדען“ און גיט איהם איבער׳ן קאָפּ און פלעט פרישמאַנ׳ען דעם מח! אַ גראָשען איז ביי מיר ניט ווערטה געווען דעמאָלט פריש־מאַנ׳ס לעבען!

און שטעלט אייך פאָר אַ הצלחה פון אַ מענשען! — דער מחבר האָט אונז דערזעהען לאַכען, האָט ער זיך אַליין אויך צעל־לאַכט!

ער איז געווען זיכער, אז דאָס האָט אויף אונז געווירקט די זאַלץ פון זיין הומאָר און דער פעפער פון זיין „סאַטיריקאַ".

פּלוצים חאַפּט זיך אויף פרישמאַן:

— גענוג!

מע דאַרף ניט לייענען מעהר. ס'איז אזוי גוט, אז מע פער־שפּאָרט שוין גאָר לייענען ווייטער.

— אַלזאָ, יונגערמאַן, וואָס ווילט איהר?

— איך וויל, מיין ראָמאַן זאָל זיין געדרוקט, און ווייטער גאָר נישט... און געלט — איז וויפיעל איהר וועט זאָגען...

דערזעהען, אז דער יונגערמאַן בענוגענט זיך ניט מיט כבוד אליין — ער וויל נאָך געלד אויך, האָט אונז אָנגענומען א חשק, נעמען דעם יונגענמאַן צו דער ארבייט.

תחילת — דאָס איז געווען פרישמאַנ'ס איינפאַל (איין איינ־פאַל פון א גאון!) — בעדאַרף מען ווייסען די ווערטה פונ'ם ווערק — און דאָס לאָזט זיך ניט אָפּשאַצען, סיידען מע זאָל ווייסען די וואָג, וויפיעל עס וועגט.

און דאָס איז ניט שווער צו דערגעהן. מע נעמט און מע לעגט דאָס אוועק אויף א וואָג, דאָס הייסט (און דאָס איז אויך געווען פרישמאַנ'ס זשעניאַלער איינפאַל!), מע לעגט אוועק אויף איין שאָל דאָס ווערק און אויף דער אנדערער לעגט מען אוועק גע־וויכט, וועט מען דעמאָלט ווייסען אקוראַט.

און מע האָט זיך ניט געפּוילט און מען איז געגאַנגען אין א קלייט, וואו ס'איז דאָ א וואָג, און מע האָט אָפּגעוועגען דאָס ווערק: דריי פונט מיט דריי פערטעל — קיין עין הרע ניט!

אצינד איז געבליבען נאָר איין זאַך: דער מקח?

— מה יקר? ווי טייער זאָל מען רעכענען א פונט?

ווײל דער יונגערמאַן בשום אופן ניט זאָגען וויפיעל.

— וויפיעל איהר'ט זאָגען, אזוי וועט זיין גוט.

איז געבליבען ביי אונז, אז צוויי הונדערט רובעל דער פונט.

— גענוג?

דער יונגערמאַן, וואָס איז שוין בלאו הכי געווען אויפ'ן זיעבעטען הימעל, האָט א זאָג געגעבען:

— עס מעג זיין הונדערט רובעל א פונט, איז אויך גענוג.

האָט זיך אָבער פרישמאַן אוועקגעשטעלט איין מאָל פאר אַלע מאָל: צוויי הונדערט רובעל — ס'איז ווערטה מעהר!

דער מחבר אונזערער איז שיער ניט צעשמאָלצען געוואָרען פאר תענוג:

— שאַ! מילא! אז איהר האָט זיך איינגעשפאַרט צוויי הונדערט, זאָל זיין צוויי הונדערט.

— וויפיעל זשע, הייסט עס, חאפט דאָס אוים ארום און ארום?

און פרישמאַן האָט אָנגעזאָמעלט די נאָז מיט'ן פענסנע מיט גרויס מאַטערניש (עס האַלט זיך ניט אויף פרישמאַנ'ס נאָז קיין פענסנע!), און אַלע דריי האָבען גענומען ארייַנקוקען אין חשבון אריין — עס טרעפט אָן אַקוראַט 750 רובעל, ווי א גראָשען א בייגעל!

דער יונגערמאַן האָט זיך שוין גענומען גלעטען דאָס בערדעל און ווארטען.

מיר האָבען אויך געוואַרט.

— נו?...

— נו־נו?...

— אדרבה?...

— אדרבה ואדרבה?...

און אַט דאָ האָט זיך אַרויסבעוויזען דער גאַנצער טעות: דער יונגערמאַן האָט געמיינט, אַז מיר דאַרפֿען איהם צאָהלען צוויי הונדערטער פּאַר אַ פונט, און מיר האָבען געמיינט, אַז דער יונגערמאַן זאָל אונז צאָהלען די צוויי הונדערטער אַ פונט!

איז דער יונגערמאַן געפאַלען אויף אַ המצאה:

— ווייסט איהר גאָר וואָס? איכ'ל אייך ניט צאָהלען, איהר'ט מיר ניט צאָהלען — נאַט אייך מיין ווערק און דרוקט עס אָפּעט!

האָבען מיר זיך אָבער אַוועקגעשטעלט: ניין! דאָס וועט ניט געהן! פון זינט די וועלט שטעהט איז אַ מנהג, אַז פאַר אַ ווערק אָדער מע צאָהלט דעם מחבר, אָדער דער מחבר צאָהלט — אַנדערש געהט עס ניט!

פון'ם געשעפט איז ניט געוואָרען גאָר נישט ניט.

נאַרישע, יונגעלשע, נאָר גוטע, גליקליכע יאָהרען — זיי וועלען זיך שוין ניט אומקעהרען מעהר!...

נערווי, 1 מאַרט, 1914.

מיין בעקאַנטשאַפט מיט ח. נ. ביאַליק

נעשריבען אין יאָהר 1916.

מיין בעקאַנטשאַפט מיט
ח. נ. ביאַליק

א.

יאָהרען־לאַנג בין איך געשטאַנען אין פערבינדונג מיט ביאַ־ליקען און ניט זוכה געווען פערזענליך זיך צו בעקענען מיט'ן גרעסטען פון אונזערע פּאָעטען, ווייל מיר זענען געווען ווייט איינס פון דאָס אַנדערע. ער האָט געוואָהנט אין אדעס און איך — אין קיעוו. דערנאָך זענען געקומען די גלות־יאָהרען פון נאָך דער רוסישער קאָנסטיטוציע. האָט דאָס מיך פערוואָרפען קיין אויסלאַנד — שווייץ — און פון דאָרטען, איבער'ן אַטלאַנ־טישען ים, קיין אַמעריקא, און אָט אַזוי האָב איך שוין כמעט איינגאַנצען אויפגעגעבען מיין האָפנונג צו בעגעגנען זיך ווען ס'ניט איז מיט'ן ריעז פון די ריעזען. וואָס טהוט גאָט? פאָהרען זיך צונויף די ציוניסטען אויפ'ן קאָנגרעס אינ'ם יאָהר 1907 אין האאַג, און די אַמעריקאַנער ציוניסטען קלויבען מיך אויס פאַר אַ דעלעגאַט, און איך קום צו פאָהרען קיין האאַג, אין האָלאַנד.

ערב קאָנגרעס איז אַ קאָנפערענץ פון העברעאיסטען. איך קום אריין. דער זאַל איז פול. דער טשערמאַן איז א. ל. לעווינ־סקי. קלאַפּט מיט'ן האַמער אין טיש. דער עולם איז אויפגע־רעגט. און מעהר פון אַלע אַנדערע קאָכט זיך עפּיס אַ יונגער־מאַנטשיק. ווייזט אויס, אַ „בורזשוק"; ביי אונז אין דערהיים הייסט ער אַ „קופּטשיק". איך בעטראַכט דעם יונגענמאַנטשיק

און בעשלים, אז דאָס מוז זיין מסתמא אָדער א יונגערמאַן א משכיל, וואָס איז נאַר־וואָס אַראָפּ פון קעסט, אָדער איין איידעם, וואָס זיצט נאָך אויף קעסט. און ווייל ער איז א משכיל און זיין שוועהר איז א איד א בעל־הבית, האָבען די ציוניסטען פון זיין שטעדטעל איהם אויסגעקליבען פאַר א דעלעגאַט, וואָס פאָהרט מסתמא אויף זיינע אייגענע הוצאות קיין האאַג. און איך מיין, אז איך האָב קיין טעות ניט, וואָרום איך בין דאָך א שרייבער, און וועלכער שרייבער איז דאָס ניט קיין פיזיאָנאָמיסט? איך לאָז ניט אַראָפּ קיין אויג פונ'ם קופּטשיק, און דער קופּטשיק שפּרינגט אַלע מאָל אויף. רעדען רעדען אַלע אויף העברעאיש, און ער אויך. אַלע מאָל טהוט ער א שים־אוים:

— אדרבה!... לא! אין אני מסכים! — ער איז ניט מסכים! ער איז ניט איינפערשטאַנען!...

דער טשערמאַן (לעווינסקי) קלאַפּט מיט'ן האַמער. די קאָנ־פערענץ איז צו ענדע. דער עולם קאָכט זיך נאָך. דער טשער־מאַן שטעהט אויף פון טיש. מיר צעקושען זיך. איך וויל געהן. דער טשערמאַן האַלט מיך אָפּ א מינוט.

— וואַרט אוים א ווײַלע. איך וויל אייך בעקאַנט מאַכען יריהער מיט אונזער ביאַליקען.

— ביאַליק איז דענן אויך דאָ? וואו איז ער?

— אָט איז ער דאָך.

און ער שטעלט מיר פאַר דעם בורזשוק.

אָט־אָ־דער קליינער בורזשוק איז דאָס געווען דער גרויסער ביאַליק. די משמעות, אז איך בין ניט אזא שאַרפער פיזיאָנאָ־מיסט...

ב.

אין האאַג האָב איך קיין סך ניט פערבראַכט. נאָר די גאַנצע צייט כמעט זענען מיר מיט ביאַליקען געווען ניט צעשיידט. אויפ'ן ברייטען וויים־זאַמדיגען ברעג פונ'ם וויים־זילבערנעם ים האָבען

מיר שעה'ן־לאַנג שפּאַציערט און געפירט אינטימע געשפּרעכן. עפּיס גלייך ווי מיר וואָלטען געווען בעקאַנט פון יאָהרען און יאָהרען, עפּיס גלייך ווי מיר האָבען זיך אין אונזער ווייטער קינדהייט צעשיידט און איצטער ווידער א מאָל צונויפגעקומען זיך. אימ־ליכער פון אונז האָט געהאט צו דערצעהלען און צו דערצעהלען פון דער פערגאַנגענהייט און פאַנטאַזירען פון דער צוקונפט — און די צייט איז אַזוי קורץ! ביאַליק האָט מיר דאָס וואָרט געגעבען, אַז אויפ'ן צוריק־וועגס שטעלט ער זיך אָפּ ביי מיר אין גענף, וואָס אין דער שווייץ. און ער האָט געהאַלטען וואָרט. נאָך אַ קורצער נסיעה איבער איטאַליע איז ער אויף ראש־השנה אראָפּגעפאָהרען צו מיר קיין גענף.

ג.

אין יענער צייט האָט אָפּגערעכט גלות אין דער שווייץ אויך דער זיידע, מענדעלי מוכר־ספרים, און אויך בן־עמי, וועלכער איז אַ תושב אין גענף עד היום הזה. עס איז זעלבסטפערשטענדליך, אַז יעדער פון אונז דריי האָט געוואָלט דעם כבוד און דעם פער־גניגען צו האָבען ביי זיך דעם גרויסען גאַסט. נאָר אַזוי ווי די אידעע איז געווען מיינע, דעריבער איז דער גאַסט פערפאָהרען גלייך צו מיר. פאַר מיינע קאָלעגען האָב איך עס געהאַלטען דער־ווייל בסוד, געוואָלט זיי מאַכען אַ סורפּריז. אויף מאָרגען, ראש־השנה אין דער פריה, האָב איך גענומען דעם גאַסט און בין מיט איהם אַוועק אין שוהל אריין. דאָרט זענען שוין געווען דער זיידע און בן־עמי. דער זיידע האָט איהם אָפּגעגעבען אַ ברייטען שלום־עליכם. בן־עמי ניט. דער איז געווען אש־להבה, פאַר וואָס ער איז פערפאָהרען צו מיר, ניט צו איהם, צו בן־עמי'ן. ווער עס קען בן־עמי'ן, דער וועט פערשטעהן זיין איבערזיכטיגקייט... אַז ס'איז געקומען צו „אויסנעהמענעס" און מיר זענען ארויס פון שוהל אויפ'ן הויף, האָט זיך בן־עמי ניט געקאָנט איינהאַלטען

און האָט פירגעהאַלטען דעם גאַסט, למאי ער האָט זיך ניט אָפּגע־שטעלט ביי איהם. נישט געהאַט קיין אַנדער תירוץ אויף אַרויס־צודרעהען זיך, האָט ביאַליק זיך געוואָלט פּערענטפערען פאַר בן־עמי'ן, אַז ער האָט עס נישט געקאָנט טהון, ווייל ער איז נאַר־וואָס געקומען פון באַהן.

— ווען? היינט? היינט, דעם ערשטען טאָג ראש־השנה?! דער גרעסטער אידישער דיכטער איז געפאָהרען אום ראש־השנה??!! און פון וועמען הערט ער עס? — פון ביאַליקען אַליין?! שומו שמים!!! — הימעל עפען זיך!!...

און וואָס מעהר בן־עמי האָט זיך געקאָכט, אַלץ מעהר האָט ביאַליק געלאַכט. און וואָס מעהר ביאַליק האָט געלאַכט, האָט זיך בן־עמי געקאָכט. עס האָט אָנגעהויבען ווערען שטאַרק לעב־בעדיג. עס איז געוואָרען אַרום אונז אַ „רעדעל". עס איז אָנ־געקומען דער זיידע. דערזעהען, ווי די אייניקלעך קאָכען זיך, ווי איינער בייזערט זיך, די איבעריגע לאַכען, האָט ער מקיים פּסק געווען בן־עמי'ן אויפ'ן אָרט. ער האָט איהם אויסגעלאַכט, ווי דער זיידע קאָן:

— וואָס זענט איהר עס גאָט'ס סטראַפּטשע אין דער שווייץ אָנצונעמען זיך גאָט'ס קריוודע אין די ימים נוראים? פערלאָזט אייך אויף דעם רבונו של עולם — ער קאָן אַליין בעשטעהן זיין שטעדטעל — האָט איהר געהערט אַ מעשה!

ווער עס קען בן־עמי'ס היציגען טעמפּעראַמענט, וועט פערשטעהן, אַז לאַנג האָט ער נישט געקאָנט זיין ברוגז. און איבער־הויפּט — אויף ביאַליקען. קאָן מען דענן זיין לאַנג ברוגז אויף אַ קונדס, אויף אַ ליעבען קונדס, וואָס לאַכט אַזוי הארצעדיג און מאַכט אייך לאַכענדיג? מיר האָבען באַלד אויפ'ן אָרט געמאַכט אַ פּשרה, אַז ס'איז פאַרפאַלען. סטאַנציע האַלט דער דיכטער טאַקי ביי מיר. נאָר עסען זאָל ער אַמאָל דאָ און אַמאָל דאָרט — אַזוי אַז ער זאָל זיין אונזער אַלעמענ'ס אורח. און אָט אַזוי האָבען מיר פערבראַכט מיט'ן גרויסען גאַסט אַ גוטע וואָך. אַ

אונפערגעסליכע וואָך. אַלע זאַלבעפערט האָבען מיר זיך געלאָזט פאָטאָגראַפירען, לויט דאָס בילד וואָס ליגט דערביי, אונטער דעם שענעם בלויען הימעל, ביי דער גענפער שטילער זעע, אקעגען די הויכע, מיט אייביגען שניי בעדעקטע, שווייצער־אַלפען. און מעשיות זענען דערצעהלט געוואָרען איינציגוויין, מערקווירדיגע פאַסירונגען, וואָס יעדען האָט זיך געטראָפען אין זיין לעבען. איינגע פון די דאָזיגע מעשיות האָב איך דערנאָך בעשריבען און ארויסגעגעבען בעזונדער אין א ביכעל אונטער'ן נאָמען: „פיער זענען מיר געזעסען". מיט איינעם וואָרט, דאָס איז געווען א וואָך פון ביאַליק. און נאָך א מאָל ביאַליק. און וויעדער א מאָל ביאַליק.

ד.

אוועקגעגאַנגען די טומעלדיגע וואָך, אוועקגעפאָהרען דער גאַסט — אוים ביאַליק. שטיל איז געוואָרען אין דער שווייץ. די הויכע, מיט'ן אייביגען שניי בעדעקטע, בערג האָבען זיך חנ'עווריג אָפּגעשפּיעגעלט אינאיינעם מיט'ן בלויען הימעל אין דער שענער שטילער גענפער זעע. עס איז אָבער בעשערט געווען, אז ביאַליק'ס נאָמען זאָל צווישען אונז נאָך אביסעל וועגטילירט ווע־רען צוליעב א נייעם אינצידענט, צוליעב א נייע קונדס'עריי.

אין א שענעם פריהמאָרגען בעקום איך א בריוועלע פון ביאַ־ליקען. אין בריוועלע לאָזט מיך דער גרויסער דיכטער הערען, אז ער האָט פערגעסען ערגיץ אין וועג א פּאָר שטעקשיך, בעט ער מיך, איך זאָל זיך מטריח זיין א קוק טהון אונטער'ן בעט, וואו ער איז געשלאָפען, און אויב איך וועל געפינען זיינע שטעק־שיך, זאָל איך זיי איהם איבערשיקען. געשריבען איז דאָס ברי־וועלע אין ביאַליק'ס סטיל מיט מגלה־טמירין־לשון: „המשעקשיך שלי"... און עס האָט זיך אָנגעהויבען א חתונה מיט שטעקשיך. עס זענען געלאָפען בריעף נאָך בריעף, וואו דאָס וואָרט „שטעק־

שיך" ווערד דערמאנט און איבערגע'חזר'ט און איבערגעקייעט אפשר א מאָל הונדערט. אינ'ם ערשטען בריוועל שרייב איך איהם, אז איך האָב געזוכט די שטעקשיך אונטער'ן בעט, וואו ער, ביאַ־ליק, איז געשלאָפען, נאָר איך וויים ניט פאר געווים, אויב די שטעקשיך זענען זיינע שטעקשיך, אָדער גלאט א פאָר שטעקשיך? און בכדי עס זאָל ניט ארוים חס־ושלום קיין שום טעות, האָב איך געבראכט א פאָטאָגראַפישען אפאראט און האָב אראָפּגענומען א בילד פון די שטעקשיך, און איך שיק איהם ארוים רצוף פה דאָס בילד פון די שטעקשיך, ער זאָל זיך צוקוקען צו די שטעקשיך און זאָל מיר באַלד מודיע זיין דורך א בריוועל, אויב די שטעקשיך זענען זיינע שטעקשיך? קומט מיר אָן א בריוועל פון ביאַליקען, אזוי ווי ער האָט זיך גוט איינגעקוקט אינ'ם בילד פון די שטעקשיך און האָט דערקענט אין זיי זיינע שטעקשיך, אזוי אז ער קאָן שווערען בנקיטת חפץ, אז די שטעקשיך זענען זיינע שטעקשיך, לכן דעריבער זאָל איך, למען השם, איהם ארויסשיקען זיינע שטעק־שיך! ענטפער איך איהם מיט א בריוועל, אז ער זאָל מוחל זיין מיר צושיקען א קבלה אויף די שטעקשיך, וועל איך איהם דעמאָלט ארויסשיקען די שטעקשיך... קומט מיר אָן א בריוועל פון ביאַ־ליקען מיט א גוואלד: היתכן? הישמע כזאת? ווי קאָן ער מיר שיקען א קבלה אויף די שטעקשיך איידער ער האָט בעקומען די שטעקשיך? ענטפער איך איהם, אז ס'איז דאָ איין עצה: איך שיק איהם דערווייל ארוים איין שוך פון זיינע שטעקשיך, וועט ער מיר צושיקען א קבלה אויף די שטעקשיך. און אז איכ'ל בעקומען די קבלה אויף די שטעקשיך, וועל איך איהם דעמאָלט ארויסשיקען דעם אנדערען שוך פון די שטעקשיך. און צום ארויסגעשיקטען שוך האָב איך צוגעלעגט א צעטעלע: „המשך יבוא" — פאָרטזעצונג פאָלגט...

אזוי האָט מען געקונדסט און ארויסגעוואָרפען שטיקלעך, און צווישען רעכטען קונדסעריי האָט מען געטהאָן ערנסטע ליטע־ראַרישע ארבייט אויך — מע האָט געשריבען און איבערגעזעצט

זאכען פון אידיש אויף העברעאיש, ארויסגעגעבען גאַנצע בענדער מעשיות פאַר אידישע קינדער, געפּלאַנעוועט ארויסצוגעבען נאָך מעהרערע זאכען — ביז דער גאָט פון נקמה האָט זיך צעבייזערט און ער האָט אָנגעשיקט א בלוטיגען מבול אויף דער זינדיגער ערד... מיך האָט דער שטראָם אויפגעהאפּט און פערטראָגען אזש אהער, קיין אַמעריקא. ביאַליק איז פערבליבען דאָרט ביי די ברעגעס פונ׳ם שווארצען ים, ווייט פון די, וואָס האָבען זיך גע־שפּיעגעלט אין זיין נשמה, וואָס האָבען זיך געווארעמט אינ׳ם ברען פון זיין טאַלאַנט, וואָס האָבען איהם ליעב געהאַט אָהן א ברעג און האָבען איהם ליעב עד היום הזה.

ניו־יאָרק, ניסן, 1916.

פיער זענען מיר געזעסען

געשריבען אין יאָהר 1908.

פיער זענען מיר געזעסען

פ ע ר ז א נ ע ן :

מ ע נ ד ע ל י מ ו כ ר ־ ס פ ר י ם — א שענער זקן, רעדט צוקערזיס.
ב י א ל י ק — א פאעט, א בעל־מחשבות.
ב ן ־ ע מ י — א איד, וואס קאכט זיך.
ש ל ו ם ־ ע ל י כ ם — איין אלטער בעקאנטער, וואס הערט זיך צו און שרייבט אלסדינג אריין אין א ביכעל.

אלע מיינען, אז בערג, למשל, שטעהען אויף איין ארט. און איך זאג אייך, אז בערג געהען, און נאך ווי אזוי! זיי לויפען! ווען בין איך דערגאנגען דעם דאזיגען שכל? אין דער צייט, ווען מיר, דריי אידישע שריפטשטעלער און איינער א פאעט, האבען געמאכט די ערשטע עקסקורסיע צו די בעריהמטע, מיט אייביגען שניי בעדעקטע, אלפענבערג.

ארויסגעגאנגען א פאר מייל פון שטאדט ארויס, האט זיך אונז אויסגעדאכט: אט־אט זענען מיר ביי די בערג, אט־אט נעם ציה־אויס א האנד — גיט איהר זיי אפ שלום. נאר וואס ווייטער מיר געהען צו זיי, אלץ ווייטער געהען זיי אוועק, אנטלויפען פון אונז. מיר הויבען אן געהן אביסעל גיכער, שטארק גיך, — בלאטע! זיי לויפען נאך גיכער.

— זיי רייצען זיך מיט אונז? — רוף איך מיך אן צום איבעריגען עולם.

— ווער?

— די בערג.

— איך ווייס גאָר ניט וואָס דאָס איז! — רופט זיך אָן מיין קאָלעגע מיט'ן הייסען טעמפעראַמענט, וועלכער איז קלאָר אין די אָלפּענבערג, ווי א איד אין אשרי. — ס'איז קיינמאָל ניט געווען אַזוי ווייט, ווי איצטיגס מאָל. איהר זאָלט מיך פאָלגען, וואָלטען מיר נעגאַנגען אביסעל גיכער.

און אָט אַזוי האָט ער אונז אונטערגעגעבען אַלע מאָל מעהר היץ, מיר זאָלען געהן גיכער, מעהר פון אַלעמען זיך איינגעמיעדט און מחמת דעם איז ער געוואָרען בייז, געזערדט מיט גאַל, געשאָסען מיט פייער, אויסגעלאָזט כל חמתו אויף פאָני־גנב מיט זיין רעוואָ־לוציע און מיט זיין קאָנסטיטוציע.

— שאַט! איך וויל אייך עפּיס פרעגען! — אַזוי האָט זיך אָנגערופען צו אונז אַלעמען דער זיידע רב מענדעלי, און מיר אַלע האָבען זיך אויפגעשטעלט אויף א ווײַלע. — איך וויל, איהר זאָלט מיר זאָגען, יעדער בעזונדער, ווי אַזוי פיהלט איהר זיך אין דער מינוט?

אפנים, אַז מיין קאָלעגע מיט'ן הייסען טעמפעראַמענט האָט דער ערשטער פערשטאַנען דעם זיידענ'ס פראַגע, מחמת ער האָט זיך געאיילט ענטפערען דער ערשטער, ווישענדיג מיט די פּאָלעס דעם שווייס פונ'ם נאָסען שטערן.

— איך פיהל מיך אַזוי גרינג, אַז איך וואָלט געפלויגען, ווי איין אָדלער, נישט אַרומגעקוקט זיך צוריק אפילו אויף א מינוט.

— און איך — מאַכט דער יונגער פּאָעט ביאַליק, איינגע־קוקט זיך אויף מיר — איך פיהל מיך ניט שלעכט, נאָר פליהען ווי איין אָדלער — ווייס איך ניט, אויב איך וואָלט געפלויגען.

אצינד איז געקומען די צייט, איך זאָל אויך עפּיס ענטפערען. און איך האָב געזאָגט:

— איך פיהל, אַז עס וואָלט מיר צוגעקומען א שטיק געזונד, ווען מיר זעצען זיך אָט־דאָ, למשל, אויפ'ן גראָז...

מיין קאָלעגע מיט'ן הייסען טעמפעראַמענט איז געוואָרען אָנגעצונדען. ער האָט געזאָגט, אַז אויב מיר וועלען אָט אַזוי געהן,

װעלען מיר שבת האַלטען אונטער'ן באַרג. מיך האָט ער געמאַכט אויסצודרעהען. ער האָט ניט פערשטאַנען, װי אַזוי נעמט זיך אונטער אַזאַ מענש װי איך געהן, אַז איך װייס, אַז איך קאָן ניט געהן?

פון דעסטװעגען האָט דאָס איהם גאָרנישט געשטערט, ער זאָל צונויפלעגען דעם שירם, פערקאַטשען די פּאָלעס און גלייך מיט אונז אַלע זיך אַ װאַרף טהון אין גרינעם פרישען שמעקעדיגען גראָז אַריין און געניסען טעם גן־עדן פון רוהען אין מיטען פעלד, אונטער גאָט'ס הימעל, און הערען דעם זיידען דערצעהלען אַ מעשה.

* * *

בעשרייבען אַ מעשה און דערצעהלען אַ מעשה — דאָס איז זיך צװיי בעזונדערע זאַכען. פאַרהאַן מענשען, װאָס װעלען אייך בעשרייבען אַ זאַך אויסגעצייכענט, און לאָזען זיי אייך עפּיס נעמען דערצעהלען, צעברעקלען זיי דאָס און צעקייען עס אייך אַזוי, אַז עס שלאָגט צו דער גאַל. און פאַרהאַן מענשען, װאָס װעלען אייך דערצעהלען אַ מעשה טשאַקענדיג, אויסגעטאָקט און אויסגעפּוצט, מחיה נפשות, — און פּרובט, לאָזען זיי דאָס װעלען איבערגעבען אויף פּאַפּיער — איהר זאָלט זיי אַראָפּנעמען דעם קאָפּ! פאַרהאַן נאָך אַ קאַטעגאָריע גליקליכע מענשען, װאָס זענען װייט פון ביידע זאַכען, ניט דערצעהלען, ניט בעשרייבען; נאָר פון זיי רעדען מיר נישט. מיר רעדען פון די, װאָס די נאַטור האָט זיי געבענשט מיט ביידע טאַלאַנטען. דער זיידע רב מענדעלי מוכר־ספרים בעזיצט ביידע מתנות פון זיין ליעבען נאָמען אויפ'ן העכסטען שטייגער. ער, אַז ער דערצעהלט אַ מעשה, מאָהלט ער אַ בילד, און איהר זיצט און הערט און זעהט, און עס דאַכט זיך אייך, אַז איהר לעזט דאָס פון אַ בוך, — ניין! װאָס זאָג איך? עס דאַכט זיך אייך, אַז דאָס לעבט, אַז דאָס רעדט, אַז דאָס קומט־פאָר פאַר אייערע אויגען, און עס װילט זיך אייך אייביג אַזוי זיצען און הערען, און הערען, און הערען...

דער שמועס, וואָס ביי אונז האָט זיך געקייטעלט, האָט זיך אָנגעהויבן, געוויינטליך, פון פּאָליטיק, פון דער אידישער לאַגע אין׳ם אומגליקליכען לאַנד, און מען איז אַריבער אויף דעם, וואָס אונז, שריפטשטעלער, איז מעהר נאָהענט צום הארצען, — אויף דער ליטעראַטור. די גאַנצע צייט איז אָבער דער זיידע געזעסען פערחמורעט, מיט אַ ביטער שמייכעלע אויף די ליפּען, ווי איינער רעדט: „נאַראָנים האָבען געפונען פון וואָס צו רעדען!"... מיין קאָלעגאַ מיט׳ן הייסען טעמפּעראַמענט האָט געוואָלט מאַכען די אונטערהאַלטונג מעהר אינטערעסאַנט, האָט ער אַרויפגעפיהרט דעם שמועס אויף „נאַציאָנאַליזם", און האָט גענומען איינטיילען די רעוואָלוציאָנערען מיט די בונדיסטען מיט די אַריסטאָקראַטען פון איין זייט, און די ציוניסטען מיט די טעריטאָריאַליסטען פון דער אַנדערער זייט, — אַלע האָבען זיך פון איהם ניט געגאַרט! עס האָט אָבער קיינעם נישט גענומען. דער גאַנצער פּולווער מיט אַלע קוילען זענען איצטיגעס מאָל געווען אַרויסגעוואָרפען. דער זיידע האָט זיך אויפגעהויבען מיט אַ קאָפּ העכער פון דער גאַנצער וועלט און האָט געזאָגט, אַז כל זמן עס וועט לעבען די „אונערבאַרעמליכקייט פון עקזיסטענץ" („אכזריות הקיום"), וועט איהם נישט נעמען נישט דאָס „שלעכטע" נישט דאָס „גוטע", וואָרום עס איז נישטאָ אויף דער ערד נישט „שלעכטעס" נישט „גוטעס" — עס איז נאָר דאָ דאָס, וואָס עס איז... און ער האָט אויסגעלאָזט זיין פילאָזאָפישע טעאָריע מיט אַ בקשה צו אונז, זיינע אייניקלעך, אַז מיר זאָלען איצטיגעס מאָל אַראָפּוואַרפען פון זיך די שריפטשטעלערישע קאַפּאָטע, פערגעסען, אַז ס׳איז דאָ אויף דער וועלט אַ קולטור מיט אַ ליטעראַטור מיט בוכדרוקעריי מיט מוכרי־ספרים און פערלעגער און אַרויסגעבער און צייטשריפטען און גאַזעטען, מיט מענשען־רשעים און מענשען־צדיקים, מיט פּאַני, מיט, להבדיל, אידען, מיט נאָך אַזעלכע זאַכען, און מיר זאָלען געדענקען, אַז איצט, אין דעם דאָזיגען טאָג, זענען מיר גלאַט מענשען — טוריסטען, וואָס האָבען געמאַכט איין עקסקורסיע אין די אַלפּענבערג. עלעהיי ענגלענ־

דער! און מחמת מיר זענען אביסעל מיעד, האָבען מיר זיך אני־דערגעזעצט אָט דאָ אביסעל רוהען, און לאָמיר בעסער רעדען, דערצעהלען גלאט אזוי אין דער וועלט אריין.

— מעשיות! מעשיות! — האָבען אויסגעשריען מיר, אלע דריי אייניקלעך. — דערצעהלט אונז עפּיס א מעשה, זיידעניו, א מעשה!

— א מעשה? וואָס פאַר א מעשה זאָל איך אייך דער־צעהלען?

— דערצעהלט אונז, זיידעניו, א מעשה פון זיך אליין, פון אייער אייגענעם לעבען, פון פּאַרצייטען!

— גוט, איך וועל אייך דערצעהלען א מעשה מיט א פערטעל עוף, נאָר מיט א תנאי...

— אז מע זאָל אייך ניט איבערשלאָגען אין מיטען? ניט פערלויפען אויף צו־פריהער? ניט אריינפאָהרען מיט א וואָגען אין שליטען אריין?

— אָט־אָט־אָט! גוט, וואָס איהר ווייסט מיין טבע און וואָס איהר קענט זיך אליין.

אזוי האָט אונז געזאָגט דער זיידע, זיך גענומען צום מדרש, וואָס ער האָט מיטגענומען אין וועג אריין צידה לדרך, פערריסען די ברילען ארויף אויף׳ן שטערן, געגעבען א קוק־אריין, פערמאַכט דעם מדרש, אראָפּגעלאָזט די ברילען צוריק אויף דער נאָז און אָנגעהויבען מיט א ניגון פון דער גמרא:

א.

אַ מעשה מיט אַ פערטעל עוף

— הערט זשע, אָמר רבי יוחנן — האָט רבי יוחנן געזאָגט: איבער קמצא ובר־קמצא איז חרוב געוואָרען ירושלים; איבער א

הוהן מיט א האָהן איז חרוב געוואָרען די שטאָדט ביתר; איבער א פלעקעל פון א וואָגען איז חרוב געוואָרען טור־מלכא. ערלויבט מיר צוצוזעצען: איבער א פערטעל עוף איז פון אבראַמאָוויטש געוואָרען מענדעלי מוכר־ספרים. הערט א מעשה!...

מיר רוקען זיך צונויף אַלע דריי נאָך נעהענטער צום זיידען, און דער זיידע הויבט־אָן צו דערצעהלען בזה הלשון:

— שטעלט אייך פאָר א גרויסען פיערעקעכיגען פּלאַץ, פער־בויט פון איין זייט מיט א ברייטען מויער, א פּאַלאַץ, פון דער אנדערער זייט — מיט א שענעם בית־המדרש, ביי דער זייט, להבדיל, א מרחץ, א גרויסע קיך, ברייטע שטאַהלען און קאַמערס מיט קעמערלעך — דאָס איז דער „הויף". וועמענ'ס הויף — דאָס וועט איהר וויסען שפּעטער. אין בית־המדרש זיצען יומם ולילה צעהן אידען לומדים און לערנען. נאָר אז מע זאָגט אייך צעהן אידען לומדים זיצען און לערנען, שטעלט איהר זיך שוין פאָר אין דער פּאַנטאַזיע די געוויסע „עשרה בטלנים", דאָס הייסט: פער־שמירטע, אָפּגעריסענע, אָרעמע לעדיג־געהער. האָט צייט! דאָס זענען געווען צעהן שענע זויבער־געקליידעטע פאַרשוינען, מיט ליכ־טיגע פּנים'ער, געקליבענע לומדים פון דער ליטא, וואָס יעדער פון זיי וואָלט געמעגט זיין א רב בכל תפוצות ישראל. א זכיה האָט געהאַט דער, וואָס איז צוגעלאָזט געוואָרען צו הערען פון זיי א וואָרט. אַלע פריה און פאַרנאַכט האָט מען דאָרט געדאַוונט — דאָס איז זעלבסטפערשטענדליך. האָט איהר אייך דעם בית־המדרש. אצינד וועלען מיר זיך דורכגעהן מיט אייך אין קיך אריין. נאָר אז איך זאָג אייך א קיך, זאָלט איהר ניט מיינען, אז איך רעד פון סתם א קיך מיט איין אויווען, מיט איין אונטערן־אויווען, מיט איין אויפ'ן־אויווען און מיט א קאַץ. ניין, דאָס מיין איך א גאַנצען רעסטאָראַן מיט לאַנגע געדעקטע טישען, און אויף די טישען — פון כל טוב: פיש און פלייש און ביער און פירות אַלערליי, און כל דכפין — פראַנק און פריי פאַר דער גאַנ־צער וועלט, מיט צוויי טיהרען, פון איין טיהר אריין, פון דער

אנדערער ארוים, אויף און אפּ, ווי אויף א יאריד! און די קאַ־מערען מיט די קעמערלעך זענען געפּאקט מיט פּראָוויזיע אויפ'ן גאַנצען יאָהר, און משרתים, דיענערס און דיענסטען און משגיחים, דרעהען זיך ארום הין און הער, און עס קאָכט ווי אין א קעסעל. ווער עס קאָכט, ווער עס באַקט, ווער עס דערלאַנגט עסען, ווער עס וואַשט, ווער עס פּרעסט, ווער עס הייצט דאָס באָד, ווער עס לעשט די ליכט אום שבת, — דערויף איז פאַרהאַן אין הויף א בעזונדערער פּאַרשוין, א שבת־גוי מיט'ן נאָמען פּאַוולאָ, וואָס פון איהם האָב איך אייך נאָר א בעזונדערע מעשה. איהר קאָנט פער־שטעהן, ווער דער פּאַוולאָ איז — אז ס'זענען געווען מענשען, וואָס פלעגען ביי דעם פּאַוולאָ זיך נאָכפרעגען, ווען איז ראש־חודש און ווען איז דער מולד... נאָר מיר לאָזען פאַרלויפיג פּאַוולאָ צו־רוה, און מיר קעהרען זיך אום צוריק אין „הויף" אריין. דאָס האָט איהר אייך דעם פּרוזדור, דעם אריינטריט. אצינד וועלען מיר זיך מטריח זיין מיט אייך אין טרקלין, אין פּאַלאַץ אריין, זיך בעקענען מיט'ן אייגענטהימער פונ'ם „הויף".

שטעלט אייך פאָר א בילדשענעם מענשען, האַלב־אידיש, האַלב־אייראָפּעאיש געקליידט, מיט אונטערגעבויגענע פּאות, מיט א ווייסען קאָלנער, מיט א ליכטיג שטרענגען פּנים, מיט מאַניערען פון א פירסט. דער גאַנצער „הויף" שטעהט פאר איהם ווי פאר א מלך. אין שטוב איז ריין, זויבער, רייך, נאָר איינפאַך און שטרענג, און זעלטען ווער עס האָט די עהרע אהער אריינצוטרעטען, א חוץ שבת; און קומט שבת, ווערד געדעקט א לאַנגע רייהע פון טישען, און א חוץ דער פאַמיליע ווערען איינגעלאַדען אויך נעסט פון די פאָרנעמסטע אורחים. איך האָב אייך פערגעסען מיטצוטיילען, אום איהר זאָלט האָבען א ריכטיגען בעגריף פון דעם „הויף", אז אין שטוב דרעהט זיך ארום אויך א גלות. דאָס איז א דייטש, א לעהרער צו די קינדער, וואָס לעהרענט מיט זיי „שפּראַך". אויבענאָן, אויף א הויכען שטוהל, זיצט דער בעל־הבית, דער אייגענטהימער אליין, און אלע אויגען זענען צו איהם.

ווייסט איהר, ווער דאָס איז? דאָס איז אַ ליטווישער גביר, אַ איד אַ סוחר, רב יונה סלוצקער, און די מעשה קומט־פאַר נישט אין קיין אַנדער שטאָדט, נאָר טאַקי אין סלוצק.

אַצינד לאָזען מיר איבער דעם בן־מלך און נעמען זיך צו דער בת־מלכה, דאָס מיין איך — צו רב יונה סלוצקער׳ס טאָכטער, וואָס איהר נאָמען איז געווען פייגעל און גערופען האָט מען זי די „קליינע אויגעלעך״, נישט בלשון סגי־נהור, ווייל זי האָט געהאַט גרויסע אויגען, נאָר טאַקי דערפאַר, ווייל זי האָט געהאַט זעהר קליינע אויגעלעך, און מחמת רב יונה סלוצקער איז געווען אַ איד אַ גביר און די טאָכטער האָט געהאַט קליינע אויגעלעך, האָט מען איהר געזוכט אַ חתן איין אָרעם בחור, נאָר אַ מושלם, אַ צאַצקע, אַזעלכען, וואָס זאָל זיין איינער ביי גאָט דער אַנדערער ביי איהם, — און גאָט האָט איהם געבראַכט די מציאה אין שטוב אריין.

איהר שטויסט זיך שוין אודאי, אַז דאָ וויל איך אייך דער־צעהלען שוין פון זיך. אַלזאָ, מוז איך אייך דערקלערען, ווער בין איך געווען און וואָס בין איך געווען צו יענער צייט. מיך האָט גאָט געבענטשט מיט דריי טיטלען מיט אַ מאָל. איך בין געווען אַ „יתום״, אַ „יורש״ און אַ „נשרף״. אַ יתום בין איך געווען פון טאַטע־מאַמע אין אַ קליין שטעדטעל אין דער ליטא, אין קאַ־פוליע. אַ יורש בין איך געווען אויף אַ חלק פון דער דירה, וואָס איז געבליבען אונז בירושה — געוויינטליך, ניט אויף אַ גרויסען חלק: דעם גרעסטען חלק האָט געהאַט מיין עלטערער ברודער, דער בכור; אויף מיין חלק האָט זיך אָנגענומען סך־הכל אַ „זיבע־טעל״, וואָס אַז מע זאָל געווען די דירה צו יענער צייט פערקויפען, וואָלט זיך אָנגענומען אויף מיין חלק אודאי אַ קערבלעך דרייסיג, און געווים זענען געווען אַ סך אַזעלכע, וואָס האָבען מיר מקנא געווען. נאָר אַזוי ווי מע האָט די דירה בעצייטענס ניט פער־קויפט, — און שולדיג זענען אין דעם געווען טאַקי די יורשים

אליין — איז זי אין דער גרויסער שרפה, וואָס עס איז געווען ביי אונז אין קאַפּוליע, אָפּגעברענט געוואָרען, און צו מיינע צוויי טיטלען, „דער יתום" און „דער יורש", איז צוגעזעצט געוואָרען א דריטער טיטעל: „דער נשרף", וועלכער האָט איינגעשלונגען יענע ערשטע צוויי טיטלען, ווי די זיעבען מאָגערע קיה פון מצרים, וואָס האָבען אזוי בריה'ש איינגעשלונגען אין זיך די זיעבען פעטע קיה, אזוי אז קיינער האָט ניט דערקענט, וואָס פאר א גוטען אָנ־בייסען זיי האָבען געהאט...

מילא, דערצעהלען אייך וואָס אין קאַפּוליע האָט זיך אָפּגע־טהאָן בשעת פונ'ם „יתום" מיט'ן „יורש" איז געוואָרען א „נשרף" — וויל איך נישט. דאָס לאָז איך איבער אויף איין אנדערש מאָל. איך וויל אייך נאָר מודיע זיין, אז עס האָבען זיך געפונען גוטע בארעמהערציגע מענשען, וואָס האָבען רחמנות גע־האט אויפ'ן „יתום" דעם „נשרף" (דער טיטעל „יורש" איז אוועק, וואו דער ליעבער שבת־קודש געהט אוועק) און האָבען איהם אָפּ־געפיהרט פון קאַפּוליע קיין סלוצק צו רב יונה סלוצקער אין בית־המדרש אריין — לערנען.

מיין איבערראשונג, אז איך בין אָנגעקומען צו רב יונה סלוצ־קער אין „הויף" אריין, לאָזט זיך ניט בעשרייבען. איך בין זיכער, אז קיין תלמיד פון דער ישיבה און קיין סטודענט פון אוניווער־סיטעט האָט אזוי פלייסיג נישט געלערענט און אזוי פיעל הנאה געהאט פון דעם לערנען, ווי דער „יתום" פון קאַפּוליע האָט געהאט ביי רב יונה סלוצקער אין בית־המדרש. אייביג וועל איך ניט פערגעסען די לאַנגע ווינטער־נעכט אינ'ם העל־בעלייכטען גוט־אָנגעהייצטען בית־המדרש, אויף די גלאַטע בענק מיט די געפּאָ־לירטע סטענדערס, וואו דאָס קול קלינגט זיך אָפּ מיט א זעלטענער זיסקייט, וואָס צעגעהט זיך ממש אין די ביינער. נאָכדעם — דאָס געשמאַקע דאַווענען מיט'ן ערשטען מנין פאַרטאָג, אז דער רבונו־של־עולם אליין שלאָפט נאָך, און נאָכ'ן דאַווענען — דאָס הייסע

גלעזעל טיי מיט זודיגע מילך מיט פרישע געבעקס, נאָר־וואָס פונ׳ם אויווען. און על כולם — פרייטאָג אין באָד אריין מיט די פּראַכטפולע שטיינערנע בענק, ריינע שעפלעך, מחיה׳דיגע שפּריי־צערס, ריינע באַסיינס אויף צו שווימען — איין אמת׳ער גן־עדן! איך זאָג אייך דעם אמת: איך וואָלט וועלען אייביג זיין אַ „יתום״ אַ „נשרף״ און זיצען ביי רב יונה סלוצקער אין „הויף״, אַלס אָרעם־בחור, און לערנען. איז דאָך אָבער דאָ אַ שטן מקטרג אויף דער וועלט, געהט ער און רעדט אָן די לומדים, וואָס האָבען מיט מיר געלערענט אין בית־המדרש, אַז זיי זאָלען רעדען מיט רב יונה סלוצקער וועגען דעם קאַפּוליער אָרעם־בחור, און רב יונה סלוצקער גיט אַרויס אַ בעפויל, אַז שבת זאָל מען מיך ברענגען צום „טיש״. פונ׳ם שמועס, וואָס די עשרה בטלנים האָבען גע־האַט צווישען זיך, האָב איך פערשטאַנען, אום וואָס דאָ האַנדעלט זיך. קיין גרויסער חכם דערצו האָט מען ניט בעדאַרפט זיין, וואָרום זיי האָבען מיר גלייך אָרויסגעזאָגט, אַז איך בין אַ גרויסער בר־מזל, און האָבען שוין געקוקט אויף מיר ווי אויף אַ פּרינץ, ווי אויף רב יונה סלוצקער׳ס טאָכטער׳ס חתן.

וואָס איך האָב איבערגעלעבט יענעם טאָג, ווען איך האָב בעדאַרפט צום ערשטען מאָל געהן צום „טיש״ — בעדאַרף איך אייך נישט דערצעהלען. דער כח הדמיון האָט מיך געחאַפּט אויף די פליגלען און האָט מיך אוועקגעטראָגען צו אַלדי שוואַרצע יאָהר, ערגיץ הינטער די הרי־חושך, און איך האָב מיך דערזעהן זיצען אויבענאָן אויף אַ גאָלדענעם שטוהל, אָנגעטהאָן אין סאַמע זיידענע מלבושים, און דער גאַנצער „הויף״ מיט די עשרה בטלנים מיט, להבדיל, פּאַוולאַ דעם שבת־גוי קניהען און בוקען צו מיר, און איך שאַף מיך מיט זיי, זיי זאָלען מיר דערלאַנגען די גמרא... און פּלוצים, איך טהו אַ קוק — עס פליהט אַ קאַרעטע מיט געגילטע רעדער און מיט ברענענדיגע פערד, און אין קאַרעטע, זעה איך, זיצט צעלעגט אַ גראַף — דער „יתום״, דער „יורש״, דער „נשרף״ פון קאַפּוליע, און וויל נאַרנישט אַ קוק טהון אויף מיר...

— וואָס נעמסט דו זיך איבער אַזוי? — טענה איך צו איהם. — דאָס בין איך דאָך טאַקי אַליין, הײנט וואָס איז מיט דיר דער יחוס?...

— הקיצור, איך וועל אײך נישט מאריך זײן, קינדער, מע האָט מיך געבראַכט צום „טיש" דעם ערשטען פרייטאָג־צו־נאַכטס און מע האָט מיך אוועקגעזעצט ביי'ם עק טיש, פונקט אקעגען דעם גביר און אַקעגען דעם גביר'ס טאָכטער מיט די קלײנע אויגע־לעך. דער גביר האָט אַלע מאָל געוואָרפען אויף מיר אַ פּאָר שווארצע שאַרפע שטרענגע אויגען, מיט וועלכע ער האָט מיך דורכגעניזעט דורך און דורך. די „קלײנע אויגעלעך" האָבען גע־קוקט צו זיך אין טעלער אריין. מיר איז געווען ניט אַם בעסטען — דאָס דאַרפט איהר אַליין פערשטעהן.

אָפּמאָהלען אייך די פּרעכטיגע סעודה — למאי זאָלט איהר מיך נויטען, איך זאָל אייך טהון אַזאַ זאַך, וואָס איהר קאָנט דאָס געפינען אין שבועות'דיגען „אקדמות"? איך וויל אייך נאָר זאָגען איינס: דעם ערשטען מאָל אויף מיין לעבען האָב איך דערזעהען אַזוי פיעל טעלער מיט טעלערלעך! און גלאַנצענדיגע, גלאַטע, גלימשיגע. איהר מיינט, ס'איז אַ מעלה? האָט צייט, איהר וועט עפּיס הערען! דערצו דאַרף איך מיך מודה זיין, אַז מיט'ן שכל פון גאָפּעל־מעסער בין איך צו יענער צייט נאָך עפּיס נישט אַזוי שטאַרק בעקאַנט געווען, און דאָ דערלאַנגט מען אייך, אַ געבראָ־טענעם, אַ פערטעל עוף, גוט איינגעפרעגעלט אין שמאַלץ, אָנגע־פילט און בעגאָסען מיט אַ מין זאַך (צימעס מן הסתם?), וואָס איך האָב עס נאָך קיינמאָל ניט פערזוכט. אודאי דאַרף מען זיין אַ גרויסער חכם, מע זאָל פערשטעהן, אַז דאָס איז ניט קיין שלעכ־טער מאכל. נאָר במה דברים אמורים — ווען איז דאָס גערעדט געוואָרען, אַז מע זאָל דאָס נעמען אין האַנד אריין, ווי גאָט האָט געבאָטען, און טהון מיט דעם דאָס, וואָס דער טאַטע האָט געטהאָן. ווי זשע איז אָבער דער דין, אַז מע דאַרף נאָכקוקען וואָס אַנדערע

טהוען? איך קוק און זעה, אז אלע קלינגען זיך, בריה'ן זיך מיט'ן מעסער און מיט'ן גאפעל, — קליג איך מיך אויך און בריה מיך אויך מיט'ן מעסער און מיט'ן גאפעל, און דא דער גביר מיט זיינע שארפע שטרענגע אויגען, וואס נידערען אייך גלייך אין דער נשמה אריין! איהר קאנט זיין ווי הונגעריג, מוזט איהר פערלירען דעם אפעטיט. אוועקלעגען דעם גאפעל מיט'ן מעסער איז אבער אויך ניט קיין פלאן. שלעכט! פלוצים — אז מיין פערטעל עוף הויבט זיך ניט אויף פונ'ם טעלער, גלייך ווי עס וואלט ביי דעם אויסגע־וואכסען פליגעל, און טהוט ניט א פליה איבער'ן גאנצען טיש — און גלייך דעם גביר אין פנים אריין, און פונ'ם פנים גלייך אויף זיינע ריינע שענע רייכע שבת'דיגע בגדים?!!!

. . . .

. . . .

. . . .

איהר ווילט וויסען דעם סוף פון דער מעשה? איהר ווייסט איהם שוין... דער גאנצער מיין מיינער איז געוועזן — ערשטענס, מיר זאלען אביסעל אויסרוהען די פיס, און, צווייטענס, חאטש א האלבע שעה ניט רעדען פון אונזערע מכות. אצינד קאנען מיר געהן ווייטער.

און מיר האבען זיך אויפגעהויבען פון דער ערד און מיר זענען אוועק ווייטער.

ב.

דעם זיידענ'ס האטעל

עס טרעפט אייך אמאל, אז איהר זאלט וועלען זיין ניט דאס, וואס איהר זייט? איך, למשל, וואלט א בעלן געוועזן אמאל זיין ניט קיין איד — געוויינטליך, ניט אויף שטענדיג, חלילה! איך

מיין נאָר אַזוי, אויף אַ קורצער צייט, און אָנקוקען מיט מיינע נישט־אידישע אויגען, וואָס פאַר אַ פּנים עס האָט בשעת אידען געהען און רעדען און פּילדערען און שפּארען זיך און מאַכען מיט די הענד? איך מיין, עס שיינט צו זיין אַ העכסט־אינטערעסאַנ־טעם בילד? אַ גאַנץ געוויינליכער שמועס וואָלט געווים אויס־געזעהען אין מיינע אויגען, אַז מע קריעגט זיך און מע רייסט זיך, און בשעת צוויי אידען אַמפּערען זיך איבער אַ פּרינציפּיעלער פראַגע, ווענגען ווען פאַרגעהט די זון, ווענגען ווען האָבען מיר הייג־טיגען יאָהר ראש־השנה, ווענגען וויפיעל קאָן ווערטה זיין אָט דער דאָזיגער מויער, וכדומה, — וואָלט איך זיכער מיינען, אַז מע קריעגט זיך און עס האַלט ביי פּעטש.

די דאָזיגע געדאַנקען זענען מיר געקומען אין קאָפּ אריין אין דער צייט, ווען מיר, דריי אידישע שריפטשטעלער און איינער אַ פּאָעט, האָבען געמאַכט די ערשטע נסיעה צו די בעריהמטע אַלפּענ־בערג. כמעט אַלע די, וואָס מיר האָבען בעגעגענט אויף אונזער רייזע, צווישען זיי פראַנצויזען, דייטשען און ענגלענדער, האָבען זיך אָפּגעשטעלט און עפּים ווי פערוואונדערט געקוקט אויף אונז, גלייך ווי מיר וואָלטען אָנגעקומען מי יודע פון וואָס פאַר אַ לאַנד און געגאַנגען אָנגעטהאָן מי יודע אין וואָס פאַר מלבושים. איך רעכען, אַז ס'איז געווען דערפאַר, וואָס מיר האָבען געשמועסט טאַקי אביסעל צו הויך, און אביסעל דערפאַר, וואָס מיר האָבען גערעדט אינאיינעם אַלע פיער. רעדען אַלע אינאיינעם איז אַ קונסט, וואָס נאָר מיר, אידען, בעזיצען דאָס: קיין אַנדער פאָלק קאָן זיך ניט בעריהמען דערמיט. אונזערע אסיפות, דין־תורהס, שמחות און זיצונגען האָבען אַ שם אויף דער וועלט. פּאַרלאַמענ־טאַריזם, דאָס הייסט, אַז יעדער איינציגער זאָל רעדען בעזונדער, איז אַ נייעס, וואָס מיר האָבען דערמיט צו פערדאַנקען דעם ציוניזם און, איבערהויפּט, דעם דאָקטאָר הערצעל. דאָס איז טאַקי אַ גוטע זאַך, נאָר ניט אומעדום און ניט אַלע מאָל. וואָסער אַ פּנים האָט פּאַרלאַמענטאַריזם ביי דריי אידישע שריפטשטעלער

און איינעם א פּאַעט, בשעת מע גענט זאַלבעפערט אין דער שווייץ צווישען די בעריהמטע, מיט אייביגען שניי בעדעקטע, אַלפּענבערג און מע רעדט אַלע פיער וועגען ליטעראַטור, פּאָעזיע, תּלמוד, מדרש, היסטאָריע, פּאָליטיק, רעוואָלוציע, וכדומה אזעלכע זאַכען? מיר וועלען דאָך ניט מאַכען גערעדנדיג א „זיצונג" און אויס־קלויבען א פּרעזידענט און בעטען ביי איהם דאָס וואָרט!

די מענשען, וואָס מיר בעגעגענען, די פראַנצויזען, דייטשען און ענגלענדער, גענען אויף די אייגענע בערג, וואָס מיר, נאָר זייער גענן איז ניט אינטערעסאַנט. זיי גענען און שווייגען, אָדער אז זיי רעדען, רעדען זיי אזוי שטיל, אז קוים־קוים וואָס מע הערט. יעדער פון זיי האָט אין זינען נאָר זיך, נאָר זיין אייגענעם מאָגען. דאָס איז א כּלל: אז עטליכע מענשען גענען צוזאַמען און שווייגען, איז א סימן, אז זיי זענען פערטיעפט אין זייערע מאָגענס. אידען זענען ווייט פון אזעלכע זאַכען. א מאָגען איז ביי אונז א באַמבע, וואָס די נאַטור האָט אונז אָנגעהאַנגען, ווי איין אינוועניגסטע טאָרבע, איין אָפּקומעניש אויף דער וועלט. איך זאָג עס ניט פון זיך. דער זיידע רב מענדעלי האָט דאָס שוין אָנגעריהרט וויפיעל מאָל אין זיינע אומשטערבליכע כּתבים.

ווי אזוי די מעשה איז — אַלע דורכגעהער האָבען אויף אונז געקוקט מיט גרויס בעוואונדערונג. אייניגע האָבען זיך אָפּגע־שטעלט און איינגעהערט זיך אין אונזערע געשרייען, געוואָרט, אַפּנים, ביז מיר וועלען זיך אָנהויבען שלאָגען. שוטים! זיי ווייסען ניט, אַפּנים, אז נאָך אזעלכע אמת'ע גוטע פריינד, ווי מיר, איז שווער צו געפינען אויף דער גאַנצער וועלט, חאָטש קיין קאָמ־פּלימענטען מאַכען מיר נישט איינס דעם אַנדערען, אין קאָרטען שפּיעלען מיר ניט, און פון אַנדערע תּענוגים פון עולם הזה, וואָס בינדען־צונויף בעקאַנטע מענשען, ווייסען מיר נישט. אונזער גאַנצעם פערגניגען איז, אז דער אידישער גלות טרייבט אונז אַמאָל צוזאַמען אויף איין פּלאַץ, גיסען מיר אויס איינס פאַר דאָס אַנ־דערע אונזער פערביטערט האַרץ, וויינען צוזאַמען אויף גלות

השכינה, בעדויערען די אָרעמע צעשלאָגענע „קליאטשע", אָדער די „כנסת ישראל", און אז נאָט העלפט, מע נעמט צו ביסלעך משקה אמאָל ביי א מלוה־מלכה, ווערד מען אזוי שטארק פרייליך, אז עס גיסען זיך אזש טרערען פון די אויגען...

* * *

די זון האָט נעהאַלטען אין רעכטען שפאַציערען איבער'ן העל־בלויען שווייצארישען הימעל, בענאָסען די בערג ארום און ארום מיט גאָלדענע סנאָפּעס, וואָס האָבען זיך צעשאָטען אזוי ווי זאנגען איבער די אייביגע שטיינער און געקייקעלט זיך אראָפּ־בארג, איבער גרינע טהאָלען, און אריינגעפאַלען אינאיינעם מיט די שלענגעלדיגע וואסערלעך אין דער גלענצענד־בלויער אונרוהי־גער „ראָנא", וואָס לויפט מיט א געזאנג צווישען די פעלזען, נאָט ווייסט פון ווען־אָן און ביז וואנען, גאָט ווייסט פאר וואָס און צוליעב וואָס און צוליעב וועלכען צוועק? און מיר זענען נאָך אלע אונטער'ן בארג, וואָס וואכסט פאר אונזערע אויגען, ווערד אלע מינוט ברייטער און העכער און שענער, און עס דאכט זיך, אז ער לויפט שוין ניט מעהר פון אונז, ווי פריהער, נאָר, אדרבה, ער געהט אונז אקעגען מקבל־פּנים זיין, קוקט אויף אונז פריינדליך, נאָר מיט גדלות, ווינקט צו אונז, אז מיר, פיער אידישע שריפט־שטעלער, זאָלען זיך מטריח זיין אהין, צו איהם ארויף, נאָהענט צום הימעל, צו גאָט'ס שטוהל; דאָרט וועט ער אונז ציינען זיינע גרויסע וואונדער; דאָרט וועט ער אונז לייענען א קאפּיטעל פון מעשה־בראשית; דאָרט וועט ער אונז דערצעהלען וואָס גאָט קאָן, און פון דאָרט וועט ער אונז בעווייזען דאָס נידעריגע, נארישע וועלטעל, וואו נארישע קינדער האָבען אויסגעבויעט קליינע שטי־בעלעך און האָבען דאָס א נאָמען געגעבען שטעדט, געלאָזט לויפען קליינע וועגעלעך און האָבען דאָס א נאָמען געגעבען באהנען, האָבען זיך פערשטעלט פאר מלכים, קעניגען און פּרעזידענטען,

שפיעלען אין מלחמות, ים־געשלעג, הארען און קנעכט — פונקט אזוי ווי ביי די גרויסע...

ביי יעדען פון אונז בעקומט דער בארג איין אנדער נאמען: ביי איינעם הייסט ער „דער זקן״; דער אנדערער האט געפונען, אז איהם פאסט הייסען „דער גדול״; נאך איינעם איז געפעלען איהם א נאמען געבען „רב זייט זשע מוחל״. דעם זיידען רב מענדעלי האט זיך פערגלוסט ארפבערענגען אהער דעם גרעסטען ריעז עוג מלך הבשן, וואס זאל חאפען דעם בארג אויף די פלייצעס און לויפען מיט איהם ת״ק מייל אין איין אטהעם און וועלען ארויפווארפען איהם אויף די אידען; פלוצים טהוט גאט א נס און עס וואכסען־אויס ביי׳ם מערדערישען קעניג צוויי צייהן, איינער ארויף, דער אנדערער אראפ, און דער מערדערישער קעניג בלייבט שטעהן מיט׳ן בארג, ניט אהער, ניט אהין — א זעלטען טראגיקאמישעם בילד!...

— ווי אזוי הייסט ער, אט דער שענער בארג?

אלע אויגען קוקען אויף מיין קאלעגא מיט׳ן הייסען טעמפעראמענט — ער איז דאך אין דער שווייץ א גאנצער בעל־הבית: ער קען זיך, זאגט ער, מיט אלע בערג און איז אויסגעבונדען מיט אלע טייכען און טייכלעך — מיט איינעם א ווארט, א „היימישער מענש״. מיין קאלעגא מיט׳ן הייסען טעמפעראמענט האט זיך אפגעשטעלט, געווארען רויט, געריבען זיך דעם שטערן, געקוקט ארויף, אויפ׳ן סאמע שפיץ בארג; נאכדעם האט ער אויסגעשפיגען מיט אזא כעס, גלייך ווי עמיצער וואלט איהם אנגעטראטען אויפ׳ן פוס:

— טפו זאל דאס ווערען! איך האב פערגעסען דעם נאמען פונ׳ם בארג! געוואוסט נאר־וואס — און פערגעסען! וואס זאגט איהר דערויף?

— פערגעסען? — רופט זיך אן דער זיידע רב מענדעלי. — הערסט דו! וואס פערגעסעניש מאכט — פרעגט ביי מיר. נישטא

קיין ערגערע שטראָף אויף דער וועלט, ווי אז מע פערגעסט! מיר איז בעקאַנט דער טעם, אז מע ווייסט עפּיס א זאַך און פּלוצים פליהט דאָס ארוים פון זכרון, ווי א פויגעלע פון דעם שטייגעלע — געה חאַפּ דאָס! פערגעסעניש איז א חולאת, איין אַנשיקעניש, איין אומגליק אויף א מענשען! אויב איהר ווילט, קינדער, וועל איך אייך דערצעהלען א מעשה, ניט קיין פאַנטאַזיע, נאָר טאַקי א מעשה שהיה, וואָס מיט מיר האָט געטראָפען אין אדעס פאַר עטליכע יאָהרען. א מעשה מיט א האָטעל...

— איך וועל אייך דערצעהלען א שענערע מעשה, וואָס מיט מיר האָט געטראָפען אויך אין אדעס!... הערט איהר? ס'איז ווערטה צו בעשרייבען!...

אזוי האָט זיך אָנגערופען מיין קאָלעגע מיט'ן הייסען טעמ־פּעראַמענט און האָט שוין געוואָלט אָנהויבען דערצעהלען, האָט איהם דער פּאָעט איבערגעשלאָגען:

— אָט וועל איך אייך דערצעהלען נאָך א שענערע מעשה, וואָס מיט מיר האָט זיך געטראָפען, ניט אין אדעס, נאָר אין זשיטאָמיר!

— און וואו בין איך? — האָט זיך ארויסגעחאַפּט דער פּער־טער, טאַקי איך אליין. — איך וועל אייך בעסער דערצעהלען א מעשה פון דריי שטעדט מיט א מאָל, וועט איהר זיך האַלטען ביי די זייטען!...

— פון דריי שטעדט מיט א מאָל? אויב אזוי — קומט אייך די בכורה!

אזוי האָט זיך אָנגערופען דער זיידע מיט א הילכיגען געלעכ־טער און מיט א ניגון און האָט א מאַך געטהאָן מיט דער האַנד אין דער לופטען, ווי איינער רעדט: „איהר האָט אויסגעחאַפּט?... פאַר אייך די מציאה!“...

אַלע פּיער האָבען זיך צעלאַכט, און איך האָב מיך דערמאַנט אינ'ם פּסוק: „שבעה דברים בגולם“, און פערשטאַנען, ווי אומ־

טאקטיש עס איז פון אונזער זייט, וואס מיר זענען אריינגעפאהרען מיט אונזערע מעשיות דעם זיידען אין די רעד אריין, און מיר זיינען גרייט געווען פעררייכטען אונזער פערברעכען. מיר האבען אבער לאנג בעדארפט בעטען דעם זיידען, ער זאל אונז דערצעהלען די מעשה, וואס מיט איהם האט זיך געטראפען אין אדעס, און דער זיידע (אז מע בעט איהם שטארק, פועל'ט מען ביי איהם) האט פערקאטשעט די ארבעל, ווי זיין שטייגער איז, ארויפגערוקט די ברילען אויפ'ן הויכען, ווייסען, קלוגען שטערן, וואס קוקט־ ארויס פון די חוואלעדיגע שניי-ווייסע האר. די קליינע נאר שארפע, טיעפע, דורכדרינגענדיגע אויגען האבען זיך האלב גע־ שלאסען, געקוקט ארויף, א ביסעל אין א זייט, און אויפ'ן פנים האט זיך צעגאסען דאס שיינענדיגע קינדערשע שמייכעלע, וואס מאכט איהם תמיד יונגער מיט פופציג יאהר און גיט איהם צו אזוי פיעל חן, אז עס ווילט זיך זיצען אזוי אייביג נעבען איהם און הארכען איהם רעדען און רעדען און רעדען!...

און לאנגזאם, ווי זיין שטייגער איז, מיט א האלב־קאמישען, האלב־ערנסטען טאן, האט ער אנגעהויבען זיין געשיכטע בזה הלשון:

— דאס איז געווען, ווי איך האב אייך געזאגט, מיט עטליכע יאהר צוריק אין אדעס, דאס הייסט, ניט אין אדעס גופא, נאר עטליכע סטאנציעס הינטער אדעס. קורץ, איך בין געפאהרען אהיים קיין אדעס. אסיענצייט איז דאס געווען. דער אינדרויסען האט זיך איינגעהילט אין א רעגענמאנטעל. דער הימעל האט גע־ גאסען מיט טרערען, דער ווינד האט געקלאגט, די ערד האט גע־ טרויערט, געבענקט נאך דער ליעבער ווארעמער זון, ווי איין אלמנה נאך איהר מאן. די בוימער האבען זיך שוין לאנג אפגע־ טרייסעלט פון די געלע בלעטלעך, די פויגלען האבען פערלאזען זייערע נעסטען, צוגעזאגט אויף, אם ירצה השם, איבער א יאהר צוריק קומען, אז גאט וועט שענקען דאס לעבען... א דריבנע רע־

גענדעל האט געזיפט פון אויבען אונאויפהערליך און פון צייט צו צייט צעבייזערט זיך און געשמיסען אין די פערשוויצטע פענ־סטער פון אונזער וואגאן, וואו מיר זענען זיך געזעסען גאנץ ברייטליך, בעקוועם, אין דער קארעט, א גאנצע קאמפאניע און געשמועסט פון פערשיעדענע זאכען, ענינים און געגענשטענדען. אקעגען מיר איז געזעסען א פאסאזשיר, א געבילדעטער, א בע־לעזענער, א פראכטפולער מענש, ווי עס האט זיך ארויסבעוויזען נאכדעם — א כריסט, א זעלטענער אידענפריינד. איהר ווייסט, אז איך האב פיינט א מה־יפית־אידען ערגער ווי א משומד, און ווער נישט נתפעל פון א כריסט, וואס זאגט אויף אונז א גוט ווארט. נאר צו דעם פארשוין האב איך געהאט א פערזענליכע סימפאטיע דורך א פערבארגענער צוציהונגסקראפט, וואס ליגט א ביסעל טיעפער פון אונזער פערשטאנד. וואס זאל איך אייך זאגען? איך האב זיך געפיהלט מיט איהם אזוי גוט, איך וואלט זאגען: הימיש, אז עס וואלט ווירקליך מיר ניט נמאס ווערען פאהרען מיט איהם נאך דריי טעג. עס האט זיך מיר געוואלט מיט עפיס וואס־ניט־איז נוצליך זיין איהם, טהון עפיס א געפע־ליגקייט, און שטעלט אייך פאר, אז די גוטע געלעגענהייט איז מיר געקומען צו דער האנד גאנץ אליין, פון זיך. וואס איז די מעשה? אזוי ווי ער פאהרט דעם ערשטען מאל אין מיין שטאדט, אין אדעס, וואלט ער וועלען עפיס א רעכטע סטאנציע, איין אנ־שטענדינעס האטעל, און אזוי ווי איך בין איין אדעסער תושב פון א סך יאהרען, אפשר איז מעגליך, איך זאל איהם רעקאמענ־דירען נאך מיין פערשטאנד דאס שענסטע און דאס בעסטע הא־טעל אין אדעס?

— א האטעל? אך!...

מיט ביידע הענד האב איך מיך אנגעחאפט אינ׳ם דאזיגען צופאל און האב גענומען איהם אויסמאהלען מיט די שענסטע פארבען א בעוואוסטעס האטעל, לויט מיין מיינונג, דאס גרעסטע

און דאָס שענסטע האָטעל, וואָס אין דער שטאָדט. ערשטענס, די פּאַנאָראַמע. דאָס הויז איז אויפגעשטעלט געוואָרען אַזוי קונ־ציג, אַז אַלע פענסטער קוקען־אַרויס אויפ׳ן ים. היינט די ברייטע, הויכע, ליכטיגע חדרים, דער פּרעכטיגער ווינטערגאָרטען, די אָראַנ־זשעריען, דאָס לעזע־צימער, די בעדיענונג, איך מיין די „מענשען". היינט דער רעסטאָראַן, די מוזיק — קורץ, איך האָב מיך אַזוי בעגייסטערט, גלייך ווי איך וואָלט געמאָהלט אַ גן־עדן, ניט קיין האָטעל.

אַ ליכטיגע, וואַרעמע, פריילִיכע סטאַנציע אין אַ פרעמדער שטאָדט, בשעת אין דרויסען איז אַזוי אָנגעחמורעט, איז צעהן מאָל אַזוי אָנגעלעגט, ווי אין איין אַנדער צייט. מיין פּאַרשוין האָט מיך אויסגעהערט מיט לויכטענדיגע דאַנקבאַרע אויגען און מיט אַ שיינענדיג גליקליך פּנים. איך האָב בעמערקט, ווי ער האָט אַרויסגענומען פון דער טאַש אַ נאָטיץ־ביכעל, אָפּגעשפּילעט פונ׳ם זייגער אַ גאָלדען שטיפטעל, און האָט געוואַרט ביז איך וועל ענדיגען, אום ער זאָל קאָנען פערשרייבען דעם נאָמען פונ׳ם האָטעל. איך בין אָבער נאָך אַלץ געווען בעגייסטערט פון מיין בעשרייבונג און האָב ניט אויפגעהערט אויסצורעכענען די מעלות פונ׳ם מערקווירדיגען האָטעל. איך האָב גאָר ניט בעמערקט, אַז מיר זענען שוין אָט־אָט אין אָדעס. נאָר אַז דער עולם האָט גע־נומען אויפהויבען זיך פון די ערטער און קוקען אַרויף צו די פּעק־לעך, האָט מיין פּאַרשוין פאַרזיכטיג, מיט זעהר אַ פריינדליך שמייכעלע, זיך געווענדט צו מיר און האָט מיך זעהר העפליך אַ פרעג געטהאָן, ווי אַזוי איז דער נאָמען פונ׳ם האָטעל?

— אַך! יאָ, דער נאָמען? אָט באַלד וועל איך אייך זאָגען!...

און איך האָב מיך אויף אַ ווייַלע פערטראַכט — גאָט מיינער! ווי אַזוי איז דער נאָמען? אָט ערשט האָב איך געוואוסט... בלאָטע! ניטאָ קיין נאָמען! אוועקגעפלויגען!... אומזיסט האָב איך מיר געריבען דעם שטערן, געזוכט אין אַלע קעשענעס —

נישטאָ קיין נאָמען! אפשר מיינט איהר, אַ שווערער נאָמען, אַ פערפלאָנטערטער, וואָס איז ניט גרינג צו געדענקען? אָט וועט איהר הערען! קיין מעהר גריגנערער נאָמען קאָן שוין גאָר ניט זיין אין דער וועלט! נאָך מעהר, דאָס איז אזא נאָמען, וואָס מע קאָן איהם ניט פערגעסען, מע זאָל אפילו וועלען! איהר וועט הערען, וועט איהר אליין זאָגען! קורץ, איך האָב געמיינט, אז איך וועל מיר נאָר אַ מעשה אָנטהון! דער נאָמען איז מיר געד־לעגען, ווי מע זאָגט, אויף דער צונג: אָט־אָט! נאָר ארויסרעדען איהם — בשום אופן ניט, חאָטש שריי חי וקיים! חאָטש לעג זיך און שטאַרב! איך וועל אייך מעהר ניט דערצעהלען. מיין פּארשוין האָט, אפנים, געזעהן מיין טרויעריגע לאַגע. ער האָט געוואָלט מיר אויסהעלפען ווי ווייט מעגליך, ארויסציהען מיך פון דער בלאָטע, וואוהין איך בין מיט מיין אייגענעם ווילען פער־קראָכען. ער האָט דערצו אָנגעווענדט אַלע קרעפטען. ער האָט מיר גענומען אונטערזאָגען, אויסרעכענען אַלע נעמען פון דער גאנצער וועלט. דאָ איז געווען: „גראַנדהאָטעל", „בעלוויו", „טערמינוס", „מעטראָפּאָל", „נאַציאָנאַל", „אינטערנאַציאָנאַל", „בריסטאָל", „פּאַריז", „מאַדריד", „סאַנקט פּעטערסבורג", „שיקאַ־גאָ", „סאַנרעמאָ", „לאָנדאָן", „האמבורג", „קאָנסטאַנטינאָ־פּאָל" — ניין, ניין און ניין! קורץ, מיין פּארשוין האָט געזעהן, אז נעמען פון שטעדט געהען ניט, האָט ער זיך אַ וואָרף געטהאָן אויף נעמען פון לענדער: אפשר „פראַנציע"? „מאָנטענעגראָ"? „אנגלעטער"? „ראָססיאַ"? „עסטרייך־אונגאַרן"? „בעלגיע"? „האָלאַנד"? „בראַזיליע"? „ארגענטינאָ"? — וואו? עס הויבט זיך גאָר ניט אָן! אפשר „האָטעל פּאָסט"? „האָטעל ראַיאַל"? „האָטעל איירָאָפּאַ"? „האָטעל לאָוור"? „האָטעל דאַגמאַראַ"? „האָטעל אימפּעריאַל"? — קורץ, איך האָב געזעהן, ווי מיין פּארשוין האָט בעהאַלטען דאָס נאָטיץ־ביכעל, צוגעשפּילעט צוריק צום זייגער דאָס גילדענע שטיפטעל, זיך גאַנץ העפליך מיט מיר אָפּגעזעגענט, געדאַנקט, געבעטען, איך זאָל מיך ניט בעמיהען,

ער וועט שוין ווי־ס'גיט־איז אליין זעהען, מע זאל איהם פיהרען אינ'ם בעסטען האטעל... און איך? א גרוב, ווען עס עפענט זיך מיר, וואלט איך אריין א לעבעדיגער! אזא שאנדע! אזא סקאנ־דאל! אויספאטשען זיך! שמיץ בין איך דאך ווערטה געווען!... און איך האב גענומען זיך אליין זאגען מוסר: אלטער נאר וואס דו ביזט! דו אליין זאגסט אלע טאג איין איבערגעדרעהטען מדרש: מוטב שאהיה רשע כל ימי, בעסער לאם איך זיין א רשע אלע מיינע יאהרען, ואל אהיה שוטה אפילו שעה אחת, אבי ניט זיין קיין נאר איין שעה אפילו, — זאלסט דו אפטהון אזא דומ־הייט? ווער האט דיך געבעטען, זאלסט זיך פארשטעלען פאר א בעל־טובה? ווער האט דיך געבעטען, זאלסט רעקאמענדירען איין אומבעקאנטען מענשען א האטעל אין אדעס? ווי קומט צו דיר האטעלען? און ווי אזוי פערגעסט מען דאס א זאך, וואס מע ווייסט, וואס מע זעהט דאס אלע טאג, וואס מע קלערט פון דעם אלע מינוט???...

קורץ, איך וועל אייך מעהר ניט דערצעהלען. איך בין גע־קומען אהיים א צעקאכטער, ארומגעגאנגען איבער'ן שטוב און געריבען זיך דעם שטערן, טאמער וועל איך מיך דא חאטש דער־מאנען דעם נאמען פונ'ם האטעל? — נישטא קיין נאמען!

— ווייסט דו ניט, — זאג איך צו מיין ווייב — ווי אזוי הייסט דאס האטעל?

— וואסער האטעל?

— הערסט! איך זאל איהר זאגען וואסער האטעל! איך פרעג דאך ביי דיר!

— זאג מיר דעם נאמען — מאכט זי צו מיר.

נו? געהט רעדט מיט א אידינע! בקצור, מע דארף אליין זיך מטריח זיין זיך דורכגעהן גלייך אהין צום האטעל! נאר, ווי געוועהנליך, אז א מענש קומט פון וועג, געפינען זיך אבצעהנ־

הונדערט נעשעפטען, ברייעף, עסקים — מע דארף דאָס אלץ ער־לעדיגען. און איך ווער נאָך מעהר אויפגערעגט, נערוועז, אין כעס אויף זיך און אויף דער גאַנצער וועלט, לאָז אוים דאָס הארץ צו די אומשולדיגע. און אָט אזוי האָט מען מיר פערדרעהט דעם קאָפּ. עס איז געוואָרען נאכט, מע האָט שוין לאַנג אָפּגעגעסען, מע דארף זיך שוין לעגען שלאָפען — און מיך מוטשעט נאָך אלץ דער נאָמען פונ׳ם האָטעל. האָט איהר געהערט א מעשה?... קורץ, איך וועל אייך מעהר ניט דערצעהלען. עס איז געבליבען, אז מאָרגען כאור גיה איך צום האָטעל גאָר אָהן א שום תירוץ! עס נעמט מיך אָבער ניט קיין שלאָף! איך וואָלט שוין וועלען דער־לעבען טאָג, וועל איך מיך אָנטהון און וועל פריהער פאר אלע היומס צונעהן צום האָטעל און א קוק טהון אויפ׳ן שילד, וואָס פאר א נאָמען עס טראָגט. פלוצים טהוט דאָס מיך א טראָג־אויף פונ׳ם בעט און איך טהו מיך אָן.

— נאָט איז מיט דיר! — זאָגט צו מיר מיין ווייב, איין איבערגעשראָקענע נעבאך אויף טוידט. — וואוהין איז?

— איך וועל דאָס ניט אויסהאלטען! — זאָג איך. — איך מוז געהן באלד א קוק טהון!

— וואוהין א קוק טהון?

— נעם א לאַנטערן — זאָג איך צו מיין ווייב — און קום מיט מיר!

— וואוהין?

— פרעג מיך נישט, קום!

מילא, די לאַנגע פון מיין ווייב נעבאך פערשפּאָר איך אייך צו בעשרייבען. איהר דארפט אליין פערשטעהן די לאַנגע פון א ווייב, וואָס איהר מאַן איז אוועקגעפאָהרען פון דער היים, דאכט זיך, געזונד און שטארק — און קומט צו פאָהרען אהיים א ברוגז׳ער, רעדט ניט, שפּאַנט־ארום איבער דער שטוב און רייבט זיך דעם שטערן, ווי א פערריקטער, און פלוצים חאפּט ער זיך אויף ביינאכט

פון בעט, הייסט אָנצינדען אַ לאַנטערן און זאָגט: „קום!"... נאָר וואָס טהוט ניט אַ ווייב נעבאַך צוליעב איהר מאַן? מע זאָגט איהר „קום" — געהט זי! קורץ, וואָס טויג אייך, איך געה, מיין ווייב געהט מיר נאָך. איך טיאָפּקע אין דער בלאָטע, מיין ווייב טיאָפּקעט מיר נאָך. גאָט האָט געהאָלפען, מיר זענען גע־קומען. געקומען צום האָטעל, אויפגעהויבען די לאַנטערן, איך געב אַ קוק אויפ'ן שילד — אַנו, טרעפט, וואָס פאַר אַ נאָמען? אז איהר וועט זיין מיט אכצעהן קעפּ, וועט איהר אויך ניט טרעפ־פען! דאָס האָטעל הייסט מיט'ן נאָמען: „אָ ד ע ס אַ"!!!...

ג.

דער פּאָעט און זיין כלה

— נו? אצינד דערצעהלט איהר; איהר האָט, זאָגט איהר, צו דערצעהלען אַ שענערע מעשה.

אזוי האָט זיך געווענדט דער זיידע רב מענדעלי צו מיין קאָלעגע מיט'ן הייסען טעמפּעראַמענט, וועלכער האָט גענומען פּערענטפּערען זיך, אַז, ערשטענס, האָט ער ניט געזאָגט, אַז ער ווייסט אַ „שענערע" מעשה. דאָס האָט גאָר געזאָגט דער פּאָעט. און אויב ער האָט דאָס יאָ געזאָגט, האָט ער ניט דאָס געמיינט. אַ סימן, זאָל דערצעהלען דער פּאָעט פריהער זיין מעשה, נאָכדעם שוין וועט ער דערצעהלען זיין מעשה.

און עס איז געבליבען, אַז דער פּאָעט זאָל דערצעהלען פריהער זיין מעשה. און דער יונגער פּאָעט האָט זיך אויסגעהוסט און האָט אָנגעהויבען צו דערצעהלען זיין געשיכטע כהאי לישנא:

— געוויס איז יעדער פון אייך געווען אַ מאָל אַ חתן און געהאַט אַ כלה. איהר זענט עלטער פון מיר, האָט איהר דאָס אפשר שוין לאַנג פערגעסען. איך געדענק עס נאָך, אזוי ווי נעכ־טען איז דאָס געווען. אך! וואָס פאַר אַ ליכטיג שטיקעל צייט!

מיר איז גוט, ווי די וועלט! מיך האט געטראפען א גליק! איך בין א חתן, איך נעם א כלה, א שען מיידעל, מיט זעכסהונדערט קארבען נדן, מיט צוויי יאהר קעסט, מיט א גאלדענעם זייגער אין דער טאש, און בין אין א גרויסער שטאדט, אין זשיטאמיר, און אין דרויסען איז ל"ג־בעומר'דיג, די זון צעגיסט זיך אין בריליאנ־טען, דער לויטערער הימעל שפיגעלט זיך, די פויגעלעך זינגען, אופ'ן הארצען איז יום־טוב'דיג, עס ווילט זיך ארומנעמען די גאנצע וועלט, זיך צעקושען מיט אלע מענשען אויף דער ערד! איך קאן מיר גאר ניט פארשטעלען, אויב עס איז פארהאן ביי מיר אויף דער וועלט איין מענש, וואס זאל מיר ניט זיין „היימיש", ווי דער זיידע זאגט, וואס זאל מיר ניט זיין בעפריינדעט, איינ־געבאקען אין הארצען! דאס ווארט „פרעמד" עקזיסטירט מעהר ניששט! וואס הייסט דאס, מענשען זאלען גאר זיין פרעמד? אלץ, וואס מע האט ליעב, איז ניט פרעמד, און איך האב ליעב אלעמען! איך האב ליעב זימעל דעם שניידער, וואס לויפט מיט דער ארבייט, חיים־הערש דעם בעל־עגלה, וואס עס שמעקט פון איהם סמאלע, לייזער־בער דעם וואסערפיהרער מיט די אנגעשוואָ־לענע פאפעצים און מיט'ן אפגעשיילטען פנים, און אפילו איוואן דעם גוי, וואס אז ער שכור'ט זיך אן, שווערט ער זיך, אז ער וועט אויסקוילען אלע אידען, וואלט איך ארומגעחאפט קושען זיין חנ'עוודיגע שארשאווע שטעכעדיגע מארדע. היינט לערענט אייך אפ א קל וחומר: מה־דאך איוואן, וואס אט שכור'ט ער זיך אן און מאכט א תל פון אלע אידען, גלוסט זיך מיר ארומנעמען איהם מיט ביידע הענד, היינט לא־כל־שכן א חבר, וואס איך בין מיט איהם אינאיינעם אויסגעוואכסען, אינאיינעם אוועק קיין וואלאזשין אין דער ישיבה, אינאיינעם געהונגערט, אינאיינעם אויסגעריסען געווארען!... קורצע ווערטער, איך האב מיך בענעגענט מיט מיין חבר דעם ערשטען טאג, וואס איך האב געמאכט א שפאציער מיט מיין כלה איבער דער שטאדט, און איהר פערשטעהט שוין אליין, אז איך האב געוואלט, אז מיין כלה זאל וויסען, ווער מיין חבר איז,

און מיין חבר זאָל וויסען, ווער מיין כלה איז, און זיי זאָלען זיך בעקענען, און זיי זאָלען זיך ליעב קריגען איינס דאָס אנדערע, אזוי ווי איך האָב ליעב זיי און זיי מיך און מיר אַלע די גאנצע וועלט! און איך בין געפאלען מיין חבר אויפ'ן האלז און האָב מיך צעקושט מיט איהם, און אין איין וועגס מיט מיין כלה, און האָב זיי פאָרגעשטעלט איינס דאָס אנדערע: „דאָס איז מאַדעמואזעל... פריילין... ע־ע־ע... מיין כלה... זי הייסט... יאָ! און דאָס איז הערר... מאָסיע... ע־ע־ע... דאָס איז מיין בעסטער טייערסטער חבר... זיין נאָמען איז... איך האָב דיר, דאכט זיך, דערצעהלט פון איהם, נשמה מיינע? מע רופט איהם... ער וועט דיר שוין אליין זאָגען, ווי אזוי מע רופט איהם... ווי אזוי רופט מען דיך? דו ווייסט דאָך, ווי אזוי מע רופט דיך! וואָס שווייגסט דו?!...

איהר פערשטעהט דאָך שוין מסתמא, פאַר וואָס מיין חבר האָט געשוויגען? ער האָט געווים געדערבענט, אז פאַר גרוים גליק בין איך אראָפּ פון זינען... נאָר וואָס מיין כלה האָט זיך בשעת מעשה געטראַכט — דאָס ווייס איך ניט עד היום הזה. מיר זענען שוין, ברוך השם, מאַן און ווייב עטליכע יאָהר און מיר רעדען נישט דערפון עד היום הזה. עס איז אונז ביידען נישט אנגענעהם דערפון צו רעדען. ס'איז דאָ זאכען, וואָס מע וויל זיי פערגעסען, אויסמעקען פונ'ם זכרון, נאָר עס איז אונמעגליך! דאָס, וואָס מע דאַרף געדענקען, פערגעסט מען, און דאָס, וואָס מע וויל פערגעסען, געדענקט זיך... דאָס איז, הייסט עס, דער היוצא לנו מזה, די מאָראל פון דער געשיכטע. איך האָב געענדיגט. אצינד זאָלען אנדערע דערצעהלען.

אזוי האָט אויסגעלאָזט דער יונגער פאָעט, און מיין קאָלעגע מיט'ן הייסען טעמפעראַמענט האָט אָנגעהויבען צו דערצעהלען זיין געשיכטע מיט א קללה, ווי זיין שטייגער איז אלע מאָל, ווען ער רעדט פון דעם, וואָס ער האָט ניט ליעב.

ד.

ווי אזוי רופט מען מיך?

— אז עס האָבען זיך אָנגעהויבען ביי אונז אין אדעס די בהלות מיט'ן שיף פּאָטיאָמקין, מיט די באָמבעס, וואָס זענען געפלויגען איבער אונזערע קעפּ, און מיט די שרפות און הריגות, האָב איך געזאָגט: איינגעזונקען זאָל דאָס ווערען הייכטיגען טאָג, איך וויל ניט זיין דערביי! איך וועל מיר בעסער פאָהרען אין עק וועלט, חאַפּט דאָס דער רוח! און איך האָב מיך גענומען גרייטען אין וועג אריין. נאָר עס איז גרינג צו זאָגען: פאָהרען! אזוי גיך לאָזט אייך ארויס קוואָס פון דער פּאָס? מע דאַרף א פּאָס!... איך בין ניט שולדיג, וואָס עס גראַמט זיך ביי מיר קוואָס מיט פּאָס און מיט פּאָס און מיט גאָס און מיט משוגעת... יאָ, איז וואו האַלט איך? דאַרף מען אָנהויבען ארבייטען מכח א פּאָס, האָבען צו טהון מיט אַלערליי פאַרשווינען, ימח שמם וזכרם, און בעקענען זיך מיט די שרייבערלעך, עס זאָל אויף זיי קומען א חלירע הייכטיגען טאָג!...

— איהר זענט שוין אבאלד פאַרטיג מיט דער גאַנצער תוכחה. אפשר וואָלט געווען א סברה, איהר זאָלט אויפהערען שעלטען און בעסער דערצעהלען טאַקי די מעשה אליין?

אזוי האָט זיך אָנגערופען דער זיידע, און מיין קאָלעגאַ מיט'ן הייסען טעמפּעראַמענט האָט גענומען פאָרטזעצען זיין ערצעהלונג:

— איך שעלט דען ווער ? חאַפּט עס דער רוח! איך זאָג עס גלאַט אזוי, זאָל עס אייך נעהן כּף־הקלע! הכלל, האָב איך גענומען אויסארבייטען מיר א פּאָס. און וואָס עס הייסט ביי אונז אויסארבייטען א פּאָס — דאָס דאַרף איך אייך, דאַכט מיר, ניט דערצעהלען? אויסארבייטען א פּאָס הייסט: בעקענען זיך מיט אַלע מאָרדעס פון אַלע פּאַראַזיטען און טיילען געלד, ווי, להבדיל, ביי אידען ערב יום־כּפור ביי דער שוהל. יעדער מאָר־

דע — א קאַרב! בקצור, איך האָב מיך אָנגעקוקט מיט געגוג מאָרדעס, ביז איך בין געקומען צו יעהאָ בלאַהאָמאָרדיע דעם אָדון אַליין... דורכגעגאַנגען אַלע שבעה מדורי גיהנום, בין איך אַריינ־געקומען צום אָדון אין קאַבינעט אַריין און געטראָפען איהם ביי דער רעכטער ארבייט — סקריפּען מיט דער פען. און דאָס ווייסט איהר דאָך, אַז אַ טשינאָווניק סקריפּעט מיט דער פען, איז ער דעמאָלט — חיות ניט זיכער! די גאַנצע וועלט מעג אונטערגעהן, מוז מען שטעהן און אָפּוואַרטען, ביז ער וועט אויפהערען צו סקריפּען. איך בין אָבער זעהר קיין בעלן ניט צו שטעהן ביי דער טהיר און וואַרטען ביז יעהאָ בלאַהאָמאָרדיע וועט אַמאָל אויפהערען סקריפּען. האָב איך מיך מיישב געווען און האָב מיר געגעבען אַ הוסט אַזוי פון דער גרינג, געשיקט אַ שטאָפּעט, הייסט עס, אַז עס איז געקומען אַ מענש...

מיין אָדון אָבער הערט ניט אויף צו סקריפּען. בין איך מיך מיישב און געב אַ העכערען הוסט. הויבט ער אויף דעם קאָפּ, שטעלט אַרויף אויף מיר אַ פּאָר אָנגענאָסענע אויגען און עפענט־אויף אַ נעמבע:

— טשטאָ נאַדאָ? (וואָס דאַרפסט דו?)

ווער איך דאָך מסתמא שוין אָנגעצונדען, ווי אַ שוועבעלע. וואָס איז דאָס פּאַר אַ „טשטאָ נאַדאָ"? און וואָס דאַרף מען עפענען אַזאַ מויל? איך, אַז איך ווער אין כעס, פּערגעס איך באַלד אויף וואָס פּאַר אַ וועלט איך בין; עס ווערד מיר פינסטער אין די אויגען, עס הויבט מיר אָן צו קיצלען אָט־אָ־דאָ אין נאָז. וואָס עס קומט מיר אין מויל אַריין דאָס זאָג איך, און עס גלוסט זיך מיר צעברעכען וואָס איך זעה, צעררייסען, מאַכען אַ תל! איך געדענק אַ מעשה, איך בין געווען אַ קינד נאָך, אַ יתום בין איך געווען, און האָב פיינט געהאַט דאָס וואָרט „יתום" אַזוי ווי חזיר, און האָב נישט געקאָנט ליידען, אַז מע האָט מיר אַרויסבעוויזען, אַז מע האָט רחמנות אויף אַ יתום. רחמנות אַז מע בעווייזט אַרויס פאַר דער גאַנצער וועלט —

עקעלט דאָס, שלאָגט צו דער נאָל, פּאסקודסטווע! בקיצור, איך בין געווען אַ יתום און מע האָט אויף מיר געהאַט רחמנות, און מעהר פון אַלע האָט אויף מיר רחמנות געהאַט אונזער שכנה, יהושע׳כע האָט מען זי גערופען. איז זיך מיישב איינמאָל אָט די יהושע׳כע און האָט רחמנות אויפ׳ן יתום און נעמט איהם אָן, איך בעט אייך איבער אייער כבוד, אַ פּאָר הויזען. מילא, איך זאָל אייך דערצעהלען די גרויסקייט, די שענקייט און די רייכקייט פון די הויזען — איז ניט שייך. איין מאָל אין הונדערט יאָהר ניט זיך איין אַזאַ פּאָר הויזען. איך וויים ניט, אויב מע קריגט זיי היינט פאר דריי רובל אַ טוץ! מילא, בין איך אייך נישט אויסען. איהר האָט נאָר בעדאַרפט אָנקוקען, ווי די יהושע׳כע האָט צונויפגערופען אַלע שכנות מיט אַלע יענטע־מירעלס פון דער גאַס, צענומען די הויזען, בעוויזען די הויזען פאר דער גאַנצער וועלט, אַלע זאָלען זעהען, וואָס פאר הויזען אָט די יהושע׳כע האָט אָנגענומען דעם יתום. און די גאַנצע וועלט האָט זיך געשפּיגעלט אין די הויזען, בעטראַכט זיי ווי איין אבן־טוב, געשאַצט און מקנא געווען ניט אַזוי דעם יתום אויף די בעריהמטע הויזען, ווי יהושע׳כען אויף דער מצוה... איך בין געשטאַנען פון דער ווייטען אַ צעקאָכ־טער, טרערען האָבען זיך מיר געשטעלט, ניט אין די אויגען, נאָר אָט א־דאָ־אָ, אין גאָרגעל. יהושע׳כע האָט מסתמא גערעכענט, אַז איך בין אויפ׳ן זיעבעטען הימעל פון דער מתנה, נאָר איך שעם זיך, האָט זי זיך אָנגערופען צו מיר זיס אַזוי ווי צוקער:

— קום אהער, יתום, שעם זיך ניט, מעסט נאָר אָן אויף אַ מינוט די הויזען, וואָס איך האָב דיר אויפגענעהט.

מעהר האָט מען נישט בעדאַרפט. איך בין צוגעלאָפען, גע־חאַפּט די הויזען, אריינגעפּאַהרען אין זיי פריהער מיט די נעגעל, נאָכדעם מיט די צייהן, דאָס איבעריגע מיט די פיס — קורץ, עס איז אין עטליכע מינוט פון די הויזען געבליבען נאָר אַ זכר, אַז עס איז אמאָל געווען אַ פּאָר הויזען אויף דער וועלט, און נישט מעהר... בקיצור, וואו־זשע האַלט איך? יאָ, ביי מיין אָדון בפקדך, ווי ער

האָט מיך אָפּגעגאָסען מיט זיין געשריי „טשטאָ נאַדאָ“ און ווי אַזוי איך בין שוין געוואָרען אין כעס און האָב איהם שוין געוואָלט אָפּשפּיעלען אַ וויוואַט, ווי עס געהערט צו זיין. האָב איך מיך אָבער בערעכענט: וואָס וועט זיין דערפון? איך קאָן דאָך דער־ווייל בלייבען אָהן אַ פּאַס! האָב איך מיך איצטינגס מאָל איינגע־האַלטען און געה־צו צום טיש און דערלאַנג איהם די פּאַפּיערען אָהן ווערטער. מיין אָדון האָט געגעבען אַ קוק־אַריין אין די פּאַ־פּיערען און אַ פרעג ביי מיר: „ווי אַזוי רופט מען דיך?“ שווייג איך. דער ...עהן, אַז איך שווייג, האָט ער דאָס קול געהעכערט אויף אַ פּאָר טענער און האָט מיך אַ פרעג געטהאָן נאָך אַ מאָל: „ווי אַזוי רופט מען דיך? ווי אַזוי איז דיין נאָמען?!“... מיין נאָמען??? ווי איהר זעהט מיך לעבען, הערט איהר, פּונקט אין דער מינוט האָב איך פערגעסען, אַז חוץ מיין פּסעוודאָנים האָב איך מיין איינענעם נאָמען. אָבער ווי אַזוי, מיינט איהר, פערגעסען? טאַקי פערגעסען! לחלוטין פערגעסען! אַלע נעמען פון דער גאַנצער וועלט האָב איך געדענקט; אַלע נעמען פון מיינע קרובים, פריינד און בעקאַנטע זענען מיר געשטאַנען פאַר מיינע אויגען, נאָר איין נאָמען, מיין אייגענער נאָמען, איז אַוועק וואו דער ליעבער שבת־קודש געהט אַוועק, פערשוואונדען געוואָרען! הערט אַ מעשה! „רבונו של עולם! ווי אַזוי היים איך? ווי אַזוי רופט מען מיך? נו???“... פערגעסען, חאָטש האַקט מיר אָפּ דעם קאָפּ! וואָס טהוט מען דאָ? דער אָדון קוקט אויף מיר מיט אויגען, ווי אויף אַ רעכטען שאַלטיק. „אַט־אַט — טראַכט איך מיר — מאַכט ער מיר אַ דריי־נאַרענדינען מי־שברך מיט אַ בנימטריא, טהוט אַ קלונג און עס קומען־אַריין צוויי מלאכי־חבלה און מע חאַפּט מיך אויף, ווי דער רוח דעם מלמד, און מע פיהרט מיך אָפּ מיט כבוד גליך אין חאָ־לאָדנע אַריין! איך האָב עס פיינט, ווייל דעם טעם פון דעם האָב איך שוין פערזוכט. נענוג! מעהר וויל איך נים.

איז דאָך אָבער דאָ אַ גרויסער גאָט, וואָס פיהרט־אויס דעם גערעכטען, גיט ער מיר איין אַ שכל, איך זאָל מיך האַלטען שטאַרק

אזוי ווי אייזען. און די לייט, אז מע האלט זיך מיט זיי שיינעצע־וואטע און מע הויבט אויף דאס קול נאר אויף איין טאן העכער, אזוי ווערען זיי אייך באלד ווייך, חאטש לעג זיי צו צו א מכה. כך הוה. אט וועט איהר הערען, וואס פאר א שמועס עס האט זיך צווישען אונז פערבונדען. איך געב איהם אייך איבער אקוראט:

ער: ווי אזוי רופט מען דיך?

איך: וועמען? מיך?

ער: וועמען דען? מיך?

איך: אזוי ווי איך שטעה אין די פאפיערען.

ער: ווי אזוי שטעהסט דו אין די פאפיערען?

איך: לייענען קאנסט דו?

ער: ווער? איך?

איך: ווער דען? איך?

ער (שטארק אויף א קול): קאאאק! מיט מיר רעדסט דו אזוי? מיט מיר? דו ווייסט, מיט וועמען דו רעדסט?!

איך (אויך שטארק אויף א קול): און דו ווייסט, מיט וועמען דו רעדסט?

דערהערט פון מיר אזא הויכען טאן, צו ווער־לכען ער איז זינט ער לעבט נישט געוואהנט געווארען צו הארכען פון א אידען, האט ער נעגעבען א קוק־אריין אין מיינע פאפיערען און האט איבער־געלייענט אין דער הויך מיין נאמען — און מעהר האב איך ניט בעדארפט!

וואס ווייטער איז געווען — איז שוין ניט אינטערעסאנט. איך בין, ברוך השם, ארויס בשלום און דאנק און לויב גאט אלע טאג און אלע שעה, וואס ער האט מיך אויסגעלייזט פונ'ם דאזיגען גלות, הלואי איך זאל פון איהם שוין קיינמאל ניט וויסען!

— אָמן! — האָבען מיר זיך אָפּגערופען אַלע דריי, און דער זיידע האָט אַ וואונק געטהאָן צו מיר, אַז איצט איז מיין צייט צו דערצעהלען. און איך בין צונעטראָטען צו מיין געשיכטע „מיט די דריי שטעדט".

ה.

אַ מעשה מיט דריי שטעדט

— רבותי! דאָס איז געווען מיט אַ פּאָר יאָהר פריהער פאַר דער „קאָנסטיטוציע". איך בין דעמאָלט געווען אויף מיין רייזע איבער שטעדט און שטעדטלעך. איך האָב געמאַכט אַ טורנע צו גונסטען פון פערשיעדענע חברות איבער גאַנץ ליטא. איינמאָל ארום חנוכה קומען מיר אָן עטליכע איינלאַדונגען מיט אַ מאָל פון דריי שטעדט: מאָהליוו, וויטעבסק און סמאָלענסק, וואָס געפינען זיך אין שכנות, אַלע דריי אויף איין ליניע, און פון אַלע דריי שטעדט פון פערשיעדענע חברות: פון „ריינע ציוניסטען", פון „פּועלי־ציוניסטען" און פון „בונדיסטען". זעלבסטפערשטענדליך, אַז די אַלע חברות האָבען געלעבט צווישען זיך פריינדליך, ווי אַ קאַץ מיט אַ מויז. די „ריינע ציוניסטען" האָבען חלילה קיין שלעכטס אויף זייערע חברים די „פּועלי־ציוניסטען" נישט גערעדט. זיי האָבען נאָר געשריבען, אַז זיי ווייסען, אַז די „פּאַלשע ציוניס־טען" קלויבען זיך אַראָפּברענגען מיך אין די אויבענדערמאָנטע דריי שטעדט, בכדי אויסצונוצען מיך צו זייער ארבייט, וואָס האָט מיט ציוניזם גאָר נישט צו זאָגען. די „פּועלי־ציוניסטען" האָבען אויך נישט בענוצט זיך מיט שאַרפע ווערטער קעגען זייערע קאָלעגען, די „ריינע ציוניסטען". זיי האָבען נאָר בעדויערט, וואָס די דאָ־זיגע פאַלשע משיחס, די שבתי־צבי'ניקעס, פיהרען אַגיטאַציע פאַר איין אינסטיטוט, וועלכער איז שוין לאַנג טוידט... דערפאַר האָבען די „בונדיסטען" אויסגעגאָסען כל חמתם אויף ביידע ציוניסטישע

חברוו, און פערזיכערט מיך, אז מיין קומען צו זיי איז א גאראנ־טירטער דורכפאל... קורץ, מיט מיר איז געווען ניט פריילין. וואס טהוט מען דא? בין איך געפאלען אויף א המצאה, אויף א א־דישע פשרה: „יחדיו" און „יחלוקו". דאס הייסט, איך האב זיי אפ־געענטפערט: „קינדערלעך, אזוי און אזוי. איך קום צו אייך צו פאהרען נאר מיט א תנאי, איהר זאלט זיך פעראייניגען אלע דריי חברות פאר אלע דריי שטעדט"... נאך א קורצער אונטערהאנדלונג איז מיין פראיעקט אנגענומען געווארען, און עס האבען אנגעהויבען לויפען הין און צוריק בריוולעך מיט דעפעשען וועגען מיין מאר־שרוט, אין וועלכער שטאדט איך זאל זיין פריהער. דער דאזיגער פונקט איז אונז אנגעקומען שווערער, ווי אלע אנדערע פונקטען. אלע טאג האט מען געענדערט דעם פלאן: פריהער איז געווען ביי אונז בעשטימט, אז איך פאהר קיין מאהליוו, פון מאהליוו קיין וויטעבסק, פון וויטעבסק קיין סמאלענסק און פון סמאלענסק צוריק איבער מאהליוו אהיים. נאכדעם איז געבליבען, איך זאל בעסער פריהער פאהרען קיין סמאלענסק, און פון דארטען קיין מאהליוו, און פון מאהליוו קיין וויטעבסק, און צוריק איבער מאהליוו אהיים. נאכדעם איז דער פלאן אויך צעשלאגען געווארען, און עס איז געבליבען, אז איך פאהר קודם קיין וויטעבסק, פון וויטעבסק קיין מאהליוו, פון מאהליוו קיין סמאלענסק, פון סמאלענסק צוריק איבער מאהליוו אהיים. האבען זיך חברה בעטראכט און האבען בעסער אויסגעארבייט א נייעם פלאן, טאקי פון מיין טובה וועגען, אז איך זאל קודם זיך ארפכאפען קיין סמאלענסק, פון סמאלענסק קיין וויטעבסק איבער מאהליוו, און פון וויטעבסק צוריק קיין מאה־ליוו, און פון מאהליוו באלד נאכ'ן אווענד גלייך אהיים. טעג האב איך געהאט דערויף: דעם 18טען, 19טען, 20טען. אלזא, גע־דענקט־זשע דעם חשבון מיט קאפ: דעם 18טען — סמאלענסק, דעם 19טען וויטעבסק, דעם 20טען — מאהליוו. ארויסגעפאהרען בין איך דעם 17טען אויף דער נאכט, געגעבען דריי דעפעשען אין אלע דריי שטעדט, אז איך קום צו דער בעשטימטער צייט, און דער

עולם האָט דאָרט צוגעגרייט אַלסדינג, וואָס מע דאַרף, געדרוקט פּלאַקאַטען, בילעטען, פּראָגראַמען און אַזוי ווייטער. פאָהרענדיג צו דער באַהן, האָב איך אָנגעהויבען נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל צעקייען און איבער׳חזר׳ען מיין מאַרשרוט, און מחמת זיי האָבען מיר פערדרעהט דעם קאָפּ מיט זייערע אַלע מאָל נייע פּלאַנען, האָב איך, גאַנץ נאַטירליך, פערלאָרען דעם חשבון, און עס האָט זיך מיר געדאַכט, אַז איך דאַרף זיין דעם 18טען אין וויטעבסק, דעם 19טען אין סמאָלענסק און דעם 20טען אין מאָהליוו. כך הוה. איך האָב גענומען אַ בילעט און פאָהר מיר גאַנץ רוהיג קיין וויטעבסק. איך קום צו פאָהרען קיין וויטעבסק אויפ׳ן וואָקזאַל, איך דרעה מיך אַרום אַ האַלבע שעה, אַ שעה, צוויי שעה, טאָמער וועל איך עמיצען דערזעהען פון די ציוניסטען אָדער פון די בונדיסטען? קיינער איז נישט אַרויסגעקומען מיך אָפּנעמען, מקבל פּנים זיין!

טאַקי ציוניסטען און טאַקי בונדיסטען, און פּאָרט נים אין אָרדנונג... און איך האָב מיר גענומען איין עקיפּאַזש און הייס מיך פיהרען אין דעם גרעסטען האָטעל. געדונגען אַ נומער, זיך איינגעוואַשען, איבערגעטהאָן גאַנץ רוהיג, און טראַכט מיר: „אַז איהר זענט יאָ אַזעלכע חברה־לייט, זענט איהר נישט קראַנק מיך זוכען אין אַלע האָטעלען. נישקשה, שלום־עליכם איז נים קיין שפּילקע, איהר וועט איהם אַזוי לאַנג זוכען, ביז איהר וועט איהם געפינען"... אַראָפּגעגאַנגען אונטען אין רעסטאָראַן עסען מיטאָג, איך טהו אַ קוק: צוויי גרויסע פּלאַקאַטען:

„אַ גאַסט ביי אונז אין שטאָדט! אַ גאַסט!!!
שלום־עליכם דער גרעסטער אידישער הומאָריסט!
דעם 19טען..."

— דעם 19טען? וואָס הייסט דעם 19טען?... — און איך רוף־צו דעם קעלנער, אַ בחורעץ אַ ליטוואַק מיט רויטע הענד, מיט שוואַרצע פּיסקעס און מיט אַ ווייס טישטיכעל אונטער׳ן אָרעם פונ׳ם קוימיגען פּראַק.

— זאָג מיר נאָר, מיין טייערער, וואָס האָבען מיר היינט ?

דער בחורעץ דער קעלנער האָט אויסגעשנייצט די שווארצע אז אינ׳ם ווייסען טישטיכעל און א זאָג געטהאָן צו מיר :

— היינט ? היינט האָבען מיר א בוראקאָווע באָרשט מיט קרויט, זעהר א גוטען באָרשט, א זראזע מיט פּאָרפעלעך, און קאטשקע, אויב איהר ווילט...

— ניין, — זאָג איך — נישט דאָס מיין איך. איך מיין, וואָס פאר א טאָג האָבען מיר היינט ?

דער בחורעץ האָט זיך אביסעל פערטראַכט :

— וואָס פאר א טאָג מיר האָבען היינט ? דיענסטאָג, דעם 18טען.

— ווי אזוי זשע, זאָג איך, הייסט די שטאָדט ?

— וואָסער שטאָדט ?

— אָט די שטאָדט, זאָג איך, אייער שטאָדט ?

בלייבט ער שטעהן און קוקט מיך אָן און מאַכט צו מיר :

— וואָס הייסט, ווי אזוי הייסט די שטאָדט ? די שטאָדט הייסט וויטעבסק, הייסט די שטאָדט !

— דו לייגסט ! — זאָג איך צו איהם. — עס האָט זיך דיר גע׳חלומ׳ט, מיין טייערער. אייער שטאָדט הייסט סמאָלענסק, ניט וויטעבסק !

— חי־חי־חי !... חי־חי־חי !...

דער גרעסטער אידישער הומאָריסט האָט, אפנים, אויסגעזעהען ביי׳ם בחור דעם קעלנער אין די אויגען פאר׳ן גרעסטען טפש אין דער וועלט, מחמת ער, דער בחור דער קעלנער, האָט זיך אָפּגע־קערעוועט אָן א זייט, בעהאלטען די שווארצע מאָרדע אינ׳ם ווייסען סערוועטעל, איך זאָל ניט זעהען, ווי ער שטיקט זיך פאר געלעכ־טער. און איך נעם מיך נאָך א מאָל צו די פלאַקאטען און לייען. עס שטעהט מיט גרויסע אותיות :

„שלום־עליכם אין וויטעבסק!"...

אין וויטעבסק? רבונו־של־עולם! ווי קום איך קיין וויטעבסק, אז איך בין גאָר היינט אין סמאָלענסק? בקיצור, איך קאָן מיר שוין קיין אָרט ניט געפינען. ווער מיר באַרשט? וואָס מיר קאַטש־קע? מע דאַרף אַוועקפאָהרען פון דאַנען, לויפען קיין סמאָלענסק. נאָר, אום איך זאָל וויסען אַקוראַט, וואו איך האַלט אין די יוצרות, וועל איך בעסער פריהער טעלעגראַפירען אַהיים צו מיין ווייב, זי זאָל מיר באַלד געבען צו וויסען דורך אַ טעלעגראַמע, וואו דאַרף איך זיין דעם ערשטען אָבענד?... אין די זאַכען, וואָס געהערען זיך אָן מיט צייט און מיט מאַרשרוט, איז מיין ווייב אַ פּראָפעסאָר. און בכדי ס'זאָל ניט נעמען קיין סך צייט, קלאָפּ איך אַוועק צו איהר אַ דעפּעשע, דרינגענד, עטליכע קורצע ווערטער:

„דראַטע פּאָסטרעסטאַנטע, וואו בין איך היינט?"

אַוועקגעשיקט די דעפּעשע, האָב איך מיך אַביסעל בערוהיגט און האָב זיך אומגעקעהרט אויף דער סטאַנציע צוריק צום בוראַ־קאָווע באַרשט מיט דער זראַזע און מיט דער קאַטשקע, און האָב זיך צוגעלעגט אַ ביסעל דרימלען און בין, ווי דער שטייגער איז, אַנשלאָפען געוואָרען. אין שלאָף פּלאָנטען זיך מיר חלומות: רויטע ווייבער, שוואַרצע קעז. איך האָב אַ סימן: וויבאַלד עס חלומ'ען זיך מיר רויטע ווייבער אָדער שוואַרצע קעז, איז אַ וויסטער סוף. כך הוה: איך חאַפּ זיך אויף — אוי־וועה, שפּעט! מע דאַרף לויפען וואָס גיכער, טאָמער וועל איך נאָך פערחאַפּען סמאָלענסק! און איך לויף אַוועק צו דער באַהן און זעץ מיך אויף און פאָהר קיין סמאָלענסק, און זיצענדיג אין וואַגאָן, הויב איך מיך אָן דער־פרעגען ביי'ם קאָנדוקטאָר, ווען קום איך קיין סמאָלענסק? בלייבט ער שטעהן, קוקט אויף די שפּיץ שטיוועל און זאָגט מיר אָן אַ בשורה, אז אין סמאָלענסק וועל איך זיין מאָרגען זעכס אַזייגער אין דער פריה. ווער איך דאָך מסתמא אויפגעטראָגען:

— וואָס הייסט מאָרגען זעכס אין דער פריה? איך דאַרף דאָרט זיין ניט שפּעטער פון היינט זייגער זיעבען פארנאכט!...

הערט ער מיך אויס, דער קאָנדוקטאָר, גאַנץ רוהיג און גיט מיר צו פערשטעהן מיט'ן זייגער אין דער האַנד, אַז פון דאַנען קיין סמאָלענסק לויפט דער קוריער אויך ניט ווינציגער ווי צוועלף שעה נאָך מיט מינוטען, און איצט האָבען מיר שוין זייגער פיער מיט מינוטען, היינט ווי אַזוי קאָנען מיר זיין היינט אין סמאָ־לענסק?... קומט־אויס, אַז ער איז גערעכט. נאָר וואָס האָב איך דערפון? פערשפּיעלט סמאָלענסק! וואָס טהוט מען איצטער? פאָהרען צוריק קיין וויטעבסק? האַפּט דאָס דער רוח! לאָם איך האָטש וויסען, וואו האַלט איך מיט מאָהליוו? דאָס ווייסט אָבער קיינער נישט אַזוי גוט, ווי מיין ווייב. דאָ דערמאָן איך מיך, אַז איך האָב געבעטען מיין ווייב, זי זאָל מיר טעלעגראַפירען קיין וויטעבסק; איצט פאָהר איך קיין סמאָלענסק, — היינט ווי קומט די קאַץ איבער'ן וואַסער? נאָר אַ איד אַ למדן, ווי זאָגט איהר, גיט זיך איין עצה; נעם איך און שרייב אָן נאָך אַ דעפּעשע צו מיין ווייב און געב איבער מיין קאָנדוקטאָר אויף אַ סטאַנציע:

„טעלעגראַפיר סמאָלענסק ווען בין איך מאָהליוו".

אצינד לאָמיר זיך אריינלאָזען אויף אַ ווייַלע אין „הלכות לשון", פילאָלאָגיע, און נעמען איבערזעצען בוכשטעבליך מיינעביידע דעפּעשען פון דער שפּראַך, אויף וועלכער זיי זענען געשריבען, דאָס הייסט פון רוסיש, אויף אונזער לשון, וועט אויסקומען, אַז, ערשטענס, פרעג איך מיך אָן ביי מיין ווייב: וואו בין איך („סראָטשי, גדיע יאַ סעוואָדניאַ?"), און, צווייטענס, הייס איך, מע זאָל מיר טעלעגראַפירען קיין סמאָלענסק בשעת איך בין אין מאָהליוו („טעלעגראַפיראוי סמאָלענסק, קאָגדאַ יאַ מאָגיליאָוויע?"). אזעלכע צוויי דעפּעשען ווען איהר האָט, למשל, פון איינעם, קאָנט איהר אַנדערש ניט דענקען, סיידען יענער איז געריהרט. און דערצו דאַרפט איהר ניט פערגעסען, אַז סמאָלענסק איז אויך ניט קיין

הונד און האָט אויך ניט געשוויגען. חברה האָבען מיך, געוועהנליך, ערוואַרט דעם 18טען אויפ'ן וואָקזאַל פון זייגער איינס בייטאָג ביז צוועלף ביינאַכט. עס האָט זיך געטהאָן חושך! דער עולם האָט צעטראָגען דעם זאַל, געשריגען אויף די ציוניסטען, אַז זיי האָבען געמאַכט אַ שווינדעל, אויסגעטראַכט אַ „שלום־עליכם", אויסגענאַרט דאָס ביסעל מינץ. וואָס טויג אייך, מע האָט געמוזט עפענען די קאַסע און אומקעהרען דעם פובליקום דאָס געלד. נאָך האַלבע נאַכט האָבען די ציוניסטען מיט די בונדיסטען פאַר הארצ־וועהטיג זיך צונויפגעלענט און אוועקגעקלאַפּט צו מיר אַהיים אַ דעפּעשע:

„וואָס איז מיט שלום־עליכם'ן?"

אצינד לאָמיר אוועקוואַרפען דעם בן־מלך און זיך נעמען צו דער בת־מלכה. מיין ווייב זאָל געזונד זיין, אַז זי האָט בעקומען אַט די אַלע דריי פּרייליכע דעפּעשען, האָט זי ניט געמאַכט קיין לאַנגע מחזקות, זיך אויפגעזעצט און איז אוועק גלייך קיין מאָהליוו.

אין פלוג, וועט איהר אויסקומען אפילו אביסעל ווילד: וואָס איז עפּיס קיין מאָהליוו? נאָר אַז איהר וועט מיך אויסהערען ביז'ן סוף, וועט איהר אַליין זאָגען, אַז זי איז אַ חכמה. ערשטענס, קען זי מיך שוין נישט דאָס ערשטע יאָהר. זי ווייסט, אַז איך טעלע־גראַפיר צו איהר פון וויטעבסק, אַז זי זאָל טעלעגראַפירען קיין סמאָלענסק, איז אַ סימן, אַז איך בין אין מאָהליוו. זי געדענקט, פערשטעהט איהר מיך, אַ מעשה שהיה. איך בין אַמאָל געוועזען אין וואַרשאַ און געפאָהרען אויף פסח אַהיים קיין קיעוו. פּלוצים קומט איהר אָן פון מיר אַ דעפּעשע דעם ערשטען טאָג פסח, אַז איך האַלט יום־טוב אין האָלענדרע, ניט ווייט פון וואַפּניאַרקע. ווי קום איך קיין וואַפּניאַרקע, אַז וואַפּניאַרקע ליגט גאָר אויפ'ן וועג צווישען זשמערינקע און אָדעס? אַ פאַלג מיך אַ גאַנג! זאָלט איהר ניט פרעגען קיין קשיות. איך האָב עס ניט געטהאָן חלילה פאַר שלעכטיגקייט. מיין מיין איז געווען צו גוטען. איך

האָב מיך זעהר געאײלט, געוואָלט קומען אהיים וואָס פריהער, גע־ביטען אײן שנעלצוג אויפ'ן אנדערען אזוי לאַנג, ביז איך האָב מיך ארויפגעשלאָגען אויף אדעסער ליניע און געבליבען שטעקען אויף א סטאַנציע האַלענדרע. נאָר גם זו לטובה. עס איז נאָך דאַנקען גאָט, וואָס איך בין ניט פערפאַהרען קײן ריגא. דאָס נעמט זיך פון חאַפּעניש. ניט אומזיסט זאָגט דאָס פאָלק א ווערטעל: פון אײלעניש קאָן קײן נוטס נישט ארויסקומען... דאָס האָט איהר אײך אַלזאָ נומער אײנס.

והשנית, איז מײן ווײב געגאַנגען מיט א רעכענונג, אז לויט מײנע דעפּעשען האָט דאָס אומגליק בעדאַרפט פּאַסירען ניט אין וויטעבסק און ניט אין סמאָלענסק, נאָר ערגיץ צווישען די דאָזיגע צוויי שטעדט. דעריבער האָט זי ניט געקאָנט אויסקלויבען קײן בעסערען מיטעלפונקט אַלס די שטאָדט מאָהליוו. עס איז פאַר איהר נישט געווען קײן שום ספק, אז אויפ'ן בעסטען פאַל האָט דאָ געמוזט פּאַרקומען א צוזאַמענשטויס פון צוויי לאָקאָמאָטיוועז, אײנער פון סמאָלענסק קײן וויטעבסק, דער אנדערער פון וויטעבסק קײן סמאָלענסק. פון אזא צוזאַמענשטויס, האָט זי גערעכענט, האָבען אַלע וואַגאָנעס געמוזט צעבראָכען ווערען אויף שפּענדלעך; גע'הרג'עטע אויף טוידט — נישט ווײניגער פון צוויי הונדערט; שווער פערוואונדעטע — עטליכע הונדערט, צווישען זײ — א סך געריהרטע פונ'ם זינען, און צווישען די לעצטע — געוועהנליך איך.

בכלל, דאַרפט איהר וויסען, האָט מײן ווײב א טבע, אז טאָמער פאָהר איך אָפּ פון דער הײם, אזוי הויבט זי אָן איבערקלערען אויף מיר די שרעקליכסטע צופאַלען, וואָס קאָנען זיך נאָר טרעפען אויף דער וועלט. וואו ערגיץ א צרה, א שלאַק, אײן אומגליק אויף דער באהן, אײן אײנגעפאַלענע בריק, א דונערשלאַג, אײן ערד־ציטערניש, א שרפה, א פּלוצליכע עפּידעמיע, אײן איבערפאַל פון בעוואָפענטע גזלנים, א ביס פון א שלאַנג, וואָס טרעפט זיך אײן מאָל אין פינף הונדערט יאָהר — אָט די אַלע זאַכען ווארטען,

נאָך איהר מיינונג, אויף מיר און קוקען אַרויס, ווען איך וועל דאַר־פען פאָהרען. און אַז איך קום אַהיים גאַנץ, גלויבט זי ניט איהרע אויגען; זי קוקט אויף מיר ווי אויף אַ מוצלח, וואָס איז אַרויס גליקליך, ממש פון טוידט לעבעדיג, און זי בענשט גומל.

איצטיגס מאָל, אַז זי האָט מיך דערזעהען געזונד און שטאַרק, האָט זי זיך צעוויינט ווי אַ קליין קינד. פרעג איך זי: „וואָס וויינסט דו, נאַרעלע?" ענטפערט זי מיר: „ער פרעגט נאָך, וואָס איך וויין! עס איז איהם דאָס אַנדערע „ראָוונע!"...

וואָס פאַר אַ „ראָוונע", פרעגט איהר? דאָס איז זיך אויך אַ מעשה פון מיינע נסיונות. אויב איהר האָט שטאַרק חשק, וועל איך אייך דערצעהלען, וואָס ס'האָט זיך געטראָפען מיט מיר אין ראָוונע. דאָס איז געווען פאַר עטליכע יאָהרען, בין איך געלעגען אין פעטערבורג וועגען אַ אידישער צייטונג, און איך האָב מיך געקלויבען פאָהרען אַהיים איבער ווילנא. האָב איך אָפּגערעדט מיט מיין פרוי, אַז איך פאָהר אַרויס אַזאַ און אַזאַ טאָג פון פעטער־בורג, און אויב איך דאַרף זיין אין ווילנאַ, וועל איך אָפּשטעהן אַ טאָג אָדער צוויי אין ווילנאַ, און פון דאָרטען — אַהיים, און אויב איך דאַרף ניט ווילנאַ — פאָהר איך גלייך פון פעטערבורג אַהיים. בך הוה. עס איז אויסגעקומען אַזוי, אַז איך דאַרף מיך אין ווילנא ניט אָפּשטעלען און אַז איך פאָהר גלייך. דאָס, האָב איך גע־וואוסט, וועט ביי מיין ווייב זיין זעהר אַנגעלעגט, האָב איך איהר געגעבען אַ דעפּעש שוין פון וועג, ביינאַכט; פערשלאָפען בין איך געווען, האָב איך די ווערטער „איך פאָהר גלייך" איבערזעצט אויף רוסיש אַ ביסעל נישט ריכטיג, דהיינו: אַנשטאָט „יעדו פּריאַמאָ", האָב איך געשריבען: „יעדו ראָוונאָ"... און מחמת איך האָב שוין אַ צייט ניט געזעהען זיך מיט די קינדער, האָב איך צוגעשטעלט נאָך צוויי ווערטער: „וזסטרעטשיי דיעטמי", דאָס הייסט: זאָלסט מיך בעגעגענען מיט די קינדער. קורץ און גוט, איך קום צו פאָהרען אַהיים פאַרנאַכט, איך לויף אַרום ווי אַ משוגע'נער איבער'ן

וואָקזאַל — ווער מיר ווייב? וואָס מיר קינדער? קיין נפש נישט! איך פאָהר־צו צו מיין שטוב — פינסטער, ווי אויף אַ בית־הקברות! איך קלינג און קלינג, איך רייס דאָס גלעקעל, איך קלאַפּ אין טהיר — קוים מיט צרות, עס האָט זיך בעוויזען אַ קעכין, אַ פערשלאָפענע ווי אַ קאַץ, אַ שווארצע ליטוועטשקע. איך טהו זי אַ חאַפּ, די ליטוועטשקע:

— וואו איז די מאדאם? וואו זענען די קינדער?

— אוואו די מאדאם? — ענטפערט מיר די ליטוועטשקע מיט אַ שמיר איבער דער נאָז. — די מאדאם איז ניסטאָ!

— וואָס הייסט זי איז ניסטאָ? — פרעג איך זי איבער אויף איהר שפּראַך.

— זיי זענען דאָך אוועקגעפאָהרען!

— וואָס הייסט זיי זענען אוועקגעפאָהרען? וואוהין זענען זיי אוועקגעפאָהרען?

— איך וויים וואוהין? קיין ראָוונע.

— וואָס עפּיס קיין ראָוונע?

— וואָס פרעגט איהר מיר? איהר האָט דאָך זיי אליין ארויס־גערופען קיין ראָוונע?

— איך האָב זיי גערופען קיין ראָוונע? איך?

— ווער דען? איך? — אזוי מאכט צו מיר די קעכין די ליטוועטשקע, און עס דאכט זיך מיר, אז זי לאכט.

איהר פערשטעהט? מיר טריפט זיך בלוט — און זי לאכט! איך שווער אייך בנאמנות, הערט איהר, עס איז אַ שאנדע צו זאָגען, קיין אנדערען וואָלט איך עס ניט דערצעהלען, אסור אויב איך האָב אויף מיין לעבען מיט אַ פינגער אמאָל אָנגעריהרט אַ מענשען!... נאָר די דאָזיגע פערשלאָפענע ליטוועטשקע מיט איהר נאריש גע־לעכטערעל האָבען מיך אזוי ארויסגעבראכט פון די כלים, אז איך האָב מיך פערגעסען, וואו איך בין אין דער וועלט!... וואָס, מיינט

איהר, איז געווען דער סוף? איך האָב געהאַט אויף זיך אַ משפּט... דאָס וואָרט „ראָוונע" האָט מיך געקאָסט געלד און איך האָב נאָך בעראַפּט בעטען מחילה׳בײַ דער ליטוועטשקע...

הכלל, דערהערט אַזאַ גוטע בשׂורה, אַז מײַן װײַב איז מיט די קינדער אין ראָוונע, כאַפּ איך דאָך מסתמא די פּיס אויף די פּלייצעס און פליה קיין ראָוונע. איך קום צו פאָהרען קיין ראָוונע — ווער? וואָס? ניטאָ קיינעם! איך הויב מיך אָן דערפרעגען, צי איז ניט געווען ־דאָ ערגיץ אַזאַ און אַזאַ פרוי מיט עטליכע קינדער? זאָגט מען מיר: געווען און אוועקגעפאָהרען. דאַרף מען פאָהרען צוריק אַהיים, הייסט עס? איך קום צו פאָהרען אַהיים, טרעף איך ביי מיר אין שטוב דעם דאָקטאָר. וואָס איז שוין? מײַן פרוי איז קראַנק געוואָרען פאַר צרות...

— נו, פרעג איך דיך, — אַזוי זאָג איך צו איהר נאָכדעם, אַז מיר ביידע האָבען זיך שוין אַביסעל בערוהיגט — וואָס ביזט דו געפלויגען מיט די קינדער קיין ראָוונע און וואָס האָסט דו, אײַגענטליך, געקלערט?

— זאָלסט מיך גאָר ניט פרעגען! — מאַכט זי צו מיר. — איך, אַז איך האָב דערהאַלטען דײַן דעפּעש, איך זאָל פאָהרען מיט די קינדער צו דיר קיין ראָוונע, בין איך שיער ניט משוגע געוואָרען. אַלערליי מחשבות זענען מיר דורכגעפלויגען אין קאָפּ. איך האָב ניט אַנדערש גערעכענט, אַז דו ביזט חלילה פערשלאָפט געוואָרען אין מיט׳ן וועג, ערגיץ ניט ווייט פון ראָוונע, אָדער אויף אַ טיפוס, אָדער אויף שוואַרצע פּאָקען...

— פון וואַנען האָבען זיך גענומען שוואַרצע פּאָקען? — פרעג איך זי איינגעהאַלטען.

— איך האָב גראַדע דעם טאָג געלייענט — זאָגט זי — אַ בלאַט, אַז עס געהען־אַרום אַצינד שוואַרצע פּאָקען אין... אינדיע.

דאָ קאָן איך מיך שוין מעהר ניט איינהאַלטען און שפּרינג־ אונטער אויפ׳ן בענקעל.

— איך פערשטעה ניט! וואו איז אינדיע און וואו איז פעטערבורג?!

קוקט זי אויף מיר, ווי א מאמע אויף א קינד, און מאכט צו מיר:

— א קשיה אויף דיר!

. . . .

. . . .

נו, וויפיעל איז ווערטה אזא ווייב?

ו.

די היסטאָריע פון דער „קליאַטשע"

די זון האָט געהאַלטען אין רעכטען בראָטען, אין רעכטען באקען, אָנגעגליהט די שטיינער פונ'ם בארג, ווי איין אייזענפּרעס, און געמאַכט אונז אזוי צו שוויצען, אז מיר האָבען געמוזט אראָפּווארפען פון זיך די קאַפּאָטעס, זיך ווישען דעם שוויים און געהן בארג־ארויף א ביסעל ניט אזוי ראשיג, פּאווּאָלינקע, אזוי לאַנג, ביז מיר האָבען אָנגעהויבען פּיהלען פּיס — און דאָס איז א שלעכטער סימן, וואָרום איין איבר פון א מענשען האָט ליעב, מע זאָל איהם ניט פּיהלען; קוים פּיהלט איהר איהם, איז ניט גוט — דאָס האָב איך נעהערט נאָך אין חדר פון מיין רבי'ן, וואָס פלעגט אויך מאַכען פּיהלענדיג אזעלכע איברים, וואָס אָהן איהם וואָלט איך זיי קיינמאָל ניט געפּיהלט... בקיצור, מיר האָבען דערפּיהלט פּיס, און האָבען אָנגעהויבען אונטערקוקען איינס אויפ'ן אנדערען און פרעגען זיך איינער דעם אנדערען:

— וואָס איז די מעשה? איהר שטעהט שוין אָפּ?

— ווער? איך? חס וחלילה!

— וואָס זשע שלעפּט איהר זיך?

— עס ווייזט זיך אייך אויס...

— מיר דאכט, אז איהר הינקט עפּיס אונטער אויף א פוס?

— ווער? איך?

— אייך איז, אפנים, שווערליך ארויף א בארג?

— עס הויבט זיך גאר נישט אן!

— וואס זשע סאפּעט איהר אזוי?

— איהר האט א טעות: איך סאפּע קיינמאל נישט, ביי מיר איז ניטא קיין טבע פון סאפּען.

— נו, און איהר ווי אזוי פיהלט זיך עפּיס?

— גאנץ גוט! נאר די פיס ווילען ניט דיענען.

— ביי מיר אויך דאס אייגענע.

— און ביי מיר ניט אזוי די פיס, ווי די פיאטעס!

— די פיאטעס איז בלאטע! די ליטקעס פון די פיס!...

דאס פערשטעהט א מינדסט קינד, אז נאך אזא געשפּרעך האבען מיר אלע פיער אידישע שריפטשטעלער, צווישען זיי איינער א פּאעט, זיך אוועקגעזעצט אויפ'ן גרינעם גראז און האבען זיך ממש מחיה געווען. דעם זיידען רב מענדעלע האבען מיר אפּגע־טראטען דעם אויבען־אן, און מיר דריי האבען זיך אויסגעזעצט ארום איהם, ווי אייניקלעך ארום א זיידען, אדער ווי תלמידים ארום א רבי'ן, הארכען דעם אלטענ'ס תורה, ווי ער דרשנ'ט און טייטשט פסוקים און דערצעהלט מעשיות, וואס האבען א שייכות צו דעם, וואס אונז אלעמען בעריהרט — צו דער אידישער ליטע־ראטור, אויסגעמישט אלע מאל מיט א זייטיגער מעשה, אדער, ווי ער רופט דאס אן, מיט א „הקדמה”. א הקדמה פון פאָרענט, א הקדמה אין מיטען, א הקדמה צום סוף.

— אז איך בין פערגאנגען מיט'ן טראגען מיט דער „קליא־טשע”... — אזוי האט דער זיידע אנגעהויבען צו דערצעהלען א מעשה, נאר מע האט איהם באלד איבערגעשלאגען אין רעכטען

אָנהויב, ווי דער שטייגער איז. איטליכער האָט געשטעלט איין אנדער פראגע:

— זיידע! פון וואַנען האָט זיך גענומען צו אייך „די קליאַטשע"?

— זיידע! וועלכעס איז געווען דאָס ערשטע ווערק, וואָס איהר האָט געשריבען אין אידיש, און וואָס האָט אייך געבראַכט צו שרייבען אידיש?

— זיידע! פאַר וואָס האָט איהר זיך אויסגעקליבען דעם פסעוודאָנים „מענדעלי מוכר־ספרים"?

דער זיידע האָט גאַנץ רוהיג, מיט האַלב־צוגעמאַכטע אויגען און מיט אַ שמייכעלע אויף די ליפּען, אויסגעהערט אַלע אונזערע פראַגען, און האָט אונז נאָכדעם מיט אַ הילכיגען געלעכטער אָפּגעענטפערט:

— נו? שוין? מעהר האָט שוין קיינער גאָר נישט וואָס צו פרעגען? טאָמער האָט איהר נאָך אַ פּאָר שאלות — אדרבה, גיט אַהער, שעמט זיך ניט, שיט אויס אַלע אינאיינעם אין איין קופּה, ס'איז גאַנץ אידישליך. איהר, מיט אייער פרעגען מיך פון אַלע זייטען, דערמאַנט מיר אַ בילד, ווי אַ מוטער קומט פון מאַרק מיט אַ פולען קאָשעק פערשיעדענע זאַכען: עפּעל, און באַרען, און בייגעל, און בולקעס, און אייער, און קאַרטאָפּעל, און מעהרלעך, און פלוימען, און פּעטרישקע, און אַ רויטער האָהן מיט אַ האַרטען קאַם אויך אין קאָהן, — און עס בעפאַלען זי די קינדער פון אַלע זייטען: מאַמע! מאַמע! מיר איין עפּעל! מאַמע! מיר אַ באַר! מאַמע! קאָן מען עסען רויהע מעהרלעך? מאַמע! אויף וואָס דאַרף מען פּעטרישקע? מאַמע! וואָס קאָסט דער האָהן? „קיש צרלעך! — בעט זיך נעבאָך די מאַמע. — לאָזט מיך חאַפּען דעם אָטהעם, וועל איך אייך אַלעמען צופריעדען שטעלען!"...

אַזוי האָט אונז דער זיידע בערוהיגט און האָט אונז אַלעמען געגעבען אַ תשובה יעדען אויף זיין פראַגע, חלילה נישט דורכגעלאָזט

קיינעם. און עס האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז צו שרייבען אידיש, דאָס הייסט, צו רעדען מיט׳ן גאַנצען פאָלק אויף זיין לשון, האָט איהם שוין לאַנג געצויגען, נאָך פאַר׳ן ערשטען אַרויסטריט אויפ׳ן פעלד פון דער אידישער ליטעראַטור; און מחמת שרייבען אידיש איז מיט פיערציג יאָהר פריהער נאָך געווען אַ שאַנדע, ובפרט נאָך פאַר אַזאַ יונגען מאַן אַ משכיל, ווי ער, וואָס „קלוגע מענשען" האָבען אויף איהם געזאָגט, אַז דאָס וואַכסט אַ „חיים זעליג סלאָ־נימסקי", — האָט ער זיך מיט זיין ערשטען ווערק „דאָס קליינע מענשעלע" בעהאַלטען בחדרי־חדרים, אַז קיינער זאָל ניט וויסען, און האָט אוועקגעשטעלט דערויף אַ נאָמען פון אַ לעבעדיגען פאַר־שוין, איינעם אַ סענדערעל אַ מוכר־ספרים׳ניק, וואָס האָט זיך אַרומגעשלעפּט אין יענער צייט מיט זיין פערד־און־וועגעלע אין דער סביבה פון באַרדיטשעוו, דאָס בעריהמטע גלופּסק אַליין. „דאָס קליינע מענשעלע", אָדער „יצחק אברהמעל תקיף", איז גענומען געוואָרען פון אַ לעבעדיגען פאַרשוין, וואָס האָט אין יענער צייט געקנאַקט אין גלופּסק מיט דער גרויסער בייטש און אָנגעטריבען די כנסת ישראל... אָנגעשריבען האָט ער „דאָס קליינע מענשעלע" אין פערלויף פון דריי טעג, נישט מעהר, מיט פחדים און מיט פיבער, און אוועקגעשיקט עס אין „קול מבשר" אַריין, צו אַלכסנדר צעדערבוים. דערזעהען אויפ׳ן שער דעם נאָמען „סענדערעל מוכר־ספרים", האָט זיך אַלכסנדר צעדערבוים דערשראָקען, צי מיינט מען דאָס ניט איהם אַליין טאַקי (אַלכסנדר—סענדער—סענדערעל)? האָט ער זיך מיישב געווען — קיין גרויסע צערעמאָניעס מיט אַ אידישען מחבר דאַרף קיינמאָל אַ אידישער רעדאַקטאָר נישט מאַ־כען, ובפרט נאָך אין יענער צייט — און האָט איהם איבערגעמאַכט דעם נאָמען סענדערעל אויף מענדעלי, — און אָט אַזוי איז זיך אַרוים אויף דער וועלט „מענדעלי מוכר־ספרים", וואָס האָט ניט אויפגעהערט אַרומצופאָהרען מיט זיין ביסעל געדרוקטע סחורה איבער דער מדינה פון גלופּסק, פערבלאָנזעט פון דאַרטען קיין קאַבצאַנסק און טונעיאַדעווקע...

דאָס זענען די דריי הויפּט-שטעדט, אָדער די דריי ק״קין, ווי ער רופט זיי אָן אויף לשון־קודש, וואָס פיגורירען אין אַלע כתבים פון מענדעלי מוכר־ספרים און וואָס דריקען־אויס אין זייערע נעמען די קווינטעסענציע פונ׳ם אידישען נהעטאָ אין יענער צייט. דאָס זענען די דריי זאַכען, וואָס האָבען אָפּגעשטעמפּעלט דאָס פאַר־צייטיגע רוסישע אידענטום: גלופּסק — אונוויסענהייט, קאַב־צאַנסק — אַרמוט, טונעיאַדעווקע — פּוסטעפּאַסניקעס, לעדיג־געהערס, אָהן אַ שום מלאכה, אָהן אַרבייט נעבאַך, איבעריגע בע־שעפּענישען אויף דער וועלט.

— אַט דאָס זענען געווען די הויפּט־עלעמענטען פונ׳ם אידישען פאָלק אין יענער עפּאָכע, וואָס מיר איז בעשערט געווען מיט זיי זיך אַרומצושלעפּען בכל תפוצות ישראל... — אַזוי האָט געזאָגט דער זיידע מיט אַ זיפץ און מיט אַ ביטער שמייכעלע. — נאָר איהר האָט זיך, דאַכט מיר, נאָכגעפרעגט אויפ׳ן יחוס פון דער „קליאַטשע״? דאַרף מען אייך, קינדערלעך, טהון צוליעב און דער־צעהלען. אַזוי איז געווען די מעשה: איינמאָל, אין אַ זומערטאָג איז דאָס געווען, זיץ איך מיר אַזוי אין גלופּסק אויף דער אכסניה פערטראַכט און קוק מיר דורך איין אָפענעם פענסטער אין דרויסען אַרויס און דערזעה איין אויסגעמוטשעטען, פערשוויצטען אידען מיט אונטערגעשטעקטע פּאָלעס פון אַ צעריסענער קאַפּאָטע, שטעהט און קאַטעוועט איין אָרעמע אויסגעמוטשעטע פערשוויצטע קליאַטשע מיט אַ צעביסענער פעל, איינגעשפּאַנט אין אַ פולען וואָגען מיט ציגעל, שעלט מיט טוידטע קללות אי די קליאַטשע, אי זיך, אי די גאַנצע וועלט: — ברענען זאָל די פעל דיינע, וויסטע קליאַטשע וואָס דו ביזט! — און זי, די קליאַטשע, האָט אויסגעדרעהט די פער־וויסטע, פערפינסטערטע מאָרדע איהרע צום אידען, קוקט אויף איהם, ווי אַ זינדיגער מענש, און עס דאַכט זיך מיר, אַז איך הער, ווי זי זאָגט צו איהם:

— שוטה! קליאַטשע רופט ער מיך! ביזט אַליין אַ קליאַ־טשע! טהו אַ קוק אַהין, צו יענעם פּלאַץ, וואו איך שלעפּ די

ציגעל, וועסט דו זעהען, אז איהר זענט אלע קליאטשעס, וויסטע, פינסטערע קליאטשעס, אז אך און וועה איז צו אייך אלעמען!

אזוי, האט זיך מיר געדאכט, רעדט די קליאטשע, און איך האב אויפגעהויבען די אויגען אויף יענעם פלאץ, וואס די קליאטשע האט אנגעוויזען מיט איהר מארדע, און איך האב דערזעהען א בעקאנטען נפש פון יענע פיינע בריות, וואס האבען זיך אויסגע־צייכענט אין גלופסק מיט פינף פינגער ארויפצושלאגען זיך אויף א מויער, און אויף נאך א מויער, און דאס אלץ נעבאך פון כשר'ע אידישע מטבעות, פון כשר אידיש שוויים און בלוט... דער שענער מענש, דער פיינער בריה, איז געשטאנען די הענד ארונטער, דאס היטעל פעררוקט ארויף, דער שטערן האט געשוויצט און געבויעט גרויסע פלענער, און ארום איהם האבען זיך, ווי קנעכט, אונטער־טהעניג ארומגעדרעהט ארעמע אידלעך נעבאך, געקוקט איהם, ווי געטרייע הינד, אין די אויגען אריין, געווען גליקליך מיט זיינס א שמייכעלע און געציטערט פאר א בייזען קוק דאס נייעניעהריגע, — און עס איז מיר געקומען אויפ'ן זינען דער פסוק פון שיר־השירים: לסוסתי ברכבי פרעה — צו דער קליאטשע אינ'ם רייט־וואגען פון פרעה, דמיתיך רעיתי — טהו איך דיך טהון גלייכען, כנסת ישראל! — און איך בין פערגאנגען אויף טראגען מיט דער „קליאטשע"...

דריי טעג בין איך ארומגעגאנגען איבער גלופסק א צעטראָ־גענער, ווי מיין ישראליק, נישט געהערט וואס מע רעדט צו מיר, געענטפערט איטליכען אויף זיין „גוט־מארגען" מיט'ן ווארט „קליאטשע", ווארום אלע פנימ'ער האבען אויסגעזעהען ביי מיר קליאטשעדיג, און אט אזוי האב איך מיך געקליאטשעט, ביז איך בין געקומען אהיים קיין טונעיאדעווקע און האב מיך פערשלאסען ביי זיך אין חדר אויף זעכצעהן טעג און אנגעשריבען אלע זעכ־צעהן קאפיטלעך פון דער „קליאטשע"...

אצינד איז געבליבען די פראגע: וואס טהוט מען מיט דער „קליאטשע"? דעמאלט האט נאך קאלומבוס ניט אנטדעקט אמע־

ריקא, און דעריבער האָבען זיך נאָך ניט געפונען יענע בארעמהער־ציגע לייט, וואָס האָבען אין דרייסיג יאָהר אַרום רחמנות געהאַט אויף מיר, דעם אָרעמען מענדעלי מוכר־ספרים, און האָבען מיך אַרויסגעגעבען דאָרטען, ניט צו פרעגען ביי מיר מיין הסכמה, ניט צו געבען מיר צו וויסען: הנה זייט וויסען, רב מענדעלי, אַז מע האָט אייך אַ טובה געטהאָן, מע האָט אייך בע׳גנבה׳ט!...

דאָ האָט זיך דער זיידע אָפּגערוהט אַ ווײַלע און האָט זיך פערטראַכט. מיר, די אייניקלעך, האָבען זיכער געקאָנט מיינען, אַז דאָ וועט זיך אָנהויבען שיטען פייער, פעך און שוועבעל אויף די פיינע מענשען אין אמעריקא, וואָס האָבען ווירקליך בעגאַנגען איין אונגעהייערען פערברעכען קעגען דעם איינציגען אידישען קלאַסיקער, קעגען דעם גרעסטען אידישען דיכטער, דענקער און קינסטלער, דערמיט וואָס זיי האָבען איבערגעדרוקט און אַרויס־געגעבען אַלע זיינע ווערק ניט אין אמעריקא אַליין, נאָר אויך אַריבערגעפּעקעלט אַהער, קיין „יוראָפּ“, און געמאַכט איהם אַ מיאוסע מפּלה, אַ קאָנקורענץ אויף זיין סחורה טאַקי מיט זיין אייגענער סחורה — און געהט לאָדט זיי צום ונתנה־תוקף!...

נאַטירליך, איז מיין קאָלעגא, דער וואָס מיט׳ן הייסען טעמפּע־ראַמענט, אַרויס מיט אַ פייעריגען פּראָטעסט קעגען די אמעריקא־נער פּיראַטען, ים־גזלנים, זיי געמאַכט (הינטער די אויגען) מיט דער בלאָטע גלייך, זיך געוואונדערט וואָס מע שווייגט:

— וואָס שווייגט איהר זיי, זיידע? — האָט אויסגערופען מיין קאָלעגא. — איך, אויף אייער אָרט, וואָלט פון זיי געמאַכט אַט־אַ־דאָס־אָ!

און מיין קאָלעגא מיט׳ן הייסען טעמפּעראַמענט האָט בעוויזען מיט ביידע הענד אין דער לופטען וואָס ער וואָלט פון זיי געמאַכט, נאָר וואָס, אייגענטליך, — איז שווער געווען צו פער־שטעהן, מחמת מיט הענד קאָן אַ מענש מאַכען מי יודע וואָס!... דערויף האָט איהם דער זיידע געענטפערט מיט אַ שמייכעלע:

— איך וועל אייך דערצעהלען: כל זמן איך בין נאָר א נגזל אליין, איז נאָך צו דערליידען — וואָס קאָן מען טהון? פון איין אומגליק איז קיינער נישט בעהיט. נאָר זיין דערצו נאָך א שוטה אויך — דאָס איז שוין צו פיעל פאַר מיר! פּראָטעסטירען, רעד־ כענען זיך, צאָהלען — דאָס איז נאַריש; דאָס דאַרפען טהון אנ־ דערע, ניט איך. וואָס איך אליין דאַרף טהון — וועט מן הסתם געטהאָן ווערען... מענדעלי מוכר־ספרים, ברוך השם, איז נאָך ניט געשטאָרבען! מילא, בקצור המעשה, דאָס אלץ איז נאַרישקייטען. איהר ווילט דאָך וויסען, ווי אזוי איז די „קליאַטשע" ארוים אויף דער וועלט? — דאַרף מען אייך דערצעהלען וואָס ווייטער איז געוועז.

און דער זיידע האָט אונז איבערגעגעבען א געשיכטע, ווי אזוי ער האָט איין א געשלאָסענער פערזאַמלונג פון אינטימע פריינד צום ערשטען מאָל געלייענט די „קליאַטשע", ווי אזוי זיינע אינ־ טימע פריינד האָבען פריהער געלאַכט פון איהם, געמאַכט חוזק איבער'ן נאָמען פונ'ם ווערק. נאַ דיר גאָר א פערד, א קליאַטשע! און ווי אזוי זיי זענען נאָכדעם געוואָרען ערנסט... ווי אזוי איינער (יוסף בצלאל הארקאווי) האָט נאָכ'ן איבערלייענען די „קליאַטשע" צוגענומען ביי'ם מחבר דאָס העפטעל, אריינגעלעגט אין זייט־קעש־ שענע אָהן ווערטער, אוועקגעפיהרט דאָס קיין פּעטערבורג און צו־ געשיקט אין א צייט ארום דעם פערפאַסער א פאַרטיגע, איין אָפּ־ געדרוקטע „קליאַטשע". ווי אזוי נאָכדעם דער צענזאָר האָט גע־ האַט א מיאוסע מפלה דערפאַר, וואָס ער האָט דורכגעלאָזט אזא „טרפה סחורה", און נאָך א סך אינטערעסאַנטע מעשיות האָט אונז דערצעהלט דער זיידע, וועהרענד מיר, זיינע אייניקלעך, זענען געזעסען און אויסגערוהט זיך דערוויילע אונזערע אויסגעמוטשעטע פּיס.

ז.

א מינוט פאר'ן טוידט

ווידער א מאל זענען מיר געזעסען זאלבעפערט, די זעלבע פיער אידישע שריפטשטעלער, צווישען זיי דער יונגסטער פון אלע — א דיכטער. דער זיידע איז געווען, ווי אלע מאל, דער צענטער, געזעסען אין מיטען; מיר, די אייניקלעך, ארום איהם. עס איז געווען א זומערנאכט, א פרעכטינע, א ווארעמע א שמעקענדיגע נאכט. עס האט זיך ניט געגלוסט געהן אין שטוב אריין. שווער געווען זיך צעשיידען מיט אזא נאכט! גערעדט האט מען וועגען איבערנאטירליכעס, אומבעגרייפליכעס אין דער נאטור און וועגען דעקאדענץ אין דער ליטעראטור. דער זיידע האט געקוקט מיט זיינע ניט גרויסע, נאר שארפע, האלב־צוגעמאכטע, קורצזיכטיגע אויגען עהגיץ אין דער האלב־פינסטערער ווייטקייט אריין. נאכדעם איז געקומען צו רעד וועגען בעשרייבען די נאטור. דער זיידע האט געזאגט, אז בעשרייבען די נאטור הייסט פראפאנירען די נאטור, און ער האט גענומען מאהלען מיט זיין איינפאכער נאר געשמאקער אידישער שפראך א נאכט־בילד מיט א האלב־ערנסטען און א האלב־קאמישען טאן, אזוי, אז עס איז שווער געווען צו וויסען, אויב ער מיינט דאס באמת, אדער ער שפאסט?...

אט אזוי האט דער זיידע געשילדערט א זומערנאכט:

— שטיל גנבה'ט זיך אריין די נאכט. אייגציגווייז, אזוי ווי ליכט, ווערען אויסגעלאשען די רויטפארביגע שטראהלען פון דער פערגעהענדיגער זון. א קליין ווינטעלע לויפט־דורך און רוימט אייך איין א סוד: „דער טאג איז פארביי... דער טאג שטארבט־אפ"... די בוימער האבען אראפגעלאזט די ברעמען, זיי ווילען שלאפען. איין אומעט, א מרה־שחורה ארום און ארום, ווי שבת פאר־נאכט צו שלש־סעודות, ווען אלץ טרויערט, אלץ בעגנט און די נשמה יתירה רייסט זיך ערגיץ, צאפעלט, עס איז איהר שווער צו שיידען זיך... נאר שאט! אט געהט זי, די נאכט־מכשפה, און פערשפרייט

איבער אונז איהרע שווארצע פליגלען. אַט באלד וועט זי זיך בעזעצען אין איהר פינסטערען געצעלט, וואָס וועט בעלייכט ווערען פון פינקעלדיגע שטערען. אַט באלד וועט זי אונז זאָגען: א גוטע נאכט! שטיל וועט זי אָפּלייענען „קריאת־שמע", און וועט איינשלאָפען, און עס וועלען זיך איהר חלומ'ען אלערליי משונה־פערדרעהטע פערפּלאָנטעטע וועלט־חלומות...

דער זיידע ווערד שטיל. מיר זיצען ווי פער'כשופ'ט. מיר וואָלטען וועלען הערען ווייטער, ווי ער מאָהלט זיינע פּרעכטיגע נאכטבילדער אין דער דאָזיגער פּרעכטיגער זומערנאכט. ער פערשטעהט אונזער וואונש.

פּלוצים רייסט־איבער דער זיידע זיך אליין און רופט זיך אָן:

— מילא, נו, בקיצור, נאטור! עס איז גאָלע ליגען! אלע אונזערע בעשרייבעניסען, שילדערונגען און מאָהלעכצען האָבען אזא פּנים קעגען דער נאטור אליין און געבען אונז פון איהר אזא בעגריף, פּונקט אזוי ווי אַט־א־יענע געוויסע בילדער פון דער הגדה, וואָס זענען געדרוקט אין ווילנא אָדער אין בארדיטשעוו, געבען אונז א בעגריף פון יציאת־מצרים... אויב איהר ווילט, וועל איך אייך, קינדער, בעסער דערצעהלען א מעשה שהיה, א מורא'דיגע מעשה, וואָס מיט מיר האָט אמאָל פּאסירט אין בעסאראביע. די געשיכטע האָט אין זיך עטוואָס מיסטישעס, אומבאגרייפליכעס, און שטימט זעהר מיט דער דאָזיגער פּראכטפולער נאכט, וואָס איז פול מיט כשוף, מיסטיציזם און דעקאדענץ... ווילט איהר האָרכען, זאָלט איהר זיצען שטיל, רוהיג, און דער עיקר — ניט איבערשלאָגען אין מיטען, ווי דער מנהג איז, און ניט פרעגען קיין קשיות. איך בין אייך מבטיח, אז עס וועט אייך מיט דער צייט אליין אלסדינג פערענטפערט ווערען.

און מיר אלע דריי אייניקלעך האָבען זיך צוגערוקט נאָך נעהענטער צום זיידען, און דער זיידע האָט א מאך געטהאָן מיט דער האנד איבער דער לופט, גלייך ווי ער וואָלט עמיצען אָפּגעטריבען

פון זיך, און האָט אָנגעהויבען רוהיג און לאַנגזאם צו דערצעהלען זיין שרעקליכע געשיכטע בזה הלשון:

— בעסאַראַביע, ווייסט איהר, איז אַ ווינקעל חלילה נישט פון מכשפים, נישט פון לצים, נישט פון וועלטבעריהמטע גנבים, גזלנים און רויבער. בעסאַראַביע איז זיך אַ ווינקעל פון אַנטי־סעמיטען, פאַפּעשויעס, וויין און מאַמעליגע, אַזוי, אַז פונ׳ם נאָמען בעסאַראַביע איז נישט צו דערוואַרטען, עס זאָל זיך דאָרטען טרעפען מיט מיר עפּיס איין אויסערגעוועהנליכע, איבערנאַטירליכע געשיכטע. פון דעסטוועגען מוז איך אייך זאָגען פאָראויס, אַז איהר וועט הערען, וועט איהר נבהל ומשתומם ווערען פאַר שרעק, און איהר וועט שטוינען. איהר וועט ניט פערשטעהן מיט׳ן גלייכען שכל, וואָס דאָ שטעקט אַזעלכעס, און כמעט האָב איך מורא, אַז איהר וועט ניט וועלען גלויבען, דאָס הייסט, איהר וועט חלילה ניט רעכענען אויף מיר, אַז איך זאָל אייך איבערגעבען אַ פאַנטאַזיע פאַר אַווירקליכע געשיכטע; חס ושלום! אַזוי גראָב וועט איהר ניט זיין! נאָר וואָס דען? איהר וועט זיך קלערען: אַ קשיא אויפ׳ן אַלטען, אפשר האָט זיך איהם אויסגעדאַכט?...

נו, אַלזאָ, הערט־זשע מיט קאָפּ. שטעלט אייך פאָר מיט אַ יאָהר עטליכע און דרייסיג צוריק אַ שטאָדט אין בעסאַראַביע (נאָר נישט קעשעניעוו, וואָרום קעשעניעוו קריכט שוין פונ׳ם האַלז!). אַלזאָ, אַ שטאָדט אין בעסאַראַביע, און אין מיטען שטאָדט איין איינפאָהרהויז. מילא, וואָס איין איינפאָהרהויז איז און ווי אַזוי זעהט אויס איין איינפאָהרהויז — דאַרף איך אייך ניט דערצעהלען. דאָס איז אַ הויז, וואָס איז געשטעלט געוואָרען לכתחילה צוליעב „פריצים", און וויבאַלד צוליעב פריצים, קאָנט איהר שוין זיכער זיין, אַז עס איז פערזאָרגט מיט אַלע מעגליכע בעקוועמליכקייטען, וואָרום אַ פּריץ איז נישט קיין איד. אַ איד איז אַ איד, און אַ פּריץ איז אַ פּריץ! נאָר נישט דאָס בין איך אויסען...

די שטוב אַליין איז זיך אפילו אַ גאַנץ געוועהנליכע שטוב פון „מיטעלמעסיגען וואוכס", ניט הויך, ניט נידעריג, מיט אַ

רויטען דאך פון שינדעל, מיט א הויכען ברייטען טויער אויף אריינ־צופאהרען מיט'ן גאנצען עקיפאזש גלייך אין הויף אריין, מיט צוויי רייהען חדרים פוןביידע זייטען, רעכטס און לינקס, וואס די טהירען זייערע געהען־ארויס צום הויף און די פענסטער צו דער גאס. די צימערען זענען ריין, ברייט, גענוג ליכטיג. בעל־הבתיש מעבעל: א קיילעכיגער טיש אין מיטען צימער, א שען הילצערן געפאלירט בעט, פריש צוגעקליבען און מיט דיוואנעס פערהאנגען, א קליידער־שאפע אויך אזוינע, א װאשקעסטעל, א ווייכע קאנאפע מיט א שפיגעל איבער איהר, מיט שטוהלען א פאר. אויף די װענד בילדער, געוועהנליכע בילדער, פארטרעטען פון משה מאנ־טעפיורי מיט דער ברייטער געפלועטער מאנישקע, פון, להבדיל, נאפאלעאן באנאפארטע מיט'ן המנ'טאש אויפ'ן קאפ און מיט דער האנד אין זשילעט, מיט אביסעל א צו בייז אויסזעהען — פונקט דער היפך פון, להבדיל, רב משה מאנטעפיורי, וואס זעהט־אוים שוין אביסעל צו פיעל זים-צוקערדיג. מערקווירדיג! צוויי בעזונדערע העלדען פון צוויי עפאכען, געמאהלט פון בעזונדערע קינסטלער, און ביידע מיט איין חסרון, ביידע איבערגעהאפט די מאס... נאר נים דאס בין איך אויסען. די שענסטע און די בעסטע ציערונג וואס אין צימער איז די הרובע, דער אויוון — א פראסטע הרובע, נים קיין געקינצעלטע, א געוועהנליכע, א געלע, מיט בלויע פלעקען, א חנ'עוודיגע, און דער עיקר, א װארעמע הרובע — א געטרייע, ווי א מאמע! דערפון איז געדרונגען, אז די מעשה, וואס איך וויל אייך דערצעהלען, האט זיך געטראפען אים ווינטער — און דאס איז זעהר נויטיג צום ענין.

אזוי ווי דער זומער האט אין זיך זיין זומערדיגען חן און שענ־קייט, וואס אונז איז ליעב און טייער, אזוי האט אויך דער ווינטער ביי אונז זיין חן מיט זיין צויבער, בשעת אין דרויסען איז נים קאלט, דער ווינד בלאזט, דער פראסט ברענט און גנבה'ט זיך אריין דורך די צוגעמאכטע לאדען און מאהלט צאצקעס אויף די שויבען פון די פענסטער, און איהר זיצט זיך מיט א געזעלשאפט אין א

ווארעם־אָנגעהייצטען און גוט־בעלייכטען חדר, ביי אַ געדעקטען טיש מיט אַ זודינגען סאַמאָוואר, וואָס קאָכט און פּארעט און ציהט־אויס אַ לאַנגען דינעם טאָן. זאָגט אייך וואָס איהר ווילט — איטליכע זאַך איז גוט אין איהר צייט. נישט גוט איז נאָר, אַז אין מיטען ווינטער ווערד פּלוצים זומערדיג, דרילייוואטע, אָדער אַז אין מיטען זומער ווערד קאַלט, ווינטערדיג... נאָר נישט דאָס בין איך אויסען.

געזעסען ביי'ם סאַמאָוואר און געטרונקען טיי איינער אַליין, האָב איך ארויסגעקוקט, אַז עמיצער אַ לעבעדיגער פּארשוין זאָל זיך בעווייזען, רעדען אַ וואָרט, ווי עס מאַכט זיך אַמאָל, אַז מע פערבענגט זיך נאָך אַ מענשען. וואָרום מענשען האָבען אַ טבע: זיי עסען זיך צו, נאָר אַז מע זעהט זיי ניט, בענגט מען נאָך זיי. גאָט האָט געהאָלפען, עס האָט זיך געעפענט די טהיר און עס האָט זיך בעוויזען אַ נפש אַ בעוואַכסענער מיט האָריגע הענד, איינער פון די נפשות, וואָס נאָר אַ לאַנד פון פּאַפּעשויעס, ווייִן און מאַ־מעליגע קאָן ארויסגעבען. אָפּמאָהלען אייך איהם — געפין איך ניט פאר נויטיג צו אונזער געשיכטע, נאָר אין צוויי ווערטער זאָגען שאַדט ניט: גרעבער ווי לענגער, און אַזוי פער־וואַכסען מיט שמאַלץ, אַז קוים וואָס ער חאַפּט דעם אָטהעם. דאָס איז דער בעל־הבית פון דער אכסניה. אריינגעקומען איז ער צו מיר, ווי געוועהנליך, מקבל־פּנים זיין דעם אורח, איהם אָפּגעבען שלום, פרעגען, פון וואַנען ער איז און וואוהין ער פאָהרט און וואָס איז זיין טהועכץ, אַ קוק, אַ שמעק, אַ טאַפּ אין וואָגען, אפשר דארף ער עפּ'ס האָבען, וועט ער איהם דיענען. נו, און אַזוי ווייטער. לאַנג בעטען איהם זיצען האָב איך ניט בעדאַרפט; טרינקען מיט מיר אַ גלעזעל טיי האָב איך אויך ביי איהם גע־פּועל'ט. און עס איז אַוועק ביי אונז אַ געשפּרעך, וואָס איך זעה ניט, ער זאָל האָבען פאר אייך אַ אינטערעס. דער געשפּרעך האָט זיך געדרעהט אַרום אַלערליי וועלט־ענינים, שטאָדט־זאַכען, מסחר, פאַמיליענאַנגעלעגענהייטען, און אביסעל גלאַט אַזוי, אַבי גערעדט,

נישט געשוויגען. מיין בעל־הבית, ווי איך האָב אייך שוין געזאָגט, איז געווען אַ איד אַביסעל אַ שווערער, אַביסעל צו פיעל פער־וואַכסען מיט שמאָלץ, דעריבער איז איהם שווער געווען אָנצוהויבען רעדען. אַלע מאָל, ווען ער דאַרף עפּיס זאָגען, סאָפּעט ער זיך פריהער גוט אויס, ווי אַ בלאָזאַק, און קוים האָט ער זיך אָפּגע־סאָפּעט און דעם בלאָזאַק אויסגעבלאָזען, איז ביי איהם אוועק ווי אַ מזמור, און ער האָט מיר אָפּגעגעבען דין וחשבון פון גאַנץ בעס־אַראַביע, מיך בעקאַנט געמאַכט מיט אַלע פּריצים, וועלכע פּריצים עס האָבען אַ סך ערד און ווינציג הינד, און וועלכע פּריצים עס האָבען ווינציג ערד, נאָר אַ סך הינד. אויך פון פערד האָט ער מיר דערצעהלט זעהר אַ סך שענע מעשיות, פון „עהרליכע" פערד און פון „גנבה'שע" פערד, און פון גנבים, וואָס גנבה'נען פערד, און פון גנבים, וואָס גנבה'נען אַנדערע זאַכען, און פון גזלנים, וואָס קומען אַהער פון רומעניע, מייסטענס ציגיינער, וואָס טהוען־אָפּ אַמאָל אַזעלכע זאַכען, אַז די האָר שטעלען זיך קאַפּויער! איך האָב איהם אויסגעהערט, בעטראַכט אָט דעם בעוואַכסענעם נפש מיט די האָריגע הענד, צי געהערט ער זיך ניט אָן אַ ווייטער קרוב מיט אָט די גזלנים פון רומעניע... איך האָב אָבער אַרויסגעזעהן, אַז אומזיסט האָב איך איהם חושד געווען, וואָרום פון זיין ווייי־טערען שמועס האָט זיך אַרויסבעוויזען, אַז ער איז גלאַט אַ גראָ־בער יונג, איין עם־הארץ און נעבאַך אַ גרויסע בהמה! פון די גזלנים איז ער אַרויף אויף מכשפים, לצים, רוחות און שדים, מתים, וואַוקעלאַקעס און שרעטעלעך, וואָס ער אַליין מיט זיינע אויגען האָט דאָס געזעהן — אַ סימן, זיי זענען מיט הערנער. ווער איז מיט הערנער — האָב איך איהם פערגעסען פרעגען, און אַגב האָבען זיך מיר געקלעפּט די אויגען... גאָט ווייסט, וויפיעל צייט מיין חכם וואָלט נאָך אַזוי געזעסען איבער מיר, ווען איך הויב ניט אָן אונטערצודרימלען. שטאָף אויף צו דערצעהלען האָט ער נאָך געהאַט, ווייזט אויס, געָנוג, מחמת אַז ער האָט זיך געזעגענט, האָט ער מיר צוגעזאָגט, אַז מאָרגען אין דער צייט וועט ער ערשט

דערצעהלען און דערצעהלען. פאר'ן אוועקגעהן האט ער מיט מיר איגאייגעם בעטראכט די פענסטער, צי האט מען גוט פערכאכט די לאדען, געחאפט א קוק צום אויוועז, צי האט מען ניט פריה צוגעשטעקט דעם קוימען, בעוויזען מיר, ווי אזוי מע פערשליסט די טהיר, געזאגט א גוטע נאכט, אפגעלאזט דעם בלאזאק און אוועק.

נאך זיין אוועקגעהן האב איך די טהיר צוגעשלאסען און גע־פרובט, אויב זי עפענט זיך נישט. ניין — זי עפענט זיך ניט. נאכדעם האב איך בעטראכט די פענסטער אלע, געחאפט א קוק, אזוי זיך פארבייגעהענדיג, אונטער'ן בעט, גענומען זיך אויסטהון, צוגעגרייט דעם זייגער אויפ'ן טיש און די שוועבעלעך, אריין אין בעט אריין, זיך איבערגעדעקט מיט א ווארעמער ריינער בייענער קאלדערע, אויסגעלאשען דאס פייער, און...

דא האט זיך דער זיידע פלוצים אפגעשטעלט און איז אנ־שווינען געווארען. די נאכט איז ווירקליך געוועזן פול מיט כשוף. דער הימעל האט אראפגעקוקט צו אונז מיט זיינע שטערען, וואס האבען זיך געמינעט, געביטען זיך, געפינטעלט, ווי א מענש, וואס פינטעלט מיט די אויגען. זיי האבען צו אונז געוואונקען, זיי האבען גערעדט צו אונז, זיי האבען אונז געזאגט: „ווען איהר זאלט וויסען, וואס עס טהוט זיך דא ביי אונז אין הימעל?!“...

„נו, אדרבה, זאגט אונז, שטערענדלעך, זאגט אונז, וואס טהוט זיך דארט ביי אייך אין הימעל?“... נאר די שטערענדלעך זאגען ניט, וואס עס טהוט זיך דארט ביי זיי אין הימעל. זיי מינען זיך, זיי בייטען זיך, זיי פינטלען, ווי א מענש וואס פינטעלט מיט די אויגען. און מיר קוקען, קוקען אין הימעל אריין, און ווייסען ניט, וואס דארטען טהוט זיך.

מיר האבען זיך אלע, אפנים, שטארק פערטיעפט אין די שטערען און גאר נישט בעמערקט, אז דער זיידע שווייגט עפים זעהר לאנג. און אלע דריי האבען מיר זיך אנגערופען צו איהם:

— נו?

— וואס נו?

— וואָס זענט איהר אַנשוויגען געוואָרען?

— איך האָב געוואָלט אייך אויספּרובען, צי איהר האַלט קאָפּ.

— וואָס הייסט, צי מיר האַלטען קאָפּ? געווים האַלטען מיר קאָפּ.

— זאָגט־זשע מיר, קינדערלעך, וואו האַלט איך?

— איהר האַלט ביי דער בייענער וואָרעמער קאָלדרע. איהר האָט זיך איינגעדעקט, אויסגעלאָשען דאָס פייער און...

— אָט אַזוי האָב איך אייך ליעב. וויבאַלד איהר האַלט קאָפּ, קאָן איך אייך דערצעהלען ווייטער. אַלזאָ, איך האָב מיך גאַנץ פיין איבערגעדעקט און — אַ גוטע נאַכט!... איך וועל אייך ניט זאָגען אַקוראַט, צי איך האָב שוין געהאַט איינגעשלאָפען, צי איך האָב נאָר־וואָס געוואָלט אַנשלאָפען ווערען, צי איך האָב שוין געהאַט אָפּגעשלאָפען אַ צייט, — איך וויים נאָר, אַז די אויגען האָב איך געהאַלטען צו, נאָר געהערט האָב איך טריט, שטילע טריט — מע געהט!... איך הער מיך צו שטאַרק — יאָ, מע געהט!... „עט! עס ווייזט זיך מיר אודאי אויס!... דאָס איז אַ סך־הכל, אַ רעזולטאַט פון דעם בעל־הבית'ס מעשיות“... אַזוי טראַכט איך מיר און וויל מיך איבערדעקען איבער'ן קאָפּ — איך הער ווידער אַ מאָל גאַנץ קלאָרע טריט! איך הויב מיך אָן בעט־רעכענען: אפשר געהט מען דאָס אין'ם אַנדערען צימער אויף יענער זייט וואַנד? אפשר פון אויבען איבער מיין קאָפּ? ניין! איך הער טריט אָט דאָ, ביי זיך אין צימער, ניט ווייט פון מיין בעט! איך האָב צונויפגענומען אַלע מיינע געדאַנקען, איך דערמאָן זיך, אַז איך האָב, דאַכט זיך, נוט צוגעשלאָסען די טהיר, בעט־טראַכט די פענסטער אַלע, געזעהען אויף וואָס אונטער'ן בעט טהוט זיך — ווער קאָן דאָס זיין און פון וואַנען האָט ער זיך אהער גענומען?... און דאָ איז אַ פינסטערניש, חאָטש נעם זיך אַרויס די אויגען! וואָס טהוט מען? אויסרייבען אַ שוועבעלע? זענט איהר געזעכט. אַ שכל איז דאָס טאַקי. די פראַגע איז אָבער,

וואו נעמט מען א שוועבעלע, אז די שוועבעלעך ליגען ערגיץ ווייס איך וואו, אויפ'ן טיש? נו? וואס וועט איהר טהון? איא, איהר שווייגט? אז עמיצער איז פארהאן ביי מיר אין צימער — איז שוין ביי מיר קיין ספק ניט געווען. די קשיה איז נאר, פון וואנען האט ער זיך גענומען? ווי אזוי איז ער אריין? פאלגליך, דארפען מיר קלערען, אז אדער דורך דער טהיר, אדער דורכ'ן פענסטער? אויב דורך דער טהיר, איז דאס דער בעל־הבית אליין, מיט א נאכשליסעל; אויב דורכ'ן פענסטער, איז דאס גלאט א גנב. קיין גרויסע נפקא־מינה אפילו איז דאס ניט, נאר א מענש א בר־דעת האט ליעב יעדע זאך בעקלערען, ער זאל וויסען, וואו ער איז אין דער וועלט, ער זאל ניט בלאנזען אין דער פינסטער אפילו דעמאלט, ווען עס איז פינסטער... איך האב מיר פאר־נעשטעלט, פערשטעהט איהר מיך, אין קאפ אלסדינג, ווי אין פסוק שטעהט: החכם עיניו בראשו. איך האב מיר אויסגעמאהלט מיין צימער, דעם טיש, דאס בעט, ווי אזוי האב איך מיך געלעגט? מיט'ן פנים צום פענסטער, מיט די פיס צו דער טהיר. פאלגליך, ווען עס זאל זיין אפען די טהיר, וואלטען דאס דערפיהלט פריהער פון אלעמען — ווער? די פיס. שטעק איך ארויס פאוואלינקע א שפיץ פוס פון אונטער דער קאלדרע, געוויס וועל איך דערפיהלען עפיס א ווינטעלע? — ווער! וואס! די טהיר איז צו — דערויף וועל איך שווערען! דארף מען זיך נעמען צום פענסטער. ווי אזוי זשע טהוט מען דאס? שטעק איך ארויס פאוואלינקע פון אונטער דער קאלדרע א האנד — קיין שפור פון קיין ווינטעל, פון קיין קעלט. עס איז צו טהיר און טויער, און די טריט ווערען אלע מאל קלערער און נעהענטער. איך מעג שווערען, אז איך הער עמיצער נעבען מיר אטהעמט שוין! עס פערשטעהט זיך, אז יעדע מינוט, יעדע סעקונדע איז א טאג, א יאהר.

א קאלטער שווייס האט שוין לאנג ארויסגעטרעטען! דאס הארץ קלאפט, קלאפט, ווי א זייגער. וואס טהוט מען? אראפ־שפרינגען פון בעט? אנהויבען שרייען? מאכען א גוואלד? צו

וועמען? אויף וועמען? אפּנים, איהר ווייסט דען, מיט וועמען איהר האָט צו טהון? אויפזעצען זיך אויפ'ן בעט — האָט איהר מורא זיך א ריהר טהון, וואָרום צו וואָס זאָלט איהר וויזען יענעם, אז איהר שלאָפט ניט? ממה נפשך, איז דאָס א גנב, וועט ער זיך נעמען זיינס, וואָס איהם איז נויטיג, און וועט זיך געהן געזונטער־הייד. אָבער אז איהר וועט נעמען מאכען קולות, וועט ער דאָך וועלען ראטעווען זיין אייגענע פעל, וועט ער אָנפאלען אויף אייך ווער ווייסט מיט וואָס פאר'א כלי־זיין, וועט איהר, הייסט עס, אליין מאכען איהם פאר א גזלן, — צו וואָס נוצט דאָס אייך? וואָס זשע דען? וואַרטען ביז ער וועט צוגעהן צו אייך צום בעט און וועט ארויפפאלען אויף אייך און וועט אייך חאפּען פאר'ן האלז, און וועט אייך אָנהויבען ווארגען, שטיקען? איז עפּיס אויך ניט קיין פּלאַן. אלזאָ, אצינד זאָגט שוין איהר, וואָס וואָלט איהר געטהאָן? לאָם איך הערען. איהר זייט יונגע לייט, העל־דען!...

אזוי האָט זיך דער זיידע געווענדט צו אונז, זיינע דריי אייניקלעך, און געוואַרט אויף אונזער ענטפער. דער ערשטער האָט זיך ארויסגעהאַפּט מיט זיין ענטפער דוקא דער יונגסטער פון אלע, דער פּאָעט. ער האָט זיך אָנגעצונדען, ווי איין אמת'ער העלד, געמאכט צוויי מורא'דיגע קולאקעס און בעוויזען, ווי אזוי ער וואָלט געגעבען א שפּרונג־אראָפּ פונ'ם בעט, ווי אזוי ער וואָלט איהם צוגעבויגען צו דער ערד, ווי אזוי ער וואָלט איהם געשטיקט, און האָט אויסגעלאָזט מיט פייער: — נפש תחת נפש! מיר א טוידט, דיר א טוידט!...

אויסגעהערט די תשובה פונ'ם פּאָעט, האָט דער זיידע א קנייטש געטהאָן מיט דער האנד, ווי איינער רעדט: „מהכתיתי!“ און האָט זיך געווענדט צו מיין קאָלעגאַ מיט'ן הייסען טעמפּעראַ־מענט: וואָס וואָלט ער געטהאָן? און מיין קאָלעגאַ מיט'ן הייסען טעמפּעראַמענט האָט איהם אָפּגעענטפערט גאנץ אויפ־ריכטיג:

— איך וועל אייך זאָגען דעם אמת, זיידע: געהן אַנפאַלען אויף אַ מענשען, וואָס איך קען איהם ניט און זעה איהם ניט — דאָס וואָלט איך נישט געטהאָן. איך וואָלט איהם איבערגעלאָזט דעם זייגער מיט האַק און פּאַק, חאַפּט איהם דער רוח, און אַליין וואָלט איך ארויסגעשפּרונגען דורכ'ן פענסטער. האָבען צו טהון מיט יעדען פּאַרך, מיט יעדען גנב? זאָל דאָס געהן אין דער ערד אריין...

— אויך געערעכט! — מאַכט דער זיידע. — האָבען צו טהון נישט מיט קיין גלייכען איז אודאי נישט כדאי... נו, און איהר, וואָס וואָלט איהר געטהאָן, ווען מיט אייך טרעפט זיך אַזאַ מעשה?

אזוי זאָגט דער זיידע שוין צו מיר, און איך ענטפער איהם אויך גאַנץ אָפּענטליך:

— איך? איך וואָלט פערשפּאַרט אַלע זאַכען! איך וואָלט ניט אָנגעפאַלען אויפ'ן גנב, איך וואָלט ניט געשפּרונגען דורכ'ן פענסטער. איך וואָלט... איך וואָלט... געשטאָרבען!

— אָט דאָס איז ריכטיגער פון אַלץ! — מאַכט דער זיידע מיט אַ הילכיגען געלעכטער, און אויף איהם קוקענדיג לאַכען אַלע, אחוץ מיר. — שטאַרבען פאַר שרעק איז טאַקי זעהר אַ וואוילע עצה, נאָר איידער מע קומט דערצו, פאַלט־ארויס דריי מאָל די נשמה, עס בעשלאָגט אייך אַ קאַלטער שוויים, און איהר פיהלט, אַז דער מח הויבט זיך אייך! איהר זעהט פאַר זיך דעם מלאך־המות, איהר פיהלט אויף זיך דעם קאַלטען חלף, נאָר איהר ווייסט ניט, ווען וועט זיין דער „חיק"!... בקיצור, איך וועל אייך מעהר ניט דערצעהלען. איך הער נעבען מיין בעט שוין עמיצער סאַפּעט, אָבער ווי אַזוי נאָך! מיט אימפּעט, מיט כעס: „האַ! אי־האַ! אי־האַ!" איך פיהל דורך דער קאָלדרע עמיצענ'ס אַ האַנד אויף זיך, אַ פעסטע, אַ שווערע, אַ קאַלטע, אַ האָריגע האַנד, און טאַקי באַלד נאָך אַ האַנד. אהאַ! עמיצער קריכט צו מיר אין בעט אריין, אָט־אָט איז ער שוין, אָט־אָט חאַפּט ער מיך ביי'ם גאַרגעל! אָט־אָט דערלאַנגט ער מיר מיט איין אייזען איבער'ן קאָפּ! אָט־אָט... נו? חכמים! וואָס וועט איהר איצטער טהון?

דאָ האָט זיך דער זיידע אָפּגעשטעלט, אָפּנים, געוואָלט אָפּ־רוהען א ווײַלע. מיר האָבען פערשטאַנען, אַז עס איז איהם מסתמא שווער געווען איבערצולעבען נאָך א מאָל אזא קריטישען מאָמענט, האָבען מיר איהם געלאָזט, ער זאָל אביסעל אָפּרוהען, און אליין האָבען מיר זיך גענומען אײַנהערען אין דער שטילקייט פון דער נאַכט. איהר ווייסט, ליעבע פרײַנד? די שטילקייט פון דער נאַכט רעדט, רעדט ווערטער. הערט זיך אײַן אמאָל, וועט איהר הערען קולות, שטילע נאָר זיסע ווערטער פון אײַן אומבעקאַנטען נפש, וואָס זיצט נעבען אייך און סוד'עט זיך און שושקעט זיך מיט אייך, און עס מאָהלט זיך אייך אויס, אַז אייך איז בעקענט די שטימע, איהר האָט זי ערגיץ געהאָרכט, איהר ווייסט ניט וואו... און עס דאַכט זיך אייך אויס, אַז איהר האָט געהערט א זיפץ, א טיעפען זיפץ, און איהר ווייסט ניט, ווער האָט דאָס געזיפצט: צי אָט דער אומבעמערקטער נפש, וואָס זיצט נעבען אייך, אָדער איהר אליין האָט דאָס געזיפצט?... און עס האַפּט אייך אָן א מורא מיט א בענגעניש אינאיינעם; איהר וואָלט געהרען אויפהויבען זיך, אַוועקגעהן, נאָר עפּיס האַלט אייך צו — איהר ווייסט נישט וואָס... עמיצער ציהט אייך ביי דער נשמה, איהר ווייסט ניט ווער... און עס בענגט זיך אייך מיט סכנת־נפשות — איהר ווייסט נישט נאָך וועמען... פּלוצים הערט איהר: פּליוך! ווי אין א טייך אַז מע וואַרפט אַריין א שטיינדעל, אָדער אין א ברונען האָט עמיצער אַראָפּגעלאָזט א זאַך!... אַרום און אַרום אייך, ווייסט איהר, איז נישטאָ קיין ברונען, נישטאָ קיין טייך. וואָס בעדייט דער פּליוך?... אָדער א „קרא" לאָזט זיך הערען. פון וואַנען געהט דער „קרא", אַז אַלע פויגלען שלאָפען?... און עס דאַכט זיך אייך, אַז די ערד אָטהעמט, קוים־קוים וואָס מע הערט. גלייך מיט אייך אָטהעמט זי, די ערד, די גאַנצע וועלט, און איהר פיהלט, אַז איהר זייט א חלק פון דער אָטהעמדיגער ערד, פון דער גרויסער־גרויסער וועלט, וועלכע איז א גרויסער־גרויסער סוד פאַר אייך...

דאָס שטילשווייגען פונ'ם זיידען האָט זיך ווידער פערצויגען

מעהר וויפיעל מע בעדארף, און מיר זענען אויסגעגאנגען וויסען גיכער דעם סוף פון דער געשיכטע, און מיר האָבען זיך ווידער אַ מאָל גענומען מינטערען דעם זיידען.

— נו?

— וואָס נו?

— וואָס הייסט, וואָס נו? וואָס איז געווען ווייטער? ווער איז דאָס געווען? און וואָס האָט ער אייך געטהאָן? ווי אזוי זענט איהר ארוים פון זיינע הענד?

— אזוי? איהר ווילט טאַקי וויסען דעם סוף? האָט צייט. מאָרגען איז אויך אַ טאָג. עלעהיי, זאָל זיך אייך דאכטען, עס איז אַ ספור־המעשה, וואָס איז געדרוקט ערגיץ אין אַ בלאַט, און דער רעדאַקטאָר דער חכם האָט אייך איבערגעהאַקט אין סאַמע מיטען, אוועקגעשטעלט פון אונטען די געוויסע צוויי ווערטער: „פאָרטזעצונג פאָלגט“ — און געהט לאָדט איהם צום ונתנה־תוקף. עס פערשטעהט זיך, אז דאָס האָט דער קלוגער רעדאַקטאָר אייך געטהאָן מיט אַ כיון, בכדי איהר זאָלט מאָרגען אויך קויפען זיין בלאַט — איהר האָט איין אנדער ברירה? אָדער עלעהיי, זאָל זיך אייך דאכטען, עס איז די מעשה מיט דער שלאַנג.

— מיט וואָסער שלאַנג?

— איהר ווייסט נישט די מעשה מיט דער שלאַנג? — ציהט אוים דער זיידע מיט אַ ניגון. — וועל איך אייך דערצעהלען אַ נייע מעשה, אַ מעשה מיט אַ שלאַנג.

איינמאָל, דאָס איז געווען דעם 31טען דעקאבער, פונקט ערב נײ־יאָהר, לייענט מען אין אַ צייטונג אזא מין געשיכטע: „אַ יונגע שענע פרוי, איין ערשטלינג, איז געזעסען מיט איהר ברעקעלע קינד אויף די הענד ביי׳ם פענסטער, נאָר־וואָס געקליבען זיך געבען דעם קינד זויגען. פּלוצים, מע ווייסט ניט ווי און פון וואַנען, קריכט ארוים אַ שלאַנג, טהוט זיך אַ קאַטשע ארויף גלייך אויף דער פרוי, חאַפּט אריין די ברוסט אין מויל אריין און הויבט אָן

צו זויגען. זעלבסטפערשטענדליך, אז די פרוי איז באלד אויפ׳ן ארט געפאלען חלשות. נאטירליך, איז מען זיך צונויפגעלאפען פון דער גאנצער שטאדט רעטען די אומגליקליכע פרוי. מע האט צונויפגערופען די גרעסטע דאקטוירים פון שטאדט, נאר געהט טהוט עפּים, האלט מלחמה מיט א גיפטיגער חיה! מע קאן דא גאר נישט מאכען, מחמת טאמער ריהרט מען אן די שלאנג, אזוי לאזט זי ארויס איהר גיפט און טוידט די פרוי אויפ׳ן ארט. וויעדער צוריק, זאל מען לאזען די שלאנג זאל זויגען ווייטער, וועט זי אזוי לאנג זויגען, ביז די פרוי וועט שטארבען... שלעכט! — אזוי לאזט אוים די צייטונג. — די לאגע איז זעהר קריטיש, די שלאנג זויגט, די פרוי חלש׳ט. דאקטוירים זיצען און זוכען מיט־לען. אונזערע רעפּארטערען שטעהען אוןווארטען. מארגען וועט־לען מיר געבען צו וויסען אונזערע לעזער וואס ס׳איז געווארען מיט דער פרוי און מיט דער שלאנג". עס פערשטעהט זיך, אז ניט איין מארגען איז אוועקגעגאנגען. דער עולם האט ניט אויפ־געהערט צו קויפען אלע טאג די צייטונג, געזוכט דעם סוף פון דער פרוי מיט דער שלאנג א צייט מיט יאהרען, און איך האב מורא, אז עס זענען פאראן אזעלכע געטרייע לעזער, וואס עד היום נאך הערען זיי נישט אויף צו קויפען די צייטונג אלץ צוליעב דער פרוי מיט דער שלאנג... שווין־זשע האב איך ניט פערדיענט ביי אייך, קינדער, איהר זאלט מיר ווארטען ביז מארגען? א גוטע נאכט!

און דער זיידע איז אויפגעשטאנען פון דער ערד און האט גענומען זיך געזעגענען מיט אונז אויף דער רעכטער אמת. זענען מיר, אלע דריי אייניקלעך, צוגעפאלען צו איהם, געבעטען, גע־חלש׳ט, געקושט — קוים מיט צרות געפועלט, ער זאל זיך אוועק־זעצען צוריק אויף זיין ארט און פארטזעצען זיין שרעקליכע גע־שיכטע.

— געדענקט־זשע, קינדער, וואו האלטען מיר? מיר האלטען, ווי אזוי דער נפש געהט מיט שטילע טריט צו מיין בעט. איך

הער, ווי ער סאפעט מיט אימפעט און מיט כעס: „הא! אי־הא! אי־הא!" איך פיהל דורך דער קאלדערע עמיצענ׳ס א האנד, און טאקי באלד נאך א האנד, עמיצער קריכט צו מיר אין בעט אריין, אט־אט איז ער שוין ביי מיר אין בעט!... איך ווייס ניט, ווי אזוי איהר; איך האב מיך אנגעלייענט אמאל, אין די יונגע יאהרען, א סך אזעלכע מעשיות, מורא׳דיגע, מיט שדים, גזלנים, מכשפים, רוחות — די דאזיגע אלע מעשיות, דארף איך אייך זאגען דעם ריינעם אמת, האבען אויף מיר נישט געמאכט קיין שום איינדרוק, אויסער דעם, וואס איך האב נאר געוואלט וויסען דעם סוף, אשטיינער, אט אזוי ווי איהר אצינד... דער בעגריף פון „אנפאלען", „איבערפאלען", „הרגה׳נען", „טוידטען" — איז מיר געווען פרעמד. אפילו דער מלאך־המות מיט די פיעלע אויגען איז אויך געווען ביי מיר נישט מעהר ווי א „סטראשידלע", איין אויסגעטראכטער חלום אויף צו שרעקען אונז, און וויטער גאר נישט... דא אבער האב איך דערזעהן דעם מלאך־המות פאר מיינע אויגען. איך האב איהם דערזעהן און האב איהם דערקענט, אז דאס איז — ער! ער! איך האב נאר נישט געקאנט טרעפען, מיט וואס פאר א טוידט איך וועל פון איהם דא פאלען, און האב דעריבער נישט געוואוסט, צו וואס איך זאל מיך פריהער חאפען: צום קאפ, צום האלז, צום בויך? נעהער פון אלץ האט זיך מיר פארגעשטעלט, אז צוויי גרויסע, ביינעריגע, קאלטע הענד וועלען מיך ארומחאפען ביי׳ם האלז און וועלען מיך נעמען ווארגען. איך וועל ווערען ברוין און בלוי, די אויגען וועלען מיר ארויס פון שטערן, און איך וועל נישט קאנען שרייען. אויך האט זיך מיר פארגעשטעלט א שווערע זאך, איין אייזערנע, לאזט זיך אראפ מיר אויפ׳ן קאפ, און איך ווער פריטשמעליעט... אדער א ברייטעס שארפעס קאלטעס מעסער טהוט א שנייד־אריין זיך גלייך צו מיר אין בויך אריין, און איך הער דעם שניט... איך ווייס אליין ניט, קינדער, פון וואנען עס האט זיך צו מיר גענומען מוטה און כח — פון דערשרעק ווערד דער גרעסטער טרוס א העלד, און אויב איהר ווילט

וויסען, וועל איך אייך אויסזאָגען א סוד, אז קיין „העלדען" זענען גאָר נישטאָ אין ערגיץ; דער אמת'ער העלד איז טאַקי נאָר דער טרוס... הקיצור, איך האָב דערזעהען, אז עס איז מיר א מינוט צום טוידט, האָב איך מיר א טראַכט געטהאָן: „וואָס ליגסט דו, שוטה? אויף וועמען וואַרטסט דו? דיין לעבען איז דאָך סאַי ווי אצינד נישט ווערטה א גראָשען"... און איך האָב מיך געגעבען א הויב־אויף און א שפּרונג־אַרוים פון בעט, און בין שוין געווען מיט איין פוס ביי'ם טיש, און האָב געחאַפּט א שוועבעלע און גענעבען א רייב־אוים און א טראָג־צו צום בעט, — איך טהו א קוק: א גרויסער, א שוואַרצער, א קודלאַטער הונד, איין אמת'ער „סיביריאַק" מיט רויטע אויגען!...

געלעגען איז דער כלב־שבכלבים, אפּנים, די גאַנצע צייט, ערגיץ אונטער דער קאַנאַפּע, אָדער צווישען דער שאַפע, איז איהם נמאס געוואָרען צו ליגען אליין, אָדער עס איז איהם געוואָרען קאַלט, איז ער דאָס געקומען צו מיר מיט א וויזיט, זיך בעקענען מיט'ן נייעם אורח, און אגב איז טאַקי ביי מיר אויף דער בייענער קאָלדערע פּיעל בעסער, וואַרעמער און געשמאַקער...

אויף מאָרגען האָט מיר דער האָרינער בעל־אכסניה דער־צעהלט, אז דאָס האָט ער בעקומען א מתנה פון א פּריץ.

— עס איז א שטילער הונט, — האָט ער זיך פערענטפערט — זעהר א שטילער הונט. ער טשעפּעט נים קיין פליעג אפילו. ער איז שוין זעהר אלט, און דערצו איז ער נאָך בלינד אויףביידע אויגען.

ח.

דער אידישער קרילאָוו

איצטיגס מאָל זענען מיר געזעסען זאָלבעפערט שוין אין וואַגאָן פון אייזענבאַהן. מיר האָבען זיך געמאַכט א פּאָהר־אַרוים

פון שטאָדט אויף א טאָג, א מין „פּארטי דע פּלעזיר". נישט חלילה אויף דער יאגד — שיסען האָבען מיר נישט ליעב. נישט שיפּען זיך אויף א שיפעל — מיר קאָנען נישט. אויך נישט קיין אנדערע תענוגים זיך אָנטהון — וואָס זענען מיר? פּריצים? עס נעהט אונז מעהר נישט אָפּ? דורכפאָהרען זיך אביסעל — מהכתיתי. פאָהרענדיג שמועסט זיך אמאָל בעסער ווי אין דער היים. און פון וואָס שמועסען פיער אידישע שריפטשטעלער, אז זיי זיצען זאַלבעפערט אין איין וואגאָן? פון ליטעראטור. דעם יונגסטען פון אונז, דעם פּאָעט, איז איינגעפאַלען א געדאנק, אז אונזער פאָלקס־ליטעראטור פעהלט נאָר איין זאך — פאבעלען, „באסנים". אָבער באסנים! עכט־אידישע! מיט'ן אידישען לשון, מיט אידי־שען וויטץ, מיט פעפער! די אידעע איז אונז אלעמען געפעלען; שטארק געפעלען! דאָס הייסט, עס רעדט זיך נאָר אזוי — גע־פעלען. ווי קאָן עס גלייך געפעלען א זאך, וואָס יענער האָט דאָס פאָרגעלעגט, ניט איך? מע דארף עס פריהער רעכט צעקייען און ערשט נאָכדעם „מסביר זיין", געבען צו פערשטעהן, בעלייכטען, אויסבעסערען, איטליכער נאָך זיין השגה און פערשטאנד. עס פערשטעהט זיך, אז תחילת האָבען מיר זיך אביסעל געשפּארט, נאָכדעם טאקי רעכט צעאמפּערט זיך, דאָס הייסט, חלילה נישט געקריגענט זיך, נאָר גלאָט אזוי אויסגעוויזען, יעדער בעזונדער, אז ער פערשטעהט בעסער פונ'ם אנדערען...

און עס איז געבליבען ביי אונז אלע פיער, אז מע דארף זיך נעמען שרייבען „באסנים". די פראגע איז נאָר — מי ומי ההולכים? ווער זאָל זיך נעמען צו דער ארבייט? דאָ האָט יעדער פון אונז ארויסבעוויזען אזוי פיעל בעשיידענהייט און עניוות, אז מע האָט זיך ווייעדער געמוזט צעקריעגען. איטליכער פון אונז האָט ארויפגעלעגט די ארבייט אויפ'ן צווייטען, און מיר אלע אויפ'ן „זיידען". איינער האָט געזאָגט, אז אזא ערנסטע ארבייט דארף נעמען אויף זיך מיין קאָלעגא מיט'ן הייסען טעמפּעראמענט; ער־שטענס, ווייל ער איז איין ערנסטער מענש, און, צווייטענס, ווייל

ער בעזיצט שפראך, עטליכע לשונות. דער אנדערער, טאקי מיין קאלעגא מיט'ן הייסען טעמפעראמענט, האט געדרונגען פונקט קאַ־פויער, אז דאס פאסט פאר מיר, דוקא ווייל איך בין נישט אזא ערנסטער מענש... איך האב אנגעוויזען אויפ'ן יונגסטען פון אונז, אויפ'ן פאעט, אז דאס איז פאר איהם ווי אנגעמאסטען: סטייטש, א דיכטער! און דער יונגסטער פון אונז, דער דיכטער, טייט אויף מיר מיט'ן פינגער: „אדרבה, דאס פאסט פאר אייך, איהר זענט א הומאריסט!"... אזוי לאנג, ביז עס איז געבליבען, אז מיר אלע פיער דארפען זיך נעמען צו דער ארבייט און ארויסגעבען א בוך פון פאבעלען.

— קינדער! — רופט זיך אן דער זיידע מיט זיין פרייליך שמייכעל, ווי געוועהנליך. — איך האב מורא, אז די ערשטע פא־בעל וועט מען דארפען מאכען איבער אונז טאקי אליין, און הייסען וועט דאס מיט'ן נאמען „דער קווארטעט"...

דער געדאנק האט ארויסגערופען א הילכיגען געלעכטער אין אונזער גאנצער חברה, און דער יונגסטער פון אונז, דער דיכטער, האט זיך ארפגעגליטשט פון דער באנק און האט זיך גענומען קאטשען פאר געלעכטער. ער האט שוין אזא טבע, אז ער הויבט אן לאכען, לאכט ער אזוי געשמאק, ביז ער מאכט דעם גאנצען עולם לאכענדיג. פלוצים וואכסט־אוים א גלאטער קאפ פון נאך גאר א יונגענמאן, א בחור, מיט א גלאט געגאלט געזיכט, ווי איין ארטיסט, מיט לאכענדיגע אויגען, מיט ריהרעוודיגע ברעמען, און רופט זיך אן צו אונז בזה הלשון:

— איזווינִיטיע, גאספאדא! עס איז אביסעל ניט פרילימשנע, אפשר טאקי נישט טאקטיטשנע, וואס איך ווריוואיע מיך אומ־געבעטען אין א פרעמדען שמוס. איהר האט, ניט ווילענדיג, מיר אנגעטראטען אויפ'ן פוס. איך זיץ די גאנצע צייט, פון יענער זייט, און הארך, ווי איהר ראזסוזשדאיעט פון א זאך, וואס איך האב פערבראכט דערויף א סך. באסנים דאס איז מיין קאניאק,

מיין לעבען. א זאק מיט באַרשטש אָוועקגעגעבען. מיין נאָמען איז פעלדשטיין, פון קעשעניעוו בין איך אליין. איך שטודיער דאָקטאָר מעדיצין, אין דער גרויסער שטאָדט בערלין. איהר הערט, ווי איך רעד מיט סמיכעס? אזא פריוויטשקע צו־ג־אלדי רוחות! קורץ, איהר קוקט מיך אָן, ווי א הוהן — א האָהן; איהר חלש'ט ווי־סען, ווער איך בין, איהר זענט גערעכט, עס האָט א זין. איך וועל אייך זאָגען צוויי נעצעהלטע ווערטער, וועט איהר זיך אויפ־חאפען פון די ערטער: איך בין דער אידישער קרי־לאָוו, און איין עק א סוף.

אָבער טאַקי אזוי ווי ער האָט געטראָפען! אלע פיער האָבען מיר זיך גענגעבען א הויב־אויף פון די ערטער און געבעטען דעם אידישען קרילאָוו, ער זאָל זיך אָוועקזעצען דאָ מיט אונז. דער אידישער קרילאָוו האָט זיך לאַנג נישט געלאָזט בעטען. ער האָט זיך אָוועקגעזעצט נעבען אונז און האָט אָנגעהויבען שיטען מיט גראַמען אזוי פיעל, אז עס האָט זיך געדרעהט דער קאָפּ. עס האָט זיך געדאַכט, אז די גראַמען פאַלען פון די פּאַליצעס, פון די טשעמאָדאַנעס, שפּרינגען דורך די פענסטער, שיטען זיך און קויקלען זיך, ווי באָב, ווי אַרבעס. איידער איהר האָט צעקייעט די ערשטע עטליכע ריימען, זענען שוין געקראָכען צו אייך אין אויהער אריין פרישע גראַמען — מיט איינעם וואָרט, עס האָט זיך ביי איהם נעגראַמט פון אלע זייטען. קיינער פון אונז האָט קיין צייט געהאַט א וואָרט אויסצורעדען. דער אידישער קרילאָוו האָט אונז אלעמען פער'כשופ'ט מיט זיינע גראַמען און מיט זיינע באַסנים, וועלכע איך גיב איבער וואָרט און וואָרט:

איין אייזעל מיט א סאָלאָוויי.

איין אייזעל דערזעהט א סאָלאָוויי
און מאַכט צו־ג־איהם מיט א געשריי,
ווי א נאַחאַל, א בלאָזען:
„הער נאַר, סאָלאָוויטשיק, מיין טאַלאַנטליווע חזן!

מע זאָגט, דו זינגסט עפּיס אַזעלכע שטיק,
וואָס סע עפּשוט איין אַנטיק!
דו ווייסט דאָך, אַז איך בין אַ מבין,
ווי אַ קאַץ אויף הייוועז.
טאָמער וואָלסט דו מיר געזונגען עפּיס אַ זאַך,
אַ פּאָר שטיקלעך, נישט קיין סך,
נאָר לעבעדיג און הויך,
עס זאָל געהן אַ רויך"...
און ער האָט זיך עס צעלאָזט, דער סאָלאָוויי,
מיט אַ שלשלת, מיט אַ דרעה,
מיט אַ פּייף און מיט אַ קנאַק,
ווי אונזער חזן פּאַסטערנאַק
אויף אַ ברית, אַז ער חאַפּט אַ כוסה,
פריהער אַ קליינע, דערנאָך — אַ גרויסע,
און מאַכט דעם גרויסען מי שברך
אונזער נגיד רב נתן־קורח...
אַ סוף. ער האָט געענדיגט, דער סאָלאָוויי.
רופט זיך אָן דער אייזעל צו איהם אַזוי:
„נישט זאָגען קיין ליגען —
דו זינגסט ניט שלעכט קיין ניגון.
אַטשען זשאַל! עס געהט פערלאָרען אַ טאַלאַנט.
איז אונזער קעלבעל האָב איך מיך דערמאַנט.
ווען דו זאָלסט זיין מיט דעם בעקענט,
וואָלט דיין געזמבע ערשט גע'שמ'ט"...

• • • • • • • • • • • • •

וואָס איז פון דער באַסני די נראַוואָאוטשעניע?
אַז איהר שרייבט אָן אַ סאָטשינעניע
און איהר ווילט וויסען אויף דעם אַ מניעניע,
זאָלט איהר דאָס בעז מאַליישאַוואָ סטיעסניעניאַ,

און עס זאָל ניט זיין קיין שום ניעדאָראַזומעניע, —
אַריינוואַרפען אין אַ גוטען אָרט דליא אוניטשטאָזשעניאַ...

* * *

דער אידישער קרילאָוו האָט אונז נישט געלאָזט לאַנג קוויקען זיך מיט דער ערשטער באַסני. ער איז אויפגעשטאַנען מיט אַ שיינענדיג פּנים און מיט שמייכלענדיגע אויגען, אַריינגעלעגט ביידע גראָבע פינגער אין ביידע זייטען זשילעט און גענומען לייענען אונז די צווייטע באַסני:

דער וואָלף און די קאַטץ.

עס לויפט אַ וואָלף פון שוואַרצען וואַלד,
עס ברענט דער פראָסט, עס בלאָזט, ס'איז קאַלט,
נאָר ער מוז נעבאך לויפען,
אַניט — וועט מען זיין פעלעכען פערקויפען.
מיין וואָלף —
צום דאָרף.
ער זעהט, עס זיצט אַ קאַץ אַליין,
און הויבט אָן בעטען זעהר שען:
„קעצעלע! קעצעלע! מיר זאָל זיין פּאַר דיין פּנים!
אויף מיין פעל זענען דאָ אַ סך בעלנים.
נעם מיך אַריין צו דיר, ווייבעלע!
זיי מיך מכבד מיט אַ געבראָטען טייבעלע!"
— ווייסט דו וואָס? לויף זיך דורך צו מיין טאַטע.
— איך קאָן נישט! איך האָב ביי איהם גע'לקח'ענט די קאַפּאָטע.
— נו, געה־זשע צו יענקעל דלות.
— ס'איז גרינג צו זאָגען. וואו איז זיין טלית?
— נו, ווייסט דו וואָס? געה צום בעל־הבית: צו בערעל טנופת.
— איך קאָן נישט! איך האָב ביי איהם אוועקגעלעגט די עופות.

— נו, אויב אזוי, איז א שלעכטער משא־ומתן,
צוריק אין וואַלד, א רוח אין דיין טאַטן!...

. . . .

יעדע באסניא האָט זיך איהר נראַוואָוטשעניע.
פון דאַנען פיהרען מיר ארוים א פּריאַמאָיע זאקליוטשעניע:
אַז איהר פערדרוקט דעם טשאַלענט, מעגט איהר גיסען שמאַלץ
צעהן פוד. נאָר לעגט איהר נישט קיין האַלץ,
חאָטיאַ עס מעג זיין אים פרייטיג,
וועט דער קוגעל ניט זיין צייטיג.

* * *

נישט געלאָזט אונז אָפּרוהען זיך פון דער צווייטער באסני,
האָט אונז דער אידישער קרילאָוו גענומען לייענען א דריטע:

„קוואַרטעט", ביי מיר הייסט עס „די קאַפּעליע".

אַז איהר ווילט וויסען ווער —
איז א ציעג, איין אייזעל מיט א בער
האָבען זיך צונויפגענומען אַלע דריי
נעפּרעמעננאַ מאַכען א שפּיעלעריי.
מע זיצט זיך ברייט און ווייך, ווי אויף וואַטען,
מע קוקט אריין אין די ביכער מיט די נאָטען,
די אינסטרומענטען טראָגט מען צו,
מע מישט די נאָטען וויים איך וואו,
מע קלאַפּט, מע רייבט מיט די סמיטשאָקען,
עס פליהען פון די פיעדלען די קאַלאָקען.
דאָ צעבייזערט זיך דער עזעל
און גיט א שנאַל דער ציעג אין נעזעל:
„אָט באַלוואַנעס!
זיך צערימפּעלט, ווי די שאַרלאַטאַנעס!
ממה נפשך, מאַכען מיר א שפּיעלעריי,

דארף מען שפּיעלען אלע דריי
צום טאקט, צום קלאפּ,
און האלטען קאפּ.
הער נאַר, דו, רב בער!
די ציעג זאָל זיצען דאָרט, און דו — אהער!"
בקיצור, עס דויערט ניט קיין סך, טהוט די ציעג א לאַך:
„מע־ע־ע! אז אַך און וועה איז אייך!
איהר זענט ביידע גראָבע יונגען!
אומזיסט ארויסגעשטעלט די צונגען!
אָט פליהט א סאָלאָוויי,
ער וועט אייך זאָגען, ווי אזוי
מע דארף בעזעצען די קאפּעליע,
זי זאָל ניט קריכען אויף דער סטעליע".
דערהערט דער סאָלאָוויי,
צעלאכט ער זיך און מאכט צו זיי:
„חא־חא־חא, כלי־זמרים!
גרילצערס, שאָרים־באָרים!
איהר קאָנט שוין שטעהן, איהר קאָנט שוין זיצען
איהר קאָנט אייך גראבלען, איהר קאָנט אייך קריצען.
פון אייער שפּיעלען, איהר מעגט מיר גלויבען
וועט די וועלט קיין נחת ניט דערלעבען.

. . . .

פון דער באסני די זאקליוטשעניע
איז א טיעפע נראוואָוטשעניע:
אז מע רופט־אויף א חתן צו דער תורה
און ער קען נישט די הפטורה,
מעג ער אָנטהון דריי טליתים,
וועט ער ניט אויפשטעהן קיין תחית־המתים.
דער שניט פון די באסנים מיט זייערע אונערוואַרטעטע „נראַ־וואָאוטשעניעס" האָבען אונז, מע קאָן זאָגען, צום טוידט געשלאָגען,

און איידער מיר האָבען צייט געהאט זיך ארומקוקען און זיך נעהער צו בעקענען מיט'ן אינטערעסאנטען נפש, האָט געגעבען א פייף דער צוג, און דער „אידישער קרילאָוו" האָט זיך געגעבען א חאפּ צו זיינע פּעקלעך, זיך אָפּגעזעגענט מיט אונז, נאַטירליך אין גראַמען, געביטען זיך מיט די אדרעסען, און שטעהענדיג שוין מיט די טשעמאָדאנעס אין די הענד ביי דער טהיר, האָט ער אונז דערווייל דעקלאמירט נאָך א באסני מיט'ן נאָמען:

א פּוכם אין ווייננאָרטען.

א פּוכם א מחותן, הונגעריג ווי א וואָלף,
איז געגאנגען אין בעסאראביע אין א דאָרף
פאַרביי א ווינאָגראַדניק א גראָמאָדנעם
(איך וועל אייך זאָגען אויף זשארגאָן,
וועט איהר חאַפּען דעם טאָן:
„א גאָרטען א ווינאָגראַדנעם").
ער דרעהט זיך, דער מחותן,
ביי די זייטען און אין מיטען;
די פויגעלעך פּישטשען,
די ווייננטרויבען בלישטשען.
אוי־ווא, איין עבירה —
א טייערע פּרי,
און האָבען א זעלטענעם ריח;
נאָר זיי הענגען אזוי הויך,
חאַטש דראַפּע זיך אויף די וועגד,
חאַטש קריך פון דער פעל,
צערייס זיך די הענד,
מאך פון זיך א תל!...
אָפּגעשטאנען אזוי אקעגען א שעה,
מאכט ער פאַר דאָסאַרע: „וויים איך —
אויף וואָס אידען מאַכען א ברכה!

איך זאָל אזוי האָבען הצלחה:
א שטיקעל טרוקען ברויט מיט זאַלץ,
בעשמירט מיט פוטער אָדער שמאַלץ,
האָט טויזענד מאָל מעהר טעם!
ווינאָ־גראַד! א גאַנצער טאַרעראַם!
א טרעסקאַוויצי, א מציאה!
דאָקטוירים פּראָפּיסעווען א רפואה!
וואָפּערוויך, איז ער גרין אזוי ווי גראָז,
האָט קיין אידישען טעם, ווייס איך וואָס!
זויער ווי פסח׳יגער וויין,
איך דאַרף איהם אויף סים־סאָט כפּרות,
ווי צייהן־וועהטיג,
ווי מיינע צרות —
לאָז ער אייך געהן אין דער ערד אריין!״...

. . . .

פון דער דאָזיגער באַסני, ק׳סאָזשאַלעניע,
ציהען מיר א מאָדנע נראַוואָאוטשעניע:
אז סע שטעהען אין גאַס צוויי אידען
און בעסיערעווען זיך ספּאָקאָינע און צופריעדען,
חלילה נישט געקריעגט זיך, נישט געספּאָרעט,
ניט געשטורכעט, ניט געטאָרעט,
נאָר גלאַט אזוי, מיט הענד, מיט ביינער, —
דאַרף נישט אריינמישען זיך קיינער,
וואָרום צווישען יאָ און ניין,
קאָנט איהר חאַפּען אין די צייהן...

* * *

שוין שטעהענדיג מיט די טשעמאָדאַנעס אויפ׳ן וואָקזאַל, אין א לאַנגען ראָק, מיט א הוטעל אויף א זייט, האָט „דער אידישער קרילאָוו״ צו אונז געוואונקען פון דער ווייטען. די קלוגע אויגען,

די ריהרעוודינע ברעמען, דאָס פּנים, דאָס גאַנצע סימפּאַטישע אויס־זעהען זיינס האָט געדערט, געדערט, גערעדט מיט גראַמען. צום לעצטען מאָל האָט ער אונז געשענקט אַ שמייכעל און אויסגעשריגען פון דער ווייטען:

באַסנים וועל איך אייך ערשט שיקען;
איך האָף צו גאָט, זיי וועלען אייך געפעלען.
איהר וועט, אם ירצה השם, זיך קוויקען.
דער עולם וועט די פינגער לעקען, איהר וועט קוועלען!